

PALKKATYÖSTÄ ITSENSÄ TYÖLLISTÄJÄKSI
Kahdentoista käsityöyrittäjän kokemuksia yrittäjäksi ryhtymisestä ja yrittäjyydestä

Merja Lähdesmäki

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 1998

TIIVISTELMÄ

PALKKATYÖSTÄ ITSENSÄ TYÖLLISTÄJÄKSI

Kahdentoista käsityörittäjän kokemuksia yrittäjäksi ryhtymisestä ja yrittäjyydestä.

Merja Lähdesmäki

Sosiologian pro gradu - tutkielma

Syksy 1998

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

83 sivua + liite

Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on tarkastella yrittäjyyspäätöstä ja siihen vaikuttaneita eri tekijöitä. Yrittäjyyspäätöstä lähestyttiin käsityörittäjien yrittäjyyskokemusten kautta. Huomio kiinnitettiin siihen minkälaiset syyt olivat johtaneet päätökseen ryhtyä yrittäjäksi käsityöalalle. Toisaalta yrittäjyyspäätöksen lisäksi tavoitteena oli myös kuvailla sitä millaista käsityörittäjänä toimiminen on eli miltä näyttää käsityörittäjän arkipäivä.

Tutkimusaineiston keräsin haastattelemalla kahtatoista päätoimisesti käsityörittäjänä työskentelevää. Päätoimisuuden lisäksi tutkimuksen kohdejoukko rajattiin valmistuskäsityötä tekeviin yksinyrittäjiin. Tärkeänä kriteerinä haastateltavien valinnassa oli lisäksi aikaisempi kokemus perinteisessä palkkatyösuhteessa toimimisesta. Haastattelut suoritettiin teemahaastatteluina kesän 1997 aikana.

Aineiston analyysi toi esiin käsityörittäjyyspäätökseen vaikuttaneiden tekijöiden moninaisuuden, yrittäjäksi ryhtyminen oli monen osatekijän summa. Keskeistä yrittäjyyspäätöksen syntymisen kannalta oli työmarkkinoilta saatu alkusysäys, yrittäjäksi ryhtyminen konkretisoitui työpaikan menettämisen, työttömyyden ja työtyytymättömyyden seurauksena. Elämäntilanteen lisäksi käsityörittäjyyspäätökseen vaikuttivat yrittäjäksi ryhtyvän persoonallisuus ja käsityön tekemisen taito, motivaatio työn tekemiseen ja olemassaolevat resurssit.

Käsityörittäjyys merkitsi haastatteluille yrittäjille tapaa hankkia toimeentulo. Toimeentuloa tärkeämpinä koettiin kuitenkin työn tarjoamat persoonalliset merkitykset. Käsityörittäjänä toimiminen merkitsi haasteellista ja monipuolista sekä autonomista työtä. Toisaalta käsityörittäjyys merkitsi myös epävarmuuden ja vastuun kasvua, pitkiä työpäiviä sekä vapaa-ajan vähenemistä.

Aineistoa tulkitessa käsityörittäjyys liitettiin erityisesti elämänhallinnan ja hyvinvoinnin kasvattamiseen. Päätös ryhtyä käsityörittäjäksi tulkitaan työmarkkinoiden aiheuttamaksi elämänpoliittiseksi valinnaksi, jonka tarkoituksena on oman elämänladun parantaminen.

Avainsanat: käsityörittäjyys, yrittäjyyspäätös, elämänpolitiikka

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	1
2. TYÖELÄMÄN TRADITIOIDEN MURTUMINEN	2
3. TUTKIMUSMENETELMISTÄ.....	7
3.1 Kvalitatiivinen tutkimus.....	7
3.2 Kvalitatiivinen aineisto ja sen kerääminen.....	8
3.2.1 Harkinnanvarainen otanta.....	8
3.2.2 Teemahaastattelu.....	10
3.3 Aineiston analyysi.....	12
4. YRITTÄJYYDEN KÄSITTEISTÖÄ.....	15
4.1 Yrittäjyys	15
4.2 Yrittäjä.....	17
4.2.1 Pienyrittäjä ja yksinyrittäjä.....	21
4.2.2 Käsityöyrittäjä.....	23
5. YRITTÄJYYSPÄÄTÖKSEN MALLINTAMINEN.....	25
5.1 Yrittäjäksi ryhtyminen ja elämäntilanne.....	25
5.2 Yrittäjäksi ryhtymisen prosessimallit.....	27
6. PALKKATYÖSTÄ KÄSITYÖYRITTÄJÄKSI.....	32
6.1 Työn tarve; palkkatyösuhteen päättyminen.....	33
6.1.1 Työttömästä käsityöyrittäjäksi.....	34
6.1.2 Tyytymättömyys palkkatyöhön käsityö- yrittäjyyden taustalla.....	37
6.1.3 Sosiaalinen marginaalisuus.....	40
6.2 Taloudellinen toimeentulo.....	41
6.2.1 Käsityöyksinyrittäjä ja taloudellinen riski.....	43
6.2.2 Palkka työstä.....	45
6.3 Käsityöyrittäjä; toimiminen eri rooleissa.....	47
6.3.1 Innovoija.....	48
6.3.2 Tekijä.....	51
6.3.3 Liikkeenharjoittaja.....	52
6.3.4 Käsityöyrittäjänä maaseudulla.....	55
6.4 Käsityöyrittäjän arki.....	56
6.5 Käsityöyrittäjyyden persoonalliset merkitykset.....	60
6.6 Yrittämisen vapaus.....	62

6.7 Käsityörittäminen elämäntapana.....	65
6.7.1 Käsintekemisen eetos	66
6.7.2 Työhön sitoutuminen.....	67
6.8 Yhteenveto: malli käsityörittäjäksi ryhtymisestä.....	68
7. KÄSITYÖYRITTÄJYYS - PYRKIMYS ELÄMÄNHALLINTAAN JA HYVINVOINTIIN.....	70
7.1 Elämänhallinta.....	70
7.2 Henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisääminen.....	71
7.3 Käsityörittäjyys elämänpoliittisena ratkaisuna.....	74
KIRJALLISUUS.....	77
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Yhteiskunnallisissa keskusteluissa (pien)yrittäjyys on kokenut viime vuosina näkyvän renessanssin. Samanaikaisesti myös keskustelun sisältö on muuttunut; siinä missä pienyrittäjyys nähtiin aikaisemmin jäänteinä menneistä tuotantotavoista (esim. Scase & Goffee 1980, 13), nähdään se nyt vastauksena moniin taloudellisiin ongelmiin. Yrittäjyyden edistäminen on nostettu Suomessakin keskeiseksi elinkeinopoliittiseksi tavoitteeksi, yrittäjyyteen ja sille edulliseen ilmapiiriin panostamisen on ennen kaikkea toivottu tuovan helpotusta maamme työllisyysongelmiin. Yrittäjyysilmastoon ovat osaltaan pyrkineet vaikuttamaan myös mm. työministeriö sekä kauppa- ja teollisuusministeriö, jotka ovat julistaneet vuodet 1995-2005 ”yrittäjyyden vuosikymmeneksi” (Anon. 1998).

Yrittäjyyspuhunnan kasvamisen myötä myös oma mielenkiintoni pienyrittäjyyttä kohtaan on kasvanut. "Miksi ihminen haluaa pienyrittäjäksi?" oli yksinkertainen kysymys, josta tutkimus varsinaisesti lähti liikkeelle. Tarkastelun keskiössä on siten yrittäjyyspäättös ja sen syntyminen. Yrittäjäksi ryhtymisen tarkastelu on perinteisesti jakautunut kahteen päähaaraan. Subjektivistinen linja pyrkii löytämään ajatus- ja päätöksentekomallit, joiden pohjalta yrittäjäksi ryhdytään. Objektivistinen linja taas koettaa tunnistaa ne ulkoiset olosuhteet, jotka erottavat todelliset yrityksen käynnistäjät sitä suunnittelevista ja haaveilevista (Huuskonen 1992, 14.) Nämä kaksi erilaista lähestymistapaa eivät suinkaan ole toisiaan poissulkevia, ja tässä tutkimuksessa tarkoitukseni onkin pyrkiä yhdistämään subjektivistinen ja objektivistinen näkökulma yksittäisen yrittäjän tasolla. Tämän tavoitteen pyrin saavuttamaan yksinkertaisesti tarkastelemalla niitä perusteluja, joita yrittäjiksi ryhtyneet itse omalle yrittäjyyspäätökselleen antavat ja mitä yrittäjyys heille merkitsee.

Tutkimuksellisista rajauksista johtuen yrittäjyyden kentältä tarkastelun kohteeksi valittiin käsityöyksinyrittäjät. Yrittäjyystutkimuksessa käsityöyrittäjiä on vain harvoin tutkittu omana yrittäjäjoukkonaan.¹ Käsityöyrittäjyydestä hankkimieni arkikokemusten valossa alalla toimiminen näytti eroavan monesta muusta yrittäjätoiminnasta juuri käsin tekemisen hallitsevan aseman vuoksi. Siten uskoin myös käsityöyrittäjyyspäätöksen eroavan joissakin suhteissa monesta muusta yrittäjyyspäätöksestä. Vaikka näitä eroja eri toimialoilla tapahtuvien yrittäjyyspäätösten välillä ei tässä pyritäkään tarkastelemaan, toimi tämä ajatus eräänlaisena kohdejoukon valinnan oikeutuksena.

¹ Eräs tunnetuimmista käsityöyrittäjien liiketoimintaa kuvailevista teoksista on Iiro Jahnukaisen (1984) tekemä tutkimus: Käsityöyrittäjän liiketoiminnan ymmärtäminen.

2. TYÖELÄMÄN TRADITIOIDEN MURTUMINEN?

Viimeaikainen sekä yrittäjyyspuhunnan että yrittäjien määrän konkreettinen lisääntyminen viittaavat siihen, että toisen maailmansodan jälkeinen palkkatyön yleistymistendenssi on maassamme taittunut (Julkunen & Nätti 1995, 152). Modernissa yhteiskunnassa "normaalibiografia" on perinteisesti rakentunut hyvin voimakkaasti juuri palkkatyössä toimimisen varaan, "normaalielämä" on käsitetty palkkatyöläisen elämäksi (Karisto 1998, 55). Palkkatyön perustalle rakentuvaan elämisen malliin on perinteisesti liitetty ajatus jatkuvuudesta ja ennustettavuudesta. Työelämään osallistuminen on tavallisesti hahmotettu ammatillisena urana, jolle on tunnusomaista tietty lineaarinen pysyvyys ja ennustettavuus ajassa (Pohjola 1996, 117). Vakaa ja pysyvä työura on toiminut elämänsuunnitelmien ankkurina. Epäjatkuvuudet ja putoamiset on koettu poikkeamina tältä lineaariselta elämänkulun mallilta (Karisto 1998, 55).

Tämän päivän työelämässä ennustettavuuden rinnalle on kuitenkin entistä enemmän kohoamassa epävarmuuden ja epäjatkuvuuden käsitteet. Osa tätä kehitystä on työurien muuttuminen aikaisempaa katkonaisemmiksi ja epätyypillisemmiksi. Ei-tyypilliselle työlle on tunnusomaista se, ettei se yhden tai useamman kriteerin suhteen täytä niinsanotun normaalityösuhteen määritelmää. Normaalityösuhteella tarkoitetaan Cordovan (1986, 642) mukaan tilannetta, jossa työntekijä työskentelee yhden työnantajan alaisuudessa, palkkaa vastaan, toistaiseksi jatkuvassa työsuhteessa, kokoaikaisesti, työnantajan tiloissa ja työoikeudellisin seuraamuksin. Tämän määritelmän mukaan ei-tyypillinen työllisyys voidaan jakaa kolmeen pääkategoriaan:

- 1) pienyrittäjyys/itsensä työllistäminen
- 2) epätyypilliset työsuhteet (kuten osa-aikainen ja määräaikainen työskentely)
- 3) harmaa työllisyys. (Cordova 1986, 643-645.)

<i>ominaispiirre</i>	<i>perinteinen malli</i>	<i>ei-tyypillinen malli</i>
työmarkkina- asema	työnteko toiselle (palkkaa vastaan)	yrittäjyys
työnantajia	yksi	useampia (työvoiman vuokraus, alihankinta)
työn suoritus työaika	työnantajan tiloissa normaali (kokoaika-)	muualla (kotityö, etätyö)
työsuhte	oletus jatkuvuudesta	osa-aikainen määräaikainen

Kuvio 1. Ei-tyypillisen työllisyyden muodot (Nätti 1991, 3).

Monet selitykset työnteon muotojen kirjavoitumiselle lähtevät erilaisista joustavoitumisen teorioista. Piore ja Sabel (1984) selittävät työelämässä tapahtuneita muutoksia kuvaamalla niitä hallitsevan teknologisen paradigman kriisinä. Heidän käsityksensä mukaan massatuotanto on saavuttanut laajenemisen rajansa tehden tilaa eriytyneemmälle ja vaativammalle kysynnälle, jossa laatukilpailu on tärkeämpää kuin massatuotannon hintaetu. Seurauksena on siirtymä kohti kehittyntä teknologiaa hyödyntävien pienyritysten verkostotaloutta (Julkunen & Nätti 1994, 21-22 cit. Piore & Sabel 1984.) Vaikka siirtymä joustavampaan tuotantoon ei ole todellisuudessa edellä esitetyn yksinkertaistuksen mukaisesti jyrkän mustavalkoinen, selittää teknologisen paradigman muutos kuitenkin osaa työmarkkinoilla tapahtuneesta hajautumisesta. Erikoistunut tuotanto nimittäin edellyttää sekä työvoiman käytön että koneistuksen uudelleenorganisointia (Ks. Aro 1989, 22).

Työelämässä tapahtuneiden muutosten selittäminen ainoastaan joustavan tuotannon teorian perusteella ei kuitenkaan kerro koko kuvaa tapahtuneista muutoksista. John Atkinsonin (1987) teoria joustavasta yrityksestä valottaa ennen muuta erilaistumista työvoiman käytössä. Toisin kuin Piore ja Sabel (1984) Atkinson (1987) ei oletta yleistä siirtymää teknologisoiminnalliseen joustavuuteen, pikemminkin uusi epävarmuus saa yritykset reagoimaan työvoiman eriyttämisellä (Julkunen & Nätti 1994, 25). Atkinsonin (1987) mallissa erotetaan toisistaan kaksi joustavuuden perusolottuvuutta eli niinsanottu määrällinen ja toiminnallinen joustavuus. Toiminnallisen joustavuuden piiriin luetaan sellaiset uusien tuotantomallien omaksumiseen kytkeytyvät toimet kuten työtehtävien laajentaminen, henkilöstön monitaitoisuuden lisääminen, itseohjautuvien tiimien perustaminen jne. Tämänkaltaiset toimet rajautuvat lähinnä yritysten ydinhenkilöstöön, kun taas perifeerisempien henkilöstöryhmien kohdalla etusijalle tulisivat kohoamaan pikemminkin erilaiset määrällisen joustavuuden strategiat. Nämä tarkoittavat muun muassa joustavampia työaikajärjestelyjä, henkilöstömäärien sopeuttamista kysynnässä tapahtuviin vaihteluihin, toimintojen siirtämistä ulkoisten alihankkijoiden suoritettaviksi jne. (Kasvio 1994, 46-47 cit. Atkinson 1987.) Työntekijöiden itsensä kannalta ei tietenkään ole yhdentekevää, millaisten joustavuusstrategioiden kohteeksi he mahdollisesti joutuvat, sillä määrällisten joustavuusstrategioiden omaksuminen merkitsee käytännössä useimmiten työsuhteiden epävarmuuden lisääntymistä sekä vaikeasti ennakoitavia työaikojen ja toimeentulon vaihteluita (Kasvio 1994, 47).

toisaalta myös suuremmat riskit, tulojen ja sosiaaliturvan epävarmuudet sekä työsuojeluriskien siirtyminen omalle vastuulle (Julkunen & Nätti 1995, 37; ks. myös Beck 1986, 143; Nätti 1990, 90). Beckin käsitteitä käyttäen kehitys työelämässä jäsentyy yhä selvemmin erilaisiksi yksilöllisiksi elämänprojekteiksi. Kysymys on palkansaajakulttuurin yksilöitymisestä ja massatyöntekijän katoamisesta (ks. esim. Kortteinen 1992, 31; Julkunen & Nätti 1995, 37). Yksilöllistyminen merkitsee Beckin (1994, 28) mukaan yksinkertaisesti sekä teollisen yhteiskunnan varmuuksien hajoamista että pakkoa löytää ja keksiä uusia varmuuksia itselleen ja muille niitä paitsi jääneille.

Tilannetta pluralisoituneilla työmarkkinoilla voidaan kuvata osana Anthony Giddensin (1991, 5) esittelemää refleksiivisen minän projektia, jossa elämäkulun suuntaa on koko ajan tarkistettava, ja jossa on tehtävä jatkuvia abstraktien systeemien suodattamia valintoja. Elämäkulun institutionaalinen säätely ei tapahdu enää työmarkkinoiden totutun perinteisen koodin mukaan (Pohjola 1996, 116). Perinne ja kertakaikkiset päätökset ovat siten tekemässä tilaa yhä kasvavalle määrälle valinnanmahdollisuuksia myös ammatillisen elämäkerran suhteen. Yksilöllistyminen merkitsee siten totunaisen elämäkerran muokkaamista refleksiiviseksi elämäkerraksi mutta tämä yksilöllistyminen ei perustu aina yksilön vapaisiin päätöksiin vaan ihmiset on pakotettu valintoihin ja yksilöllistymiseen (Beck 1994, 28).

Millaista valintojen tekeminen on sellaisilla työmarkkinoilla, joilla perinteiset toimintatavat eivät enää selkeästi ohjaa elämäkulkua? Schulzen mukaan yksilön suhteessa häntä ympäröivään todellisuuteen voidaan tehdä ero "valinnan" (wählen) ja "vaikuttamisen" (einwirken) välillä. Kun toimintatilanteemme rajat ovat tiukat, yritämme vaikuttaa niihin. Mutta toimintamahdollisuuksien kasvaessa astuu vaikuttamisen tilalle valinnan toimintatyyppi. Vaikuttamisen tapauksessa peruskysymyksenä on: mitä voin tehdä ja kuinka teen sen? Vaikuttamisen positiivinen peruselämys on voitto olosuhteista ja negatiivinen elämys on voimattomuuden tunne. Valitsemisen tapauksessa peruskysymykset puolestaan ovat: mitä oikein tahdon ja mielyttääkö se minua? (Noro 1993, 122.)

Työelämän viimeaikainen muutoskehitys voidaan siten käsittää eräänlaisena palkkatyösuhteen tradition heikkenemisenä. Erilaisten työnteon muotojen määrän kasvaminen asettaa ihmiset uusiin valintatilanteisiin. Onko palkkatyösuhteesta epätyypillisempiin työsuhteisiin, kuten käsityöläisenä itsensä työllistämiseen, siirtyminen valinta Schulzen edellä määrittelemällä tavalla? Onko se halua vaikuttaa ja rakentaa omaa yksilöllistä elämäkertaa?

Vai onko käsityöyksinyrittäjyys työmarkkinoiden sanelema pakollinen valinta, jolloin yritetään parhaalla mahdollisella tavalla vaikuttaa omaan toimintaympäristöön? Miten ihminen itse kokee työskentelyn perinteisen palkkatyösuhtemallin ulkopuolella?

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella perinteisen palkkatyömallin ulkopuolella tapahtuvaa työtä. Ennen kaikkea pyritään etsimään vastauksia siihen, miksi ihmiset ryhtyvät työllistämään itsensä yrittäjinä. Koska näitä vastauksia haetaan käsityöaloilla toimivien ihmisten kertomuksista, on tutkimuksen toisena tavoitteena selvittää osaltaan sitä millaista piirteitä käsityöläisenä toimimiseen kuuluu.

3. TUTKIMUSMENETELMISTÄ

3.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Vastauksen siihen millaisin keinoin johdantoluvussa kuvailtuihin tutkimuksen ongelma-alueisiin lähdetään etsimään vastauksia, eli millaisia metodologisia valintoja tutkimuksessa tehdään, täytyy ensisijaisesti lähteä juuri tutkimusongelman luonteesta. Oman tutkimukseni pohjalla on eräänlainen fenomenologinen lähtökohta. Tällä tarkoitan, että pyrkimyksenä on ymmärtää ilmiötä, tässä tapauksessa käsityörittäjyyttä työn tekijän itsensä kannalta; miten hänen kokee. Tällaisessa tilanteessa laadullinen eli kvalitatiivinen (laadullinen ja kvalitatiivinen tutkimus käsitetään tässä väljästi toistensa synonyymeinä) tutkimusote tarjoaa tarkoituksenmukaisimman tavan lähestyä tutkimuksen ongelmanasettelua.

Karkeimmillaan laadullinen tai kvalitatiivinen tutkimus ymmärretään yksinkertaisesti aineiston (ja analyysin) muodon kuvaukseksi (ei-numeraalinen). (Eskola & Suoranta 1996, 9). Yksityiskohtainen selvitys siitä mitä kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan on jo paljon vaikeampaa. Tähän käsitykseen on helppo yhtyä jo nopealla tutustumisella moninaiseen metodologiseen kirjallisuuteen. Kvalitatiivisen tutkimuksen käsitteen alle sijoitetaan useita erilaisia tutkimuksen tekemisen menetelmiä ja tekniikoita. Lähtökohtana niissä kaikissa voidaan kuitenkin sanoa olevan pyrkimys tarkastella ihmisiä heidän omissa olosuhteissaan ("omalla maallaan") ja olla vuorovaikutuksessa heidän kanssaan heidän omalla kielellään (Hämäläinen 1987, 1 cit. Kirk & Miller 1986).

Usein kvalitatiivisen tutkimuksen määrittely tapahtuu vertaamalla sitä kvantitatiiviseen tutkimusotteeseen. Näin on muodostettu dikotomisista luetteloita, joissa kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan sitä mikä ei ole kvantitatiivista tutkimusta tai päinvastoin. Vaikka tässä yhteydessä ei mielestäni ole olennaista toistaa näitä kahden tutkimusotteen välisiä eroja, on tarkoituksenani kuitenkin kuvata muutamaa laadulliselle tutkimukselle tyypillistä mutta ei välttämätöntä piirrettä (Taylor & Bogdan 1984 sekä Eskola & Suoranta 1996 mukailten). Näitä piirteitä kuvaamalla haluan selventää sekä kvalitatiivisen tutkimuksen luonnetta yleensä kuin myös tässä tutkimuksessa tehtyjä lähinnä menetelmällisiä linjavetoja ja tutkimuksen empiirisen aineiston hankintaa käytännön tasolla.

3.2 Kvalitatiivinen aineisto ja sen kerääminen

Pelkistetysti laadullisen aineiston voidaan sanoa olevan tekstiä, joka on syntynyt joko tutkijan myötävaikutuksella tai hänestä riippumatta. Yhteinen piirre erilaisille laadullisille aineistoille on Eskolan ja Suorannan (1996, 11) mukaan usein se, että vastaajat ovat saaneet tuottaa aineiston tutkijan suuremmin rajoittamatta aineistonkeräystilannetta. Heidän näkemyksensä mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma parhaimmillaan elää tutkimushankkeen mukana.

Tässä tutkimuksessa aineisto koostuu kahdentoista käsityöyrittäjän haastatteluista. Seuraavissa kahdessa luvussa kuvailen aineiston hankkimisprosessia tutkimuskohteiden löytämisestä varsinaisten haastattelujen tekemiseen. Samalla tarkoitukseni on esitellä niitä teoreettisia perusteita, joita menetelmällisten valintojen taustalla tässä tapauksessa on.

3.2.1 Harkinnanvarainen otanta

Laadullisen tutkimuksen tutkimuskohteet ovat moninaiset, joskin ne pääsääntöisesti koskevat ihmisten kokemuksia ja sosiaalisessa todellisuudessa esiintyviä merkityksiä sellaisina kuin ihmiset itse niitä kuvaavat (Hämäläinen 1987, 3). Tutkimuskohteen luonteen vuoksi laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein varsin pieneen määrään tapauksia, joita pyritään analysoimaan ja tulkitsemaan mahdollisimman tarkasti (Eskola & Suoranta 1996, 13). Tutkijan kannalta olennaista tällöin onkin löytää sellaisia tapauksia tai yksilöitä, joilla on tutkimusongelman ratkaisemisen kannalta olennaista informaatiota. (Ks. esim. Hämäläinen 1987, 16 : Patton 1990, 169). Laadullisen tutkimuksen yhteydessä voidaankin puhua harkinnanvaraisesta (Eskola & Suoranta 1996, 13) tai tarkoituksellisesta (purposeful) otannasta (Patton 1990, 169) erotuksena tilastollisiin tutkimusmenetelmiin, kuten satunnaisotantaan.

"Punaisena lankana" haastateltavien joukon rajaamisessa käytettiin tässä tutkimuksessa Jahnukaisen (1984) omassa käsityöläisiä koskevassa työssään hyödyntämää tutkimuskohteiden erojen minimoinnin ja maksimoinnin periaatetta. (Ks. myös Glaser & Strauss 1968, 55). Tällä menetelmällä Jahnukainen pyrki varmistamaan otoksen käsiteltävyyden säilyttäen samalla sen informatiivisen moninaisuuden. Tutkimuskohteen erojen minimoinnin hän varmisti siten, että kaikki valitut tutkimuskohteet olivat tutkimuksessa määritellyn kaltaisia käsityöyrittäjiä ja siten

keskenään vertailukelpoisia. Erojen maksimoinnin hän puolestaan huomioi siten, että valitsi yritystyyppiltään ja yksityisyrittäjän piirteiden perusteella mahdollisimman erilaisia käsityöyrittäjiä, jolloin hän kykeni huomaamaan mitkä tekijät olivat alasta huolimatta kaikille yhteisiä. (Ks. Jahnukainen 1984, 13).

Tutkimuskohteiden välisten erojen minimointi tapahtui samalla tavalla kuin edellä mainitussa Jahnukaisen (1984) tutkimuksessa. Tutkimuksen rajausten huolellinen määrittely ja tutkimuskohteiden valinta siten, että kaikki käsityöyrittäjät sopivat näiden rajausten sisäpuolelle, varmisti tutkimusjoukon tietynkaltaisen yhdenmukaisuuden. Erojen maksimoinnin periaate toteutettiin Jahnukaisesta poiketen valitsemalla tutkimuskohteita mahdollisimman monelta erilaiselta käsityöalalta. Yritystyyppillä ei tutkimusongelman kannalta katsottu olevan suurta merkitystä. Tämän vuoksi siihen ei puututtu lainkaan haastateltavia valittaessa.

Tämän mukaisesti tutkimukseni kohdejoukon muodostivat henkilöt, joilla oli aikaisempaa kokemusta perinteisestä kuukausipalkkatyöstä mutta jotka aineiston keräämisen hetkellä toimivat käsityöyrittäjinä. Käsityön tekemisen täytyi toisin sanoen olla heille sillä hetkellä ensisijainen "leivän lähde". Päätoimisten käsityöyrittäjien joukkoa rajattiin tämän lisäksi koskemaan käsityöläisiä, jotka toimivat yksinyrittäjinä, eli joilla vain mahdollisesti on käytössään tilapäistä palkallista työvoimaa tai jotka voivat käyttää perheenjäsenten palkatonta apua. Tämä siksi että, yhden henkilön yrityksissä yrittäjä itse ja yritys kietoutuvat yhteen ja yrittäjän ilmaisevat mielipiteet ja hänen omaksumat arvonsa edustavat myös yrityksen olemusta ja sen vuoksi niiden tutkiminen yhdessä ja samassa tutkimuksessa on helpompaa. Lisäksi suuri osa, varsinkin aloittavista käsityöyrityksistä on pieniä, lähinnä juuri yhden hengen yrityksiä. Yhdenmukaisuuden ja aineiston hallittavuuden vuoksi kolmantena kohdejoukkoa rajaavana tekijänä oli se, että tutkimusjoukosta pyrittiin valitsemaan ainoastaan tuotteita tekeviä käsityöläisiä. Tämän rajauksen vuoksi erilaiset palvelukäsityöammatit jäivät tutkimuksen ulkopuolelle.

Maantieteellisesti tutkimuksen kohdejoukko sijoittuu, lähinnä aineistonkeruun kustannusten vuoksi, Etelä-Pohjanmaan ja Vaasan rannikkoseudun alueille. Tutkimusjoukon käytännön etsintätöissä oli tarkoitus käyttää hyväksi Etelä-Pohjanmaan Käsi- ja Taideteollisuusyhdistyksen käsityöläisten postituslistaa. Jo muutamien puhelinsoittojen jälkeen paljastui kuitenkin kyseisen listan vanhuus, jolloin monet vielä listalla olevat henkilöt olivat jo lopettaneet käsityötoimintansa sekä toisaalta se, että listalla oli sekaisin sekä käsityöyrittäjien että myös käsityötä harras-

tavien henkilöiden yhteystietoja. Monien turhien puhelinoittojen jälkeen onnistuin kuitenkin löytämään pari ensimmäistä tutkimuksen rajauksiin sopivaa käsityöyrittäjää. Haastattelujoukon löytyminen tästä eteenpäin tapahtuikin ns. lumipallo-menetelmän avulla (ks. esim. Patton 1990, 176). Jo haastatelluilta yrittäjiltä saatiin usein tietoa muista tutkimuksen kohdejoukkoon sopivista käsityöyrittäjistä. Näistä pyrittiin sitten valitsemaan haastateltavat siten, että mahdollisimman monenlaiset käsityöalat olisivat tutkimuksessa edustettuina.

Ominaista kvalitatiiviselle tutkimukselle on myös se, että sillä ei useinkaan pyritä tekemään tilastollisia yleistyksiä tutkittavana olevasta ilmiöstä. Aineiston keräämisessä ongelmaksi nouseekin sen vuoksi monesti kysymys siitä, kuinka paljon aineistoa ylipäänsä täytyy kerätä saadakseen riittävän ymmärryksen tutkittavana olevasta asiasta. Glaserin ja Straussin (1968, 61) mukaan aineiston tarpeellista määrää voidaan kuvata kylläntymisen eli saturaation käsitteellä. Aineiston kylläntymisellä he tarkoittavat sitä, että tietyt samanlaisuudet alkavat toistua aineistossa eikä se enää tarjoa analyysin kannalta mitään olennaista uutta.

Tutkittaessa käsityöyrittäjänä toimimisen problematiikkaa muodostui jokaisen käsityöläisen tarinasta yksityiskohdiltaan hyvin omanlaisensa ja yksilöllinen. Tästä huolimatta tietyissä vaiheissa aineiston keräämistä myös samankaltaisuudet teema-alueiden osalta tulivat entistä paremmin esille. Tässä vaiheessa aineiston kerääminen lopetettiin. Kaikenkaikkiaan tutkimusjoukon muodostivat kaksitoista käsityöyksinyrittäjää, joista kahdeksan oli naista ja neljä miestä. Heidän joukossaan oli kaksi turkkuria, kaksi puuseppää, kaksi metalliseppää, korukivenhioja, kutoja, neuleiden valmistaja, keraamikko, huovuttaja ja vaatturi. Heistä uusin tulokas oli toiminut käsityöyrittäjänä kahdeksan kuukautta ja pisimpään toimineella oli yrittäjävuosia takanaan kaksitoista.

3.2.2 Teemahaastattelu

Alasuutarin (1994, 73) mukaan tulkittaessa erilaisia merkitysrakenteita, sitä miten ihmiset hahmottavat ja jäsentävät erilaisia asioita, aineiston tulee olla tekstiä, jossa he puhuvat asioista omin sanoin, ei niin että he joutuvat valitsemaan tutkijan jäsentämistä vastausvaihtoehdoista. Siten tutkimusongelman asettelusta käsin haastattelun valitseminen tiedonhankinnan menetelmäksi tuntui perustelluimmalta ratkaisulta. Eskola & Suoranta (1996, 64) tiivistävät haastattelun idean lyhyesti ja ytimekkäästi: "Kun haluamme tietää jotain ihmisestä -

mitä hän ajattelee, minkälaisia motiiveja hänellä on jne. - niin miksi me emme kysyisi sitä häneltä suoraan?".

Aineiston keräystavaksi valittiin teemahaastattelu. Hirsjärvi & Hurmeen (1982, 36) mukaan teemahaastattelua voidaan kuvata puolistrukturoiduksi tiedonhankintamenetelmäksi. Tällä tarkoitetaan sitä, että teemahaastattelu sisältää hahmotelman siitä, mitä kysyä mutta ei niinkään tarkkarajaista suunnitelmaa siitä, miten kysyä sitä (Hirsjärvi & Hurme 1982, 84). Tämä teemahaastattelun joustavuus olikin eräs tärkeimmistä sen valinnan takana olevista tekijöistä; haastattelija voi tehdä kysymysten muotoilun ja niiden esittämisjärjestyksen suhteen kulloisenkin haastattelutilanteen mukaisia ratkaisuja. Avoimeen haastatteluun verrattuna taas teemahaastattelussa pystytään helpommin kontrolloimaan sitä, että kaikki tutkimusongelman kannalta olennaiset teema-alueet tulevat käsitellyiksi haastattelun aikana.

Käytännössä ensimmäinen vaihe ennen varsinaista haastattelutilannetta oli haastattelusta sopiminen. Tämä tapahtui puhelimitse. Puhelinkeskustelun aikana pyrin ensiksi varmistamaan, että kyseinen käsityörittäjä "sopii" tutkimukselle asettamieni rajoitusten sisälle sekä kerroin yleisesti tutkimuksen luonteesta ja tarkoituksesta. Yhtä poikkeusta lukuunottamatta kaikki haastatteluehdokkaat suhtautuivat tutkimukseen myönteisesti ja olivat valmiita "uhraamaan" aikaansa haastattelun tekemiseen.

Haastattelussa hyväksikäytetyt teema-alueet olivat melko laajoja. Yksinkertaistaen ne asiat, jotka tutkimuksen kannalta olivat mielenkiinnon kohteena voidaan esittää seuraavasti:

1. Taustakysymykset
2. Kokemukset palkkatyöstä ja sen loppumisesta
3. Päätös käsityöläiseksi ryhtymisestä
4. Tämänhetkinen käsityöläisenä toimiminen
5. Tulevaisuuden näkymät

Näiden teema-alueiden sisälle olin valmistanut tarkentavia kysymyksiä varmistakseni haastattelutilanteen sujuvan etenemisen. (Haastattelun teemarunko tarkemmin liitteessä 1).

Haastattelut suoritettiin kesällä 1997. Yhtä poikkeusta lukuunottamatta sovin haastattelut kaikki eri päiville. Koska olin varannut haastattelujen tekemiseen suhteellisen paljon aikaa, pyrin tällä tavalla varmistamaan, ettei väsymys veisi pois kiinnostusta haastattelutilanteesta. Tämän lisäksi minulla oli riittävästi aikaa haastattelunauhoitusten purkamiseen ja mahdollisuus oppia jotakin

tekemistäni aloittelijan virheistä seuraavaa haastattelua silmällä pitäen. Haastatteluista seitsemän tehtiin haastateltavan työtiloissa ja viisi heidän kodissaan. Tällä tavalla tehty joko ei kuitenkaan ole kovin mielekäs koska myös jälkimmäisten työtilat sijaitsivat kodin välittömässä läheisyydessä. Erittäin mielenkiintoista olikin päästä haastattelujen yhteydessä tutustumaan "käsityöverstaisiin" ja nähdä joitakin työn tekemisen vaiheita käytännössä.

Haastattelut vaihtelivat kestoltaan vajaasta tunnista puoleentoista tuntiin. Jokainen haastattelutilanne muodostui omanlaiseksi, mielenkiintoiseksi kokonaisuudekseen, joten niiden yksityiskohtainen kuvaaminen tässä olisi mahdotonta. Keskustelu eteni useissa haastatteluissa melko lailla omalla painollaan ja teema-alueet käsiteltiin usein sitä mukaa kun ne keskustelussa nousivat esiin. Pyrin kuitenkin varmistamaan, että kaikki olennaiset teema-alueen kysymykset käytiin läpi. Kaikki haastattelut nauhoitettiin. Nauhurin käytöstä sovittiin jo ensimmäisen puhelinkeskustelun kuluessa, enkä huomannut sen suuremmin haittaavan keskustelun kulkua.

3.3 Aineiston analyysi

Analyysin tarkoitus on luoda kerättyyn aineistoon selkeyttä, jotta sen sisältämän informaation perusteella voitaisiin tehdä perusteltuja ja valideja johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Aineistoa analysoimalla pyritään aineisto saattamaan tiiviiseen muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. (Hämäläinen 1987, 33).

Alasuutarin (1994) mukaan laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. (Käytännön työssä nämä vaiheet kuitenkin nivoutuvat toisiinsa eivätkä ne siten muodosta kahta toisistaan erillistä työn vaihetta). Havaintojen pelkistämisessä Alasuutari (1994) erottaa kaksi osaa. Ensimmäkin aineistoa tarkastellaan aina vain tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Aineistoa tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin ongelmanasettelun kannalta "olennaista", vaikka samassakin tutkimuksessa aineistoa voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Joka tapauksessa näin analyysin kohteena oleva tekstimassa pelkistyy hieman hallittavammaksi määräksi erillisiä "raaka-havaintoja". Pelkistämisen toisen vaiheen ideana on jälleen karsia havaintomäärää havaintojen yhdistämisellä. Erilliset raakahavainnot yhdistetään yhdeksi havainnoksi tai ainakin harvemmaksi havaintojen joukoksi. Tähän päästään etsimällä havaintojen yhteinen piirre tai nimittäjä tai muotoilemalla sääntö, joka tältä osin pätee koko aineistoon. (Alasuutari 1994, 30-31).

Toinen vaihe laadullisen tutkimuksen analyysissä Alasuutarin (1994) mukaan on arvoituksen ratkaiseminen. Usein empiirisen sosiaalitutkimuksen metodiikasta puhuttaessa vastaavaa vaihetta nimitetään tulosten tulkinnaksi. Laadullisessa aineistossa tämä arvoituksen ratkaiseminen siis tarkoittaa sitä, että edellisen, havaintojen pelkistämisvaiheen pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. (Alasuutari 1994, 34-35)

Laadullista tutkimusta tehtäessä on vaikea sanoa milloin varsinainen analyysivaihe alkaa. Tyypillistä on, että laadullisessa tutkimuksessa analyysin tekeminen ainakin jollakin tasolla alkaa jo aineiston keräämisen yhteydessä (Ks. esim. Hämäläinen 1987, 34 : Alasuutari 1994, 213, 216). Itse en tietoisesti pohtinut tulevaa aineiston analysointia sitä kerätessäni vaan kaikki ajatukseni oli suunnattu haastattelujen onnistumiseen. Tästä huolimatta erilaisia mahdollisuuksia aineiston järjestämiseksi "pulpahteli" mieleen jo haastatteluvaiheessa. Nämä ideat olivatkin ensiarvoisen tärkeitä kun haastattelujen loppumisen jälkeen tuli ajankohtaiseksi miettiä seuraavaa "siirtoa" tutkimuksen etenemisen suhteen.

Analyysivaiheen helpottamiseksi kaikki haastattelut purettiin tekstiksi. Nauhojen purkaminen ei tapahtunut sanatarkasti vaan erilaiset mutinat ja tauot sekä tutkimusongelmatiikan kannalta selvästi epäolennaiset seikat jätettiin kirjoittamatta. Näillä ei katsottu olevan tutkimuksen käytännön toteuttamiselle suurta merkitystä ja ne hylättiin lähinnä ajan säästämiseksi.

Usein käytännöllinen tapa lähteä analysoimaan teemahaastattelun avulla kerättyä tietoa on käyttää hyväkseen teemarunkoa ja koodata vastaukset valittujen teema-alueiden mukaisesti. Tässä teema-alueet toimivat melko yleisellä tasolla, lähinnä keskustelun viitekehyksenä, joten niiden ottaminen analyysin lähtökohdaksi ei olisi ollut perusteltua. Tämän sijaan ensimmäinen askel aineiston järjestämisessä hallittavampaan muotoon otettiin etsimällä käsityöyrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttaneita erilaisia tekijöitä. Samankaltaiset vastaukset koodattiin haastateltavan ja tekstikohdan mukaan. Tämä helpotti palaamista kyseiseen tekstikohtaan myöhemmin. Tällä tavalla järjestettynä haastattelutekstien lukeminen tuotti monilukuisen luettelon erilaisia vaikuttavia seikkoja yrittäjyyspäätöksen taustalla. Näitä edelleen analysoimalla käsityöyrittäjyyspäätökseen vaikuttaneet tekijät voitiin järjestää muutaman isomman alaotsikon alle. Nämä on esitelty empiirisen osion (luku 6) yhteydessä omina lukuinaan.

Tutkimuksen ja erityisesti analyysin arvioitavuus on tärkeä ominaisuus myös laadullisessa tutkimuksessa. Analyysin arvioitavuus tarkoittaa ensisijaisesti sitä, että lukija kykenee seuraamaan tutkijan tekemään päättelyä (Mäkelä 1990, 53). Mäkelän (1990, 59) mukaan kvalitatiivinen analyysi on melkein pakosta yksilöllisempää ja vähemmän standardisoitua kuin kvantitatiivisen aineiston analyysi. Sen vuoksi onkin sitä tärkeämpää, että lukijalle annettaisiin mahdollisimman tarkka kuva sekä niistä teknisistä operaatioista että ajatusoperaatioista, jotka ovat johtaneet raportoituihin tuloksiin.

Tulkintojen arvioitavuuden parantamiseksi on tässä tutkimuksessa käytetty paljon haastatteluista suoraan lainattua puhetta. Nämä haastattelulainaukset on koodattu tutkimukseen haastateltavan ammattinimikkeen mukaan, tosin eräitä niistä on muutettu yleisimmiksi haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi. Ammattinimikkeen perässä oleva numero puolestaan osoittaa lainauksen sijainnin varsinaisessa haastattelussa.

4. YRITTÄJYYDEN KÄSITTEISTÄ

Tässä tutkimuksessa käsityöläisyyttä tarkastellaan yrittäjyyden kentällä. Tämän vuoksi on tärkeää aluksi selventää hieman sitä, mitä yrittäjyyden ja yrittäjän käsitteillä tarkoitetaan ja minkälaisissa merkityksissä niitä tässä yhteydessä käytetään. Seuraavissa kappaleissa edetään yleisestä yrittäjyyden määritelmästä yksityiskohtaisempiin kuvauksiin siitä kuka yrittäjä oikein on.

4.1 YRITTÄJYYS

Kuten jo johdantoluvussa todettiin, tutustumalla yhteiskunnalliseen keskusteluun voi helposti havaita, että Suomessa yrittäjyys nähdään tänä päivänä positiivisena ilmiönä, jonka avulla pyritään löytämään ratkaisuja niin työllisyysongelmiin kuin myös esimerkiksi erilaisiin aluepoliittisiin kysymyksiin (Ks. esim. Aho 1987), ja jonka uskotaan vaikuttavan myönteisesti taloudelliseen kehitykseen yleensä. Yrittäjyyden ja yhteiskunnallisen kehityksen välisen yhteyden havaitseminen ei kuitenkaan ole uusi keksintö. Ehkä tunnetuin tätä problematiikka pohtinut tutkija on Max Weber (1864-1920). Weberin tuotannon eräs keskeinen lähtökohta on kapitalistisen yrittäjyyden luonne ja erityisesti länsimaisen kapitalismin erikoispiirteet (Giddens 1984, 121). Hänen mukaansa pääoman vapaa organisointi yrittäjyyden avulla on olennaisin tekijä kapitalistisessa taloudellisessa kehityksessä (Weber 1961, 232). Weberin teorisoinnissa yrittäjälle annetaan merkittävä asema taloudellisen hyvinvoinnin ylläpitäjänä, jolla on kaikki tarvittava tieto toimintansa tukena. Tästä syystä hänen yrittäjäkuvaansa on usein kutsuttu heroiseksi. (Kovalainen 1993, 63).

Yrittäjyyteen ei kuitenkaan ole aina ja kaikkialla suhtauduttu yhtä myönteisesti kuin tämän päivän länsimaisessa keskustelussa. Eri aikoina ja erilaisissa yhteiskunnissa yrittäjyys on mielletty eri tavoin; yksinkertaistaen yrittäjyys on voitu nähdä joko vastauksena kaikkiin taloudellisiin ongelmiin tai toisessa ääripäässä ihmisten riistämisenä ja hyväksikäyttämisenä. Yrittäjyyden synnyttämät erilaiset mielikuvat eroavat siis hyvin paljon toisistaan, mutta yksimielisyyttä ei myöskään ole saavutettu yrittäjyys- käsitteen määrittelystä. Sanakirjan mukaan yrittäminen on päämäärätietoista tavoittelua, pyrkimistä, ahkerointia ja ponnistelua sekä toisaalta tahtomista ja lähellä onnistumista olevaa yritystä. (Marjosola 1979, 8). Yrittäjyys kuvataan siis toimintana, johon liitetään hyvin aktiivinen ja myönteinen sävy. Joissakin tapauksissa käsitettä on pyritty tarkentamaan jakamalla se teoreettisella tasolla sisäiseen ja ulkoiseen

yrittäjyyteen. Sisäisellä yrittäjyydellä tarkoitetaan tällöin yritteliäästi toimimista niin työelämässä kuin vapaa-aikanakin. Ulkoinen yrittäjyys puolestaan käsittää yrityksen perustamisen ja yrittäjänä toimimisen. (Jokela ym. 1995, 5). Tämän lähtökohdan mukaisesti yrittäjyys on melkoisen laaja yleiskäsite, jolla voidaan kuvata mitä tahansa jossain määrin tavoitteellista toimintaa.

Tässä tutkimuksessa yrittäjyyttä lähestytään edellisen määritelmän suppeammassa ja spesifimmässä merkityksessä eli mielenkiinto on lähinnä ulkoisen yrittäjyyden tarkastelussa. Tutkimuksen selkeyden vuoksi sisäistä yrittäjyyttä puolestaan kutsutaan tässä yhteydessä yritteliäisyydeksi. Koska yrittäjyys varataan tässä käytettäväksi tietynlaisen taloudellisen toiminnan kuvaamiseen, voidaan yritteliäisyydellä siten tarkoittaa yksilön ahkeruutta, vastuuntuntoa ja aloitteellisuutta riippumatta siitä onko henkilö perinteisessä taloudellisessa mielessä yrittäjä vai ei. Yritteliäisyyttä voi toisin sanoen ilmetä joko liiketoiminnan yhteydessä tai sen ulkopuolisessa elämässä (Ks. myös Huuskonen 1989, 52).

Eräissä yrittäjyyden määritelmissä huomio keskittyy toiminnan kilpailu- ja voitonhankintamotiiveihin. Tällöin yrittäjyys käsitetään yksinomaan sellaiseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena on mahdollisimman suuren taloudellisen hyödyn hankkiminen. Vaikka tämä määritelmä heijastaakin klassisen taloustieteen luomaa kuvaa yrittäjästä voiton maksimoijana, on kuitenkin selvää, ettei kaiken yrittäjyyden taustalla ole pelkkä voittomotiivi. Yrittäjyys voi merkitä yksinkertaisesti tapaa ansaita itselleen riittävä toimeentulo ilman tämän korkeampia tavoitteita (Ks. esim. Bergman ym. 1980). Myös monet tänä päivänä suosituksi tulleet yrittämisen muodot, kuten osuuskuntien perustaminen, hämärtävät tällaista puhtaasti liiketoiminnallisista kilpailu- ja voitonäkemyksistä lähtevää määritelmää.

Edellisestä hieman poiketen yrittäjyyttä voidaan tarkastella myös luovuutta lähellä olevan käsitteenä. Tutkimuksen kohteena olevilla käsityöyrittäjillä esineiden valmistajina luovuus on tärkeä osa liiketoiminnan onnistumista. Luovuus ei sekään ole mikään yksiselitteinen ja täsmällisesti määriteltävissä oleva käsite. Kaiken tiedollisen ja taidollisen aineksen lisäksi kuvaan jää aina tietty annos arvaamattomuutta, vaistonvaraisuutta, uteliaisuutta ja itsenäisyyttä. Näiden ominaisuuksien avulla on mahdollista saada aikaan uudisteita, innovaatioita, joita voidaan pitää eräänä yrittäjyyden ja luovuuden keskeisinä tunnusmerkkeinä. Yrittäjyyden eräänä kriteerinä pidetäänkin uusien asioiden tekemistä ja vanhojen asioiden tekemistä uudella tavalla. (Bergman ym. 1980, 7).

Monissa perinteisissä yrittäjyyden määritelmissä puhutaan yrittäjyydestä sellaisen henkilön toimintana, joka itse on taloudellisesti sitoutunut yritykseen toimien siten myös riskinkantajana (Ks. esim Gough 1969, 17). Myös Marjosolan (1979, 16) näkemys yrittäjyydestä lähtee edellisen kaltaisesta liiketoimintaan sitoutumisesta. Hänen mukaansa yrittämiselle on ominaista yhden henkilön taloudellinen ja työpanoksellinen sitoutuminen yritykseen sekä sitoutumisen aiheuttaman epävarmuuden sieto samoin kuin mahdollisuus itse vaikuttaa oman työn kautta itselle saatavan "palkan" suuruuteen. Yrittämiseen liittyy myös päätöksentekovalta ja mahdollisuus toteuttaa yrityksen kautta omia tavoitteita ja ideoita. Yrittäminen merkitsee myös aina vähintään yhden työpaikan luomista (Marjosola 1979, 16), eli tilannetta jossa ainakin yksi henkilö, joko yrityksen varsinainen perustaja tai joku muu, työskentelee yrityksessä. Siten on huomattava, ettei pelkkä yrityksen olemassaolo sinänsä merkitse automaattisesti sitä, että se myös työllistäisi ketään.

Edellisessä Marjosolan (1979) yrittäjyyden määrittelyssä yrittäjyyttä lähestytään kiinnittämällä huomio ensisijaisesti yrittäjän toimintoihin eli funktioihin. Huuskonen (1992, 36-38) esittelee yhteenvetäen yrittäjän eri funktioihin perustuvan yrittäjämääritelmän. Sen mukaan yrittäjyys on ensinnäkin innovatiivista toimintaa eli tuotannon tekijöiden yhdistämistä uudeksi yhdistelmäksi, yrittäjyyteen liittyvien taloudellisten, sosiaalisten ja henkisten riskien kantamista. Näiden lisäksi yrittäjyyteen liitetään myös yrityksen perustaminen, sen toimintojen johtaminen ja organisoiminen sekä yrityksen omistaminen. Jos yrittäjyyden määrittelyn lähtökohdaksi hyväksytään edellä kuvailut yrittäjän toiminnan funktiot, kiinnittyy huomio seuraavaksi itse yrittäjään ja hänen persoonaansa; millainen ihminen on yrittäjä?

4.2 YRITTÄJÄ

Todellisuudessa ei ole olemassa mitään "yrittäjyyssektoria" homogeenisena ryhmänä vaan on suuri joukko erilaisia ihmisiä ja erilaisia yrityksiä. Tässä kuitenkin yritän hieman selventää yrittäjän käsitettä oman tutkimukseni kannalta olennaisilta osilta.

Laajimmillaan yrittäjä voitaisiin yrittäjyyden määritelmiä hyväksikäyttäen kuvata henkilöksi, joka harjoittaa yrittäjyyttä. Tästä kuitenkin seuraa eräänlainen kehäpäätelmä, joka ei itse asiassa johda kovinkaan pitkälle yrittäjän hahmottamisessa. Paljon suppeampi ja spesifimpi näkökohta yrittäjän määrittelyyn otetaan lähestymällä sitä piirreteoreettisista lähtökohdista. Tällöin oletetaan olevan tiettyjä persoonallisuuden piirteitä, jotka erottavat yrittäjät muusta väestöstä.

Eräs tunnetuimmista yrittäjäpersoonallisuutta käsittelevistä teorioista on McClellandin (1961) yksilön suoriutumistarpeeseen perustuva tutkimus. Halu asettaa ja saavuttaa päämääriä, olla henkilökohtaisesti vastuussa tekemistään päätöksistä, halu ottaa kohtuullisia riskejä ja tietää käytännössä päätöstensä tulokset on McClellandin (1961) mukaan ominaista henkilöille, joilla on korkea suoriutumistarve. Tämä suoriutumistarve on hänen mukaansa yrittäjäksi ryhtymisen taustalta löytyvä merkittävä tekijä ja samalla yrittäjiä ja ei-yrittäjiä erottava seikka.

Myös tässä haastateltujen käsityöyrittäjien kertomuksissa eräät persoonallisuuden piirteet koettiin omakohtaisen kokemuksen perusteella eräänlaisina edellytyksinä käsityöyrittäjänä toimimisessa. Näissä luonnehdinnoissa tulee alustavasti jo esille eräs käsityöyrittäjyyden keskeinen piirre. Siinä missä yrittäjien persoonallisuuden piirteisiin on usein liitetty sellaisia ominaisuuksia kuin esim. kilpailuhenkisyys ja halu riskien hyväksymiseen (ks. esim. Huuskonen 1992, 35), korostivat käsityöyrittäjät ennen kaikkea käsin tekemiseen liittyviä luonteenominaisuuksia.

"Täs tarvitaan ainakin pitkäjänteisyyttä, ei saa olla sellainen, että kun rupiaa tekemähän niin se pitää olla saman tien valmis".(Kutoja/1)

"Se vaatii sellaista kärsivällisyyttä, että jos sä vaihe vaiheelta teet sen tuotteen itte".(Korukivihioja/1)

"...kyllä sellaanen luontainen taipumus pitää olla. Ilman sellaista luontaista taipumusta ja halua synnyttää jotaki kappaleeta niin tämä homma ei oikein onnistu".(Metalliseppä I/1)

"Ittekuri pitää olla valtava. Ja sitä kysytähän eniten ku sulla ei oo tilauksia ja on talvet pitkät ja sä istut yksin täälä verstaalla ja eikä tuu tilausta ollenkaan ja silloin tarvitaan erityistä sitkeyttä ja uskoa siihen omahan hommahan. Että kyllä näitä taas joku tilaa ku on kevät ja mahla alkaa puis virtaamaan".(Metalliseppä II/2)

"Pitää pystyä sietämään vastoinkäymisiä ja asiat pitää pyöriä vaikkei oo yhtään myyntiä eikä huvita yhtää. Pitää pystyä sinnittelemään vaikkei oo mitään, varsinkaan alussa".(Puuseppä I/8)

"Yrittäjän tai käsityöläisen pitää olla sellaanen ihminen, että sillä on niin kova itsekuri ittellä, että se saa ittiään potkituksi kun kukan muu ei potki. Että jos joku tilaus on, että mun pitää tehdä jotaki johonkin niin se on minä, joka sen joudun tekemähän".(Huovuttaja/1)

Yrittäjien persoonallisuuden piirteitä on tutkittu paljon. Siksi onkin todennäköistä, että tietyt ominaisuudet ovat edellytyksenä sille, että ihminen haluaa lähteä yrittäjäksi. Mutta persoonalli-

suuden piirteiden erittely yrittäjyyttä ja yrittäjän käsitettä määriteltäessä on kuitenkin saanut osakseen hyvin paljon myös kritiikkiä (ks. esim. Young 1971). Kritiikissä hyväksytään yleensä se tosiasia, että tietyt ominaisuudet saavat ihmiset toimimaan aktiivisesti mutta eivät määrittele toiminnan suuntaa. Esimerkiksi korkea suoritustarve ei kuitenkaan ole yrittäjien ainutlaatuinen piirre, vaan liittyy myös moniin muihin omalla sarallaan toimeliaisiin ja menestyneisiin yksilöihin kuten esimerkiksi urheilijoihin (Low & Macmillan 1988, 148).

Hieman yksinkertaistaen yrittäjäksi voidaan kutsua henkilöä, joka työllistää itse itsensä; vaihtoehtona tälle nähdään työskentely toisen palveluksessa (palkkatyösuhteessa) tai elannon hankkiminen olematta perinteisen näkemyksen mukaisesti työmarkkinoiden työllistämä (Steinmetz & Wright 1989, 979). Yrittäjätoiminnan suhdetta muihin työn tekemisen muotoihin voidaan havainnollistaa seuraavan taulukon avulla:

Asema työmarkkinoilla		
	ei työskentele	työskentelee
* vuokraa työvoimaa.....	koroilla eläjä	yrittäjä-kapitalisti
* ei vuokraa/myy työvoimaa.....	kotityö	yksinyrittäjä
* myy työvoimaa.....	työtön	palkkatyöläinen

Kuvio 2. Kriteerit yrittäjien erottamiseen muista työntekijöistä (lähde emt.).

Edellisen perusteella Steinmetz ja Wright (1989) lukevat itsensä työllistäjiksi yrittäjä-kapitalistin sekä yksinyrittäjän. Julkunen & Nätti (1995, 150) puolestaan määrittelevät itsensä työllistäjän (self-employed) Meuldersin ym. (1994) mukaan henkilöksi, joka työskentelee omaan lukuunsa, organisoii itse työnsä, omistaa omat työvälineensä ja on vastuussa siitä, mitä tuottaa. Itsensä työllistäjä voi toimia suoraan markkinoilla tai alihankkijana, hän tuottaa palveluja tai tuotteita yhdelle tai useammalle tilaajalle tai asiakkaalle. Tilastollisesti itsensä työllistäjä vastaa lähinnä yksinyrittäjiä, yrittäjiä ja ammatinharjoittajia. Edellisten määritelmien mukaan itsensä työllistäjän ja yrittäjän käsitteitä pidetään toistensa synonyymeina, vaikka eräissä tutkimuksissa (ks. esim. Kovalainen & Simonen 1996, 45) niiden välille on tehty käsitteellinen ero suhtautumisessa liiketoiminnallisiin arvoihin.

Yrittäjäryhmän heterogeenisuuden vuoksi eräs hedelmällinen tapa on lähestyä tätä kirjavaa joukkoa erilaisten yrittäjistä muodostettujen typologioiden avulla. Nämä luonnollisesti antavat yrittäjien joukosta melko yksinkertaistetun kuvan, eikä niiden esittämiä ideaalityyppejä

puhtaimmillaan ole olemassa todellisessa elämässä. Ne tarjoavat kuitenkin erään mahdollisuuden jäsentää todellisuutta ja siten hahmottaa yrittäjien "kirjavaa" joukkoa. Eräs perinteinen ja yrittäjyyskirjallisuudessa paljon käytetty yrittäjien luokittelu on Smithin (1967) jako ammattimiesyrittäjiin ja opportunistisiin yrittäjiin. Ammattimiesyrittäjä on oppinut arvostamaan käytännön taitoja ja suorittavaa työtä. Hänen aikaisempi työkokemuksensa on yleensä käytännön taitoja vaativista tehtävistä. Yleensä hänen tietoinen tavoitteensa ei ole ollut yrittäjäksi ryhtyminen vaan hänen tietonsa ja taitonsa ovat vieneet tilanteeseen, jossa oma yritys on ainoa tie eteenpäin. Ammattimiesyrittäjä ryhtyy yrittäjäksi koska osaa tehdä jotain muita paremmin, ja hänelle on tärkeää varmistaa, että hän saa jatkaa tyydytystä tuottavaa työtään. Yritysidea on kehitetty siten yleensä ammattitaidon pohjalta. Voitollinen liiketoiminta on ammattimiesyrittäjälle väline, ei päämäärä. Hänellä ei ole johtamiskoulutusta, eikä hän useinkaan ole innokas sellaista hankkimaan. (Smith 1967, 12-30.)

Opportunistisella yrittäjällä on puolestaan suhteellisen laaja koulutustausta ja kokemus. Hän on lähtöisin keskiluokkaisesta kodista, jossa asenoidutaan myönteisesti yritystoimintaan. Yrityksen perustamisidea on hahmottunut hänelle jo varhain. Hän ei aloita yritystoimintaa satunnaisesti vaan etsii tähän johdonmukaisesti tilaisuutta. Hän on löytänyt markkinaraon ja näkee sen alkuna kasvavalle toiminnalle. Opportunistinen yrittäjä on suuntautunut kasvuun ja tehokkuuteen. (Smith 1967, 31-58.)

Toinen paljon käytetty typologia on Stanworthin ja Curranin (1973, 97-100) tekemä jako erilaisten yrittäjäidentiteettien välillä:¹

1. *Käsityöläisidentiteetti* (Artisan). Yrittäjän rooli keskittyy välittömään työstä saatavaan tyydytykseen, joka on seurausta seuraavista tekijöistä: työn persoonallisesta autonomisuudesta ja itsenäisyydestä, siitä että voi valita ihmiset, joiden kanssa työskentelee, statuksesta työpaikalla sekä hyvän tuotteen tekemisestä. Vaikka toimeentulon hankkiminen on hänelle tärkeää, kuten jokaiselle, joka työskentelee eikä ole muita tulon lähteitä, se on kuitenkin vasta toisella sijalla edellä mainittujen tekijöiden jälkeen.

2. *Klassinen yrittäjäidentiteetti* (Classical Entrepreneur). Tämä yrittäjäidentiteettityyppi vastaa parhaiten sitä stereotyyppistä käsitystä, joka klassisessa taloustieteessä yrittäjästä esitetään. Pääasiallisena, joskaan ei kuitenkaan ainoana, arvona ja tavoitteena tällä tyyppillä on taloudellisen toiminnan voittojen maksimoiminen.

¹ Stanworthin ja Curranin luokittelu perustuu Gouldnerin (1957, 1958) latentin sosiaalisen identiteetin käsitteeseen, joka koostuu yksilön ympäristöstään omaksumista arvoista.

3. *Toimitusjohtajaidentiteetti* (Manager). Tässä kolmannessa yrittäjäidentiteetissä tärkeitä ovat sellaiset arvot ja päämäärät, joiden avulla yritetään saavuttaa johtajuudellinen erinomaisuus. Yrittäjä rakentaa roolisuorituksensa pyrkien saamaan muilta ihmisiltä tunnustusta ensiluokan johtajana, joka on kykenevä rakentamaan yrityksen, joka menestyy. Muut tälle identiteettityypille ominaiset arvot ja tavoitteet koskevat turvallisuutta ja yrityksen koon kasvattamista.

Yrittäjätypologioita mukaillen yrittäjä -käsitteen määrittelyssä on myös toisinaan tehty jako yrittäjiin (merkityksessä liikemies/-nainen) ja pienyritysten omistajiin. Yrittäjät nähdään tällöin yksilöinä, jotka perustavat ja hallitsevat yritystään keskeisimpänä tavoitteena voitto ja yrityksen kasvu. Pienyritysten omistajat puolestaan määritellään yksilöiksi, jotka perustavat ja johtavat yritystään keskeisimpänä päämääränään henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttaminen. Tällöin liiketoiminta on yksilön tulojen päälähde, joka myöskin kuluttaa valtaosan henkilön ajasta ja resursseista. Omistajan käsityksen mukaan yritys on hänen "persoonallisuutensa laajennus", joka on mutkikkaasti sidottu hänen ja hänen perheensä haluihin ja tavoitteisiin. (Carland ym. 1984, 358.)

4.2.1 Pienyrittäjä ja yksinyrittäjä

Pienyrityksen määrittelyssä on perinteisesti käytetty hyväksi joko yrityksen liikevaihdon tai sen henkilöstön määrää. Suomessa pienyrityksenä on pidetty korkeintaan 100 tai 50 henkilöä työllistävää yritystä. Joissakin maissa kuten Norjassa, Sveitsissä tai Itävallassa rajana pienyritykselle on pidetty 10-20 henkilön työllistämistä (Kovalainen & Simonen 1996, 168). Yrityksen koon määrittely vaihtelee luonnollisesti toimialoittain, joten tästä syystä myös yrityksen liikevaihdon määrä on tärkeä muuttuja pienyrityksen määrittelyssä. Kuitenkin nämä mittarit ovat siinä mielessä ongelmallisia, ettei yrityksen kokoa työvoima- ja pääomavaltaisilla toimialoilla voida määritellä samoilla mittareilla.

Pienyrittäjien erottaminen perinteisistä palkkatyöläisistä on tapahtunut sosiologiassa usein marxilaisten käsitteiden avulla. Tällöin pienyrittäjää voidaan kuvata tuotantovälineiden omistajaksi, hänellä on suhteellisen autonominen asema työssään ja sellaisten osalta, jotka työllistävät muita kuvaavana tekijänä on vielä muiden ihmisten työvoiman hyödyntäminen (Ks. esim. Kovalainen 1993, 19). Tässä tutkimuskohteena olevaan käsityöyksinyrittäjien joukkoon ei viimeisenä mainittu, muiden työvoiman hyväksikäyttö, sovi. Keskeinen piirre yhden henkilön

yrietyksessä onkin juuri ihmisten johtamisen ja siihen liittyvän osaamisen puuttuminen viitekehikosta (Ks. Jahnukainen 1984, 6).

Samanlaisista lähtökohdista nousee myös Tyrkön (1980) pienyrittäjyydelle antama määritelmä. Hänen mukaansa pienyrittäjyyden ensimmäisenä erikoispiirteenä on, että se perustuu henkilökohtaiseen omistukseen ja työhön eikä palkkatyöhön eli vieraan työvoiman riistoon. Sen toinen erikoisuus on siinä, että uusintamisen kohteena pienyrittäjyydessä ei ole pääoma vaan yrittäjä itse ja hänen perheensä. Yritys on toimeentulon eikä rikastumisen väline omistajalleen. Kolmas erikoisuus on siinä, että pienyrittäjyys perustuu yksinkertaiseen uusintamiseen tai niin vähäiseen uusintamiseen, ettei se mahdollista pääoman kasautumista, ainakaan muuten kuin poikkeustapauksissa.

Edellä esitettyjen määritelmien mukaan pienyrittäjän ja yksinyrittäjän välinen eroavaisuus on lähinnä yrittäjätoiminnalla luotujen työpaikkojen määrässä. Yksinyrittäjistä puhuttaessa käytetään myös käsitettä mikroyritys. Tällä tarkoitetaan yritystä, jolla ei ole työntekijöitä eli yrittäjät työllistävät vain itsensä. Nimitys ei siten tarkoita, että tällaiset yritykset olisivat mikrokooppisen pieniä. (Kovalainen & Simonen 1996, 168.) Dalen (1991, 36) mukaan nämä kaksi termiä edustavat kuitenkin eräänlaista jatkumoa, jonka toisessa päässä on melko mahdoton erottaa yksinyrittäjää palkkatyösuhteessa toimivasta henkilöstä. Jatkumon toisessa päässä tulee puolestaan vastaan pienyrittäjän ja keskisuuren yrityksen omistajan välisen määrittelyn vaikeus.

Puhuttaessa pien- ja yksinyrittämisestä on joissakin teorioissa viitattu talouden duaaliteorioihin. "Sektoraalisella dualismilla" tarkoitetaan Kasvion (1985, 173-174) mukaan kahden luonteeltaan hyvin erilaisen taloudellisen toiminnan sektorin rinnakkaiselo. Näitä kahta sektoria hän kutsuu "kovaksi" ja "pehmeäksi" sektoriksi. Tämän jaon mukaisesti "kovaa sektoria" edustavat silloin moderni pitkälle monopolisoitunut suurteollisuus sekä suuret hallinnolliset byrokraatiat, kun taas aineellisen tuotannon ja palvelusektorin piirissä toimivat pienet yritykset sisältävät enemmän tai vähemmän "pehmeälle sektorille" tunnusomaisia piirteitä (kuten esim. suuri käsityön osuus, alhainen tuottavuus, suunnitteleva ja suorittava työ integroituna toisiinsa, työtahti työn suorittajan vapaasti säädettävissä sekä työ ja reproduktio kytkeytyvät toisiinsa).

Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena olevien käsityöyrittäjien voidaan sanoa sijoittuvan edellä kuvailtua kohtijakoa hyväksikäyttäen juuri talouden "pehmeälle sektorille". Käsityök-

sinyrittäjyys on kuitenkin vain eräs pienyrittäjyyden muoto tällä sektorilla. Sen vuoksi seuraavassa luvussa tarkastellaan hieman tarkemmin juuri käsityöyrittäjää erotuksena muista pienyrittäjistä.

4.2.2 Käsityöyrittäjä

Edellä olevien lukujen tehtävänä oli paikantaa tässä tutkitun pienkäsityöyrittäjän asemaa yrittäjyyden kentällä. Tässä luvussa määritellään hieman tarkemmin mitä käsityöyrittäjyydellä tarkoitetaan, mitkä ovat sen keskeiset tunnuspiirteet.

"Toiselle lähtökohtana voi olla tietyn bisneksen tekeminen ja se kehittää siitä sen yrityksensä. Käsityöläiselle on taas tärkeää jonkun tuotteen tekeminen ja se tekee siitä sen yrityksen. Siinä mihinä tää ensimmäinen tyyppi suhtautuu yrittämiseen sillä lailla, että niillä ei oo paljon väliä mitä ne tekee, kunhan ne vain kehittää siitä menestyvän bisneksen niin sille joka lähtöö tästä käsityölähtökohdista niin se on kuitenkin tosi oleellista se, että on ne tuotteet ja se koko juttu sellainen, joka on ittelle läheinen. Mun mielestä se on vähän eri asia". (Puuseppä I/9)

Perinteisesti käsityöläisyyden määritelmässä on korostettu yksilöllisen työpanoksen hallitsevaa asemaa työprosessissa ja siten korostettu käsityön eroa teolliseen tuotantoon nähden. Lockwood ja Goldthorpe (1962) kuvaavat ideaalityypistä käsityöyrittäjää seuraavalla tavalla: "Tehdessään omaa työtään käsityöläinen on suhteellisen vapaa etenemään oman rytminsä ja suunnitelmansa mukaisesti. Hän ei saa ulkopuolista apua tai valvontaa: eli hän on omien tehtäviensä johtaja. Hän saa siten monella tapaa tyydytyksen omasta työstään - toimintojensa jatkuvasta suunnittelusta, tuotteiden suunnittelusta, toiminnasta ja luovasta suoriutumisesta. Hänen työnsä on hänen itseilmaisunsa tärkein muoto, koko hänen tapansa elää. Hänen vapaa-aikansa esimerkiksi, ei ole työstä erillistä vaan siihen kiinnitteistä, aikaa uudelleenluomiselle sanan varsinaisessa merkityksessä". (Scase & Goffee 1981, 732 cit. Lockwood & Goldthorpe 1962.)

Käsityöyrittäjän määritelmässä korostuu monasti hänen autonominen asemansa ja itsemääräämisoikeutensa työnsä suhteen. Scasen ja Goffeen (1981, 732) mukaan edellä mainitun kaltaisessa kuvassa ei kuitenkaan oteta ollenkaan huomioon markkinoiden rajoituksia, joiden puitteissa käsityöyrittäjän on myytävä tuotteensa ja palveluksensa. Heidän mukaansa markkinaolosuhteet suoraan rajoittavat sitä, kuinka pitkälle käsityöyrittäjät pystyvät toimimaan

omien suunnitelmiensa ja oman tahtinsa mukaisesti. Karl Marx näkeekin käsityöyrittäjän aseman kaksinaisena; toisaalta itsenäistä käsityöyrittäjää tuotantovälineiden omistajana voidaan pitää kapitalistina, toisaalta taas työntekijänä hän kuuluu palkkatyöläisten joukkoon. (Ks. esim. McLelland 1977, 397).

Tehdyn työn luonne erottaa siis käsityöyrittäjän monista muista yrittäjistä. Käsityöyksinyrittäjän tuotantotapaa voidaan useinkin pitää melko traditionaalisenä. Vaikka myös käsityöläiset käyttävät mahdollisuuksien mukaan koneita apuna työssään, on työlle ominaista kuitenkin yksilöllisyys, käsityömäinen valmistustapa ja tuotantoprosessin kokonaisvaltainen tunteminen. Käsityöyrittäjyys on siten perinteisesti suuntautunut voimakkaammin käyttöarvojen kuin vaihtoarvojen tuotantoon, vaikkakin molemmat ovat tärkeä osa tämän päivän käsityöyrittäjyyttä (ks. myös Toivonen 1984, 196). Varsinainen käsityö voidaan jakaa työn luonteen perusteella kahteen eri luokkaan (ks. esim. Hantverk - produktion med tradition 1981, 41):

- valmistuskäsityöhön, joka puolestaan sisältää uusien tuotteiden valmistamisen ja korjaustyön, sekä
- palvelukäsityöhön.

Valmistuskäsityö on edelleen mahdollista jakaa kahteen osa-alueeseen tehtyjen tuotteiden yksilöllisyyden asteen mukaan. Tällöin valmistuskäsityö nähdään eräänlaisena jatkumona, jonka toisessa päässä on "taidekäsityö, joka on yksilöllisiä tuotteita ja sitten toinen alue käsityötä on tämmöistä, jotka painottuu suunnitteluun ja piensarjan valmistamiseen, ja jossa käytetään sarjamaisia valmistusmenetelmiä, ja silloin siinä alkaa olla tällaista puolituotannollista työtä".

(Keraamikko/1). Toisin sanoen tällöin tehdään ero, jota todellisuudessa ei ole niin helppo määritellä, taidekäsityön ja käsiteollisen tuotannon välille.

Pienkotiteollisuuden keskusliiton ja Sitran (1977, 3-4) käsityöammatteja koskeneessa tutkimusraportissa käsityöammatit jaetaan käsiteollisuuteen ja palvelukäsityöhön. Käsiteollisena yrityksenä voidaan tämän raportin mukaan pitää sellaisia yrityksiä, joissa:

- 1) ihmistyövoimalla on ratkaiseva osuus tuotantoprosessista,
- 2) työntekijöiden ammattitaidolla on ratkaiseva merkitys lopputuotteen laadulle,
- 3) tuotteen ulkonäkö ja valmistustapa on käsiteollinen ja
- 4) palkkojen osuus on huomattava tuotteen lopullisesta hinnasta.

5. YRITTÄJYYSPÄÄTÖKSEN MALLINTAMINEN

Tässä tutkimuksessa yrittäjyyttä tarkastellaan ensisijaisesti yksilön tekemänä valintana. Yrittäjyys nähdään siis ilmiönä, joka viime kädessä on riippuvainen yksittäisen ihmisen päätöksestä ryhtyä yrittäjäksi. Ihmisten tekemien erilaisten päätösten ja valintojen taustalta voidaan Erik Allardtin (1986, 5) mukaan löytää kolmenlaisia mahdollisia perusteita: muoti, elämäntapa ja harkinta. Muotiin nojaavat valintojen selitykset painottavat yleensä ulkonaaisia virikkeitä: ihminen on ulkonaisten syiden, hänestä riippumattomien tekijöiden, vaikutuksenalainen. Elämäntapaan nojaavat selitysmallit taas perustuvat siihen ajatukseen, että ihminen noudattaa sisäistämäänsä tottumuksia tai tapoja. Tottumuksia ei voida selittää viittaamalla tavoitehakuisuuteen tai rationaaliseen harkintaan. Oleellisin tottumuksiin liittyvä näkökohta on se, että ihmiset seuraavat niitä hyvin sokeasti.

Yrittäjäksi ryhtyminen on toimintaa, joka perustuu tietoiseen valintaan ryhtyä yrittäjäksi. Toiminnan taustalla selittävänä tekijänä on edellä kuvaillun käsitteistön mukaisesti harkinta. Harkintaan viittaaminen johtaa erilaiseen selittämiseen kuin toiminnan selittäminen ulkoisten syiden tai totuttujen mallien avulla. Harkintaan viittaaminen tarkoittaa, että sanomme miksi joku valitsee tietyn vaihtoehdon jonkun toisen sijasta (Allardt 1986, 5). Tietyn vaihtoehdon valitseminen siis edellyttää sitä, että henkilö punnitsee eri vaihtoehtoja mielessään. Tosin on huomattava, ettei tämä vaihtoehtojen punninta tarkoita, että henkilöllä olisi välttämättä erilaisten vaihtoehtojen kirjo edessään. Päinvastoin henkilön todellisina pitämiä vaihtoehtoja saattaa valintatilanteessa olla hyvinkin vähän.

Yrittäjäksi ryhtyessään henkilö on valintatilanteessa, jossa erilaisia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja on pohdittava omien tavoitteiden ja edellytysten valossa. Olennaista yrittäjyyden tutkimuksen yhteydessä on siten kysymys siitä, millaisessa tilanteessa henkilö tulkitsee mahdollisuuksiaan siten, että hän päättää ryhtyä yrittäjäksi, eli miten yrittäjäksi ryhtymistä voidaan selittää? (vrt. Huuskonen 1992, 151).

5.1 Yrittäjäksi ryhtyminen ja elämäntilanne

Cooperin (1971) tutkimuksen mukaan yrittäjyyden prosessin alku liittyy henkilön ammattiuran arvostuksen muutoksiin ja muutospyrkimykseen. Turhautuminen entiseen työpaikkaan oli siten yleisin syy, jonka vuoksi yrittäjäksi ryhdyttiin. Työtyytymättömyyden lisäksi myös laajemmat työmarkkinamuutokset ja erityisesti työttömyys ovat nousseet tunnistetuiksi yrittäjyyden

motiiveiksi (Koskinen 1996, 39 cit. Cooper 1971.) Yrittäjäksi ryhtymisen yhteydessä onkin alettu käyttää "pakotetun yrittäjyyden" käsitettä, jolloin henkilön perimmäisenä tavoitteena on riittävän elannon hankkiminen muuttuneissa olosuhteissa (Storey 1982, 116-119).

Syynä muuttuneeseen käsitykseen on varsinkin ns. duaalitalouden ja vaihtoehtoisen yrittäjyyden teorioissa nähty arvomaailmassa tapahtuneet muutokset. Ihmisten arvoissa on katsottu tapahtuneen osittaista siirtymistä materiaalisista post-materiaalisiin arvoihin. Eräinä mahdollisina syinä tähän on nähty esimerkiksi materiaalisen hyvinvoinnin ja tulotason jatkuvaan kohoamiseen kohdistuneiden odotusten jääminen toteutumatta sekä epäilykset kulutusyhteiskunnan arvoista suhteessa niiden tavoittelussa tarvittaviin uhrauksiin. Ihmiset ovat alkaneet etsiä uusia suuntia elämälleen. (Kasvio 1986, 201-203.)

Näiden ns. post-materiaalisten arvojen on nähty saavan ennen kaikkea viidenlaisia ilmenemismuotoja: itsensä toteuttaminen, hedonismi, yhtäläisten oikeuksien vaatiminen, antiproduktivismi ja antiautoritaarisuus (Rose 1985, 51-63). Kysymys ei kuitenkaan arvojen muuttumisessa ole siitä, että ihmiset olisivat valmiita tyytymään vähempään kuin ennen, vaan siitä että pelkkä taloudellinen menestys ei enää pakosta riitä; ihmiset haluavat toteuttaa itseään paitsi vapaa-aikanaan niin myös työelämässä. Työn sisällölle on alettu asettaa entistä suurempia vaatimuksia, työllä halutaan olevan merkitystä sinänsä, siinä halutaan ilmaista itseään ja siitä halutaan saada tyydytystä. (Kasvio 1986, 201-204.) Siten kimmoke pienyrittäjäksi tai itsensä työllistäjäksi saattaa syntyä kun palkkatyösuhteessa tehtävä työ ei vastaa yksilön arvomaailman muokkaamaa käsitystä "hyvästä työstä".

Myös Albert Shapero ja Lisa Sokol (1982, 79) liittävät yrittäjyyspäätöksen ja yrittäjäuran valinnan elämäntilanteiden muutoksiin, jotka saattavat asettaa yksilön tilanteeseen, jossa hän punnitsee omia valintojaan ja tavoitteitaan. Erilaiset kielteiset elämänmuutokset, kuten esimerkiksi työstä erottaminen, virittävät yksilön uudenlaiseen toimintaan positiivisia muutoksia useammin. Miksi yksilö elämän muutostilanteessa sitten kokee yrittäjäksi ryhtymisen parhaimmaksi toimintavaihtoehtokseen? Shaperon ja Sokolin (1982, 82) mukaan käsitykset jonkun vaihtoehdon tavoiteltavuudesta ja mahdollisuudesta ovat sosiaalisen ympäristön muokkauksen seurausta. Siten yrittäjyyspäätöksen voi heidän näkemyksensä mukaan sanoa muodostuvan tiettyssä elämän muutostilanteessa yksilön tulkitessa omia mahdollisuuksiaan kulttuuristen koodiensa avulla.

elämänmuutos: →

negatiivinen:

* esim. maastamuutto,
erottaminen työstä, ikäkriisi,
avioero tai leskeksi jääminen,
kannustus ystävältä, neuvojalta,
sijoittajalta, asiakkaalta

positiivinen:

* esim. kannustus ystävältä,
sijoittajalta, asiakkaalta

kahden välillä oleminen:

* esim. koulun tai armeijan loppu

tavoiteltavan →

havainnointi:

esim.

* kulttuuri

* perhe

mahdollisuuksien

havainnointi:

esim.

* taloudellinen tuki

* muu tuki

* neuvojat

* yhteistyökumppanit

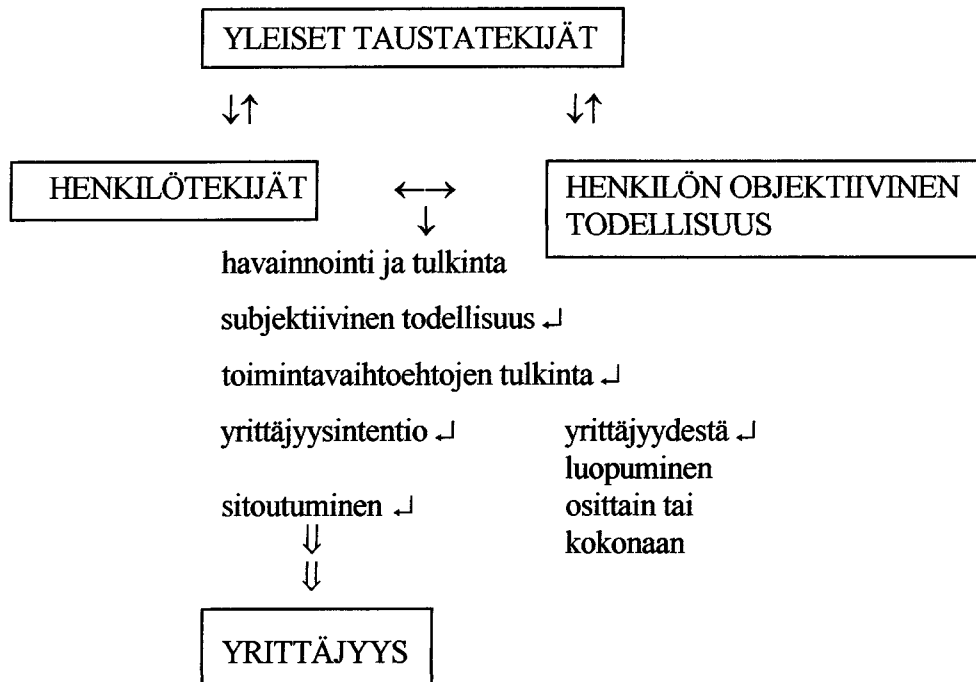
YRITTÄJYYS

Kuvio 3. Shaperon ja Sokolin (1982) malli yrittäjyyspäätökseen vaikuttavista tekijöistä.

Edellä kuvattujen näkemysten mukaan yrittäjyyspäätöksen syntyminen vaatii tuekseen tietyn elämäntilanteen. Tällä tavalla selitettynä ei kuitenkaan päästä vielä pintaa syvemmälle yrittäjyyspäätöksen teoreettisessa mallintamisessa. Yrittäjyysuran valinta käsitettynä elämäntilanteen muutoksena ei selitä sitä, miksi samankaltaiseen elämäntilanteeseen päätyneistä ihmisistä toiset valitsevat yrittäjyyden kun taas toiset jonkun muun keinon hallita elämänmuutoksia. Tämän vuoksi yrittäjyyspäätöstä on lähestyttävä edellistä kokonaisvaltaisempien prosessien avulla.

5.2 Yrittäjäksi ryhtymisen prosessimallit

Visa Huuskosen (1992) mukaan yrittäjäksi ryhtymisen ei voida sanoa olevan determinististä seurausta tilanteista, henkilön ominaisuuksista, tai mistään muustakaan yksittäisestä seikasta. Erilaiset tausta-, henkilö - ja tilannetekijät vaikuttavat monimutkaisena prosessina toisiinsa. Jotkut tekijöiden kombinaatiot luovat yrittäjämönteisiä tulkintoja ja näkemyksiä, ja siten tekevät yrittäjäksi ryhtymisen todennäköiseksi. Huuskonen (1992) yhdistää siten erilaiset yrittäjyyspäätökseen vaikuttavat tekijät kokonaisuudeksi, jonka tuloksena on teoreettinen malli yrittäjäksi ryhtymisen päätökseen vaikuttavista tekijöistä.

Kuvio 4. Huuskosen (1992, 172) prosessimalli yrittäjäksi ryhtymisestä.

Yrittäjyyspäätökseen vaikuttavilla yleisillä taustatekijöillä tarkoitetaan Huuskosen (1992, 155) mukaan henkilön sosiaalista taustaa ja aikaisempia elämäkokemuksia. Yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttaa yksilön tietoisuus yrittäjyydestä ja sen käyttökelpoisuudesta erilaisten päämäärien tavoittelussa. Yrittäjäksi ryhtyvillä on usein varhaisempaa kosketusta pieniin yrityksiin ja yrittäjätoimintaan. Tämä kosketus voi tulla vanhempien yritystoiminnan kautta tai yrittäjyyttä edeltävissä työtehtävissä. Myös kotiolot ovat merkittävä taustavaikuttaja yrittäjyyspäätöksen kannalta. Yrittäjäperheessä tai yrittäjämyönteisessä yhteisössä kasvaminen vaikuttaa henkilön arvoihin, asenteisiin ja uskomuksiin yrittämisalttiutta lisäävällä tavalla. (Huuskonen 1992, 55-56.)

Henkilötekijöillä Huuskosen (1992, 156) mallissa tarkoitetaan persoonallisuuden piirteiden eri ulottuvuuksia. Käsityöyrittäjien osalta niitä käsiteltiin lyhyesti edellä luvussa 3.2. Tässä yhteydessä tuli jo esille se, kuinka käsityöyrittäjät korostavat yrittäjätoiminnassaan ennen kaikkea käsityön tekemiseen liittyviä luonteenpiirteitä. Niinpä kyky kurinalaiseen ja pitkäjännitteiseen työskentelyyn katsottiin tärkeiksi käsityöyrittäjänä toimimisen kannalta.

Kolmantena yrittäjyyspäätökseen vaikuttavana determinanttiryhmänä Huuskosen mallissa (1992, 157) käsitellään henkilön objektiivista todellisuutta, eli tilanetekijöitä, joilla tarkoitetaan sitä välitöntä ympäristöä, jossa yrittäjyyttä harkitseva ihminen elää ja toimii.

Tilannetekijät voidaan jaotella myönteisiin ja kielteisiin. Myönteiset, yrittäjyyteen "vetävät" syyt ovat niitä toivottuja seikkoja, joita ei olisi ollut mahdollista saavuttaa ryhtymättä yrittäjäksi. Myönteisiin tekijöihin lasketaan usein kuuluviksi "halu itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen" ja muut itsensä toteuttamiseen liittyvät seikat.

Kielteisinä, lähtöorganisaatiosta kohti yrittäjyyttä työntävinä "push" tekijöinä pidetään tavallisimmin työttömyyttä ja sen työttömyyden uhkaa, viihtymättömyyttä nykyisessä tehtävässä, etenemismahdollisuuksien puutetta, sosiaalista marginaalisuutta ja huonoa sopeutumista alaiseksi. Nämä ovat tekijöitä, joiden välttämiseksi ja karttamiseksi yrittäjäksi ryhdytään. (Huuskonen 1992, 80.)

Kuten edellä jo mainittiin syntyy yrittäjyyspäätös tämän mallin mukaan tausta-, henkilö- ja tilannetekijöiden vuorovaikutuksena. Yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttavista tekijöistä mallissa kuitenkin jätetään vähäiselle huomiolle liikeidean käsitteen vaikutus yrittäjäksi ryhtymisen päätökseen. Yksinkertaisesti määriteltynä liikeidea kuvaa konkreettisesti sitä "mistä rahat yrityksen kassaan tulevat" eli miten yritys toimii ja on kannattava. Liikeidean sanotaan syntyvän siitä kokonaisuudesta, joka syntyy yrityksen vuorovaikutuksesta ympäristönsä kanssa ja niistä eri voimavaroista ja rakenteista, jotka mahdollistavat tämän vuorovaikutuksen. (Jahnukainen ym. 1985, 15.) Liikeidea on siten käyttökelpoinen käsite kuvattaessa yrityksen liiketoiminnan sisältöä ja sen kokonaisvaltaista luonnetta.

Toimivan liikeidean perustana on yhteensopivuus sen eri osien välillä, mikä tarkoittaa sitä, että kaikki osat tukevat toisiaan ja ovat tarpeellisia. Liikeidea muodostuu kolmesta päätekijästä:

- 1) kenelle tuotteet ja palvelut myydään?*
 - 2) mitä yritys asiakkailleen tarjoaa?*
 - 3) millainen on yrityksen organisaatio eli miten yritys toimii saadakseen tuotteensa/palvelunsa kaupaksi valitsemalleen markkinasegmentille?*
- (Jahnukainen ym. 1985, 16.)

Miten liikeideat sitten syntyvät? Vesper (1990, 127-158) jakaa liikeideat kahteen eri pääluokkaan syntyperiaatteensa mukaan: niihin, jotka syntyvät odottamattomista yhteensattumista, ja niihin, jotka ovat harkinnan ja tarkoituksellisen etsinnän tulosta. Aikaisempien tutkimusten perusteella hän kokoaa yhteen kahdeksan idealähdettä esimerkkeinä menestyneistä liikeideoista: 1) sopivaksi katsotulle henkilölle tarjotaan mahdollisuutta jatkaa yritystoimintaa, 2) yritysidea löytyy aikaisemmasta työpaikasta, 3) henkilö hankkii tietyn

tuotteen valmistus- tai välitysoikeuden tai palvelun edustusoikeuden, 4) henkilö työllistää itse itsensä, 5) yritysidea löytyy harrastuksesta, 6) yritysidea syntyy sosiaalisesta kanssakäymisestä ja keskusteluista ystävien kanssa, 7) idea perustuu omiin havaintoihin tai 8) idea on harkitun etsimisen tulos. Käytännössä useampikin näistä erilaisista idealähteistä saattaa olla voimassa tilanteessa, jossa yrityksen perustamista suunnitellaan.

Yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttavien tekijöiden joukossa siten myös liikeidean kehittymisellä saattaa olla merkittävä vaikutus päätöksen syntyemisessä. Liikeidean mukainen osaaminen, hyödykkeen valmistamisen ja markkinoinnin ja niiden tarvitseman organisaation muodostamisen hallitseminen, saattavat joissakin olla tärkeimpiä kannustimia yrittäjyyden valinnalle. Tosin tällaisessakin tapauksessa yrittäjyys on viimekädessä erilaisten tausta-, henkilö ja tilannetekijöiden kombinaatio, joten liikeidea voidaan lisätä kuuluvaksi Huuskosen (1992) mallin tilannetekijöiden joukkoon yrittäjyyteen myönteisesti vetävien asioiden lisänä.

Myös Mahesh P. Bhave (1994) näkee yrittäjäksi ryhtymisen Huuskosen (1992) tapaan prosessina, jossa erilaiset tekijät yhdessä saavat aikaan yrittäjyyspäätöksen. Bhave (1994, 228-239) tiivistää yrittäjyyden prosessit ulkoiseen ja sisäiseen mahdollisuuksien havaitsemiseen, joiden tuloksena yrityksen käsite saa sisällön ja sitoutuminen yrityksen perustamiseen syntyy. Ulkoisella mahdollisuuksien havaitsemisella Bhave (1994, 228) tarkoittaa yksilön henkilökohtaisia ja hänen ympäristöönsä liittyviä mahdollisuuksia yrityksen perustamiseen. Tällöin päätöstä perustaa yritys edelsi tiettyjen mahdollisuuksien olemassaolo. Yrityksen perustaminen voi kuitenkin Bhaven (1994, 230) mukaan syntyä myös ensisijaisesti sisäisen mahdollisuuden havaitsemisesta. Tällä hän tarkoittaa tilannetta, jossa yritysmahdollisuuden olemassaolon havaitsemista edeltää henkilön päätös perustaa yritys.

Sekä ulkoisten että sisäisten mahdollisuuksien havainnointi kulminoituu liikeidean muodostumisessa ja sitoutumisessa yritystoiminnan aloittamiseen. Liikeidean muodostumista on kuitenkin edeltänyt joukko muita prosesseja kuten erilaisten mahdollisuuksien suodattuminen, tietyn mahdollisuuden valinta ja sen "jalostaminen". Konkreettisen yrityksen perustamisprosessin Bhave (1994) katsoo sisältävän edellä mainittujen lisäksi tuotantoteknologian pystyttämävaiheen, organisaation luomisen, yrityksen linkittämisen olemassaoleviin markkinoihin ja asiakaspalautteen saamisen markkinoilta ja toiminnan ohjaamisen edelleen sen mukaisesti.

Antero Koskinen (1995, 76-77) on pienyrittäjyyttä tutkiessaan liittänyt yrittäjyyden prosessin syntyyn kolme alaprosessia: yrittäjän orientaatio -, yrittäjäuran valinta- ja yrittäjyyden siirtoprosessin. Yrittäjän orientaation, suuntautumisen, prosessi nähdään tapahtumaketjuna, jossa valinta, virittyminen ja vakuuttuminen seuraavat toisiaan täydentävinä ja tukevinä vaiheina. Yrittäjän uravalinnan prosessissa intentio, ajatus omasta yrityksestä, irtautuminen ja identifikaatio kuvaavat vaiheittaista edistymistä. Yrittäjyyden siirtoprosessi toimii välittävänä mekanismina näiden kahden välillä, ja tällöin yrityksen merkityksen sisäistäminen, muutoksiin sopeutuminen ja yrittäjyyteen sitoutuminen seuraavat toisiaan ketjun vaiheina.

YRITTÄJÄURAN VALINTAPROSESSI⇒
intentio, irtautuminen, identifikaatio

YRITTÄJYYDEN SIIRTOPROSESSI⇒
sisäistäminen, sopeutuminen, sitoutuminen

YRITTÄJYYS

YRITTÄJÄN ORIENTAATIOPROSESSI⇒
valinta, virittyminen, vakuuttuminen

Kuvio 5. Yrittäjyyden prosessin synty Koskisen (1995, 77) mukaan.

Tässä tutkimuksessa edellä esitellyt yrittäjyyden prosessimallit toimivat tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä. Niiden etuna on yrittäjyyden käsittäminen kokonaisvaltaiseksi prosessiksi, jota ei koskaan voi palauttaa ainoastaan yhteen tekijään. Tähän kokonaisvaltaiseen näkemykseen yrittäjyyspäätöksen syntymisestä pyritään tässä tutkimuksessa tarkastelemalla niitä perusteluja, joita yrittäjä itse yrittäjäksi ryhtymisestään esittää. Edellä esiteltyjä malleja käytetään tässä tutkimuksessa lähinnä eräänlaisena ajatuksellisena viitekehystenä, jotka tarjoavat tutkimuksen kannalta olennaisen käsitteistön. Yrittäjäksi ryhtymisen mallit ovat luonteeltaan hyvin yleisiä, eikä niitä sen vuoksi suoraan voi ”sovittaa” käsityöyrittäjäksi ryhtymisen prosessiin. Tarkoituksena ei siten olekaan yrittäjyyden prosessimallien soveltaminen käsityöyrittäjien tapauksiin sinällään, vaan niiden esimerkin mukaisen kokonaisvaltaisen näkökulman soveltaminen rajattuun määrään käsityöyrittäjyyspäätöksiä.

6. PALKKATYÖSTÄ KÄSITYÖYRITTÄJÄKSI

Vaikka työ monesti on käsitetty itsestäänselvyydeksi ihmisen elämässä on työn merkityksiä selventäviä tutkimuksia olemassa melko paljon. Tässä tutkimuksessa yrittäjätöimintää käsitellään työnteon muotona ja tavoitteena on siten viime kädessä juuri työn erilaisten merkitysten tutkiminen henkilökohtaisella tasolla. Useimmissa tutkimuksissa työn merkityksiä käsitellään joko palkkatyön näkökulmasta tai kiinnittämättä varsinaisesti huomiota työnteon organisointimuotoon. Sekä palkkatyösuhteen että yrittäjätöiminnan merkitykset yksilölle ovat monessa suhteessa samanlaisia. Siten riippumatta siitä, tehdäänkö työtä palkkatyönä vai yrittäjänä, työ voi merkitä tekijälleen:

- * ajankäyttöä
- * toimeentulon lähdettä
- * sosiaalisia kontakteja
- * tiettyä sosiaalista statusta
- * taloudellisten, sosiaalisten ja teknisten realiteettien lähdettä
- * osaa identiteetin kehittämisessä. (Heinemann 1978, 16-24.)

Ihmisten toimintaa on myös mahdollista tarkastella erottamalla toisistaan ekspressiivinen ja instrumentaalinen toiminta. Instrumentaalinen toiminta perustuu pyrkimykseen löytää keinoja, joiden avulla on mahdollista saavuttaa aiottuja päämääriä. Ekspressiivinen toiminta tuottaa tyydytystä sinänsä, ja sen voidaan sanoa olevan jo itsessään päämäärä. On kuitenkin huomattava, että ero instrumentaalisen ja ekspressiivisen toiminnan välillä ei ole jyrkkä vaan pikemminkin on kysymys asteikosta, jolla on monta välimuotoa. Usein samaan toimintaan liittyy sekä instrumentaalisia että ekspressiivisiä aineksia. Mutta vaikka ekspressiiviset eli ilmaisulliset ja instrumentaaliset eli välineelliset ainekset voivat liittyä samaan toimintaan, ne voidaan tunnistaa tavallaan toisilleen vastakkaisia piirteinä. (Allardt 1964, 13 ja 153). Vaikka toimintojen määrittelemisen edellä mainittuja käsitteitä käyttäen ei todellisuudessa olekaan yksinkertaista, voivat ne kuitenkin olla apuvälineinä toiminnan analyttisessä jäsentämisessä.

Jakoa instrumentaaliseen ja ekspressiiviseen toimintaan on tarkasteltu myös pienyrittäjän näkökulmasta katsoen. Wilhelm Wernet (Kankaanpää & Leimu 1982, 16 cit. Wernet 1956, 1957) puhuu taloudellisen toiminnan persoonallisesta ja instrumentaalista luonteesta. Yrittämisen persoonallisella luonteella tarkoitetaan toimivan subjektin välitöntä taloudellista

toimintaa, jonka parhaana esimerkkihenkilöitymänä on käsityöläinen. Persoonallisen toiminnan perimmäisenä tavoitteena on itsensä toteuttaminen uusia tuotteita valmistamalla. Yrittämisen instrumentaalisella luonteella puolestaan tarkoitetaan sellaista toimintaa, jota määräävät tekniset, kaupalliset ja hallinnolliset periaatteet. Instrumentaalisen toiminnan tavoitteena on tehokkaalle yritystoiminnalle asetettujen teknisten, kaupallisten ja organisatoristen normien täyttäminen.

Jo tutkimusaineiston varhaisessa analyysivaiheessa selvisi, että käsityöyrittäjäksi ryhtymistä ei voi kuvata pelkästään ekspressiiviseksi tai instrumentaaliseksi toiminnaksi, vaan yrittäjäyys merkitsee haastatelluille toiminnan molempien tasojen kietoutumista yhteen. Toiminnan taustalla olevat välineelliset ja ilmaisulliset ainekset eivät myöskään välttämättä ole toimijan täysin tiedostamia. Tästä huolimatta käytän selkeyden vuoksi käsitteellistä jakoa instrumentaaliseen ja ekspressiiviseen toimintaan tässä eräänlaisena empiirisen osan runkona. Käsityöyrittäjäksi ryhtymisen instrumentaalinen merkitys yksilölle tulee esille lähinnä työn ja taloudellisen toimeentulon tarpeiden tyydyttämisenä. Ekspressiivisiksi seikoiksi voidaan puolestaan lukea haasteellinen ja monipuolinen työ, itsensä toteuttaminen ja kehittyminen sekä työn vapaus sekä arvostus työssä. Aloitan tutkimuksen empiirisen aineiston käsittelyn edellisen mukaisesti käsityöläiseksi ryhtymisen ekspressiivisillä tekijöillä (luvut 6.1 ja 6.2), jonka jälkeen loppuosa luvusta on omistettu työn persoonallisten merkitysten kuvaamiseen.

6.1 Työn tarve; palkkatyösuhteen päättyminen

Kokemukset perinteisestä palkkatyöstä oli siis eräs kriteereistä, joiden mukaan tutkimuksen kohdejoukkoa alussa pyrittiin rajaamaan. Siten palkkatyölähtökohta muodostui yhteiseksi nimittäjäksi kaikille haastatelluille käsityöyrittäjille. Tästä yhteisestä nimittäjästä huolimatta kuvaavaa aineistolle oli, että käsityöyrittäjäksi ryhtyminen oli tapahtunut hyvin erilaisilla aloilla ja eri pituisissa työsuhteissa hankittujen työkokemusten jälkeen. Monella käsityöläisellä (seitsemällä kahdestoista haastatellusta) aikaisempi työkokemus oli peräisin teollisuudesta, tehdastyöstä. Näistä henkilöistä yhtä poikkeusta lukuunottamatta kaikki olivat työskennelleet omaa käsityöalaansa lähellä olevalla teollisuudenalalla, pääasiassa metalli- ja tekstiiliteollisuudessa. Teollisuuden ulkopuolella työskennelleiden kokemukset olivat lähinnä kaupan alalta, toimistotyöstä tai askartelunohjaajana tai käsityöalan opettajana toimimisesta.

Työsuhteiden kestot palkkatyössä vaihtelivat myös hyvin suuresti; pisimmillään palkkatyösuhde oli kestänyt lähes kolmekymmentä vuotta ja lyhyimmillään kokemukset palkkatyöstä olivat vajaan vuoden mittaisia. Tämä ei tosin tarkoita, että palkkatyötä olisi välttämättä tehty yhden ja saman työnantajan palveluksessa koko tämä aika. Tässäkin suhteessa käsityöläiset muodostivat hyvin kirjavan joukon. Toisilla palkkatyökokemukset oli hankittu useista erilaisista ja kestoltaan erimittaisista työsuhteista, kun taas eräät käsityöläiset olivat ennen yrittäjäksi ryhtymistään työskennelleet lähinnä vain yhden työnantajan palveluksessa.

Palkkatyöhistorioiden ohella myös käsityöyrittäjien koulutushistoriat olivat hyvin erilaisia. Yhteistä kaikille haastatelluille voi kuitenkin sanoa olevan sen, että jokaisella käsityöyrittäjällä oli jonkinlaista koulutusta käsityöalalta ennen yrittäjäksi ryhtymistään. Toisilla tämä tarkoitti osallistumista erilaisille kursseille ja toisilla taas varsinaista ammattitutkintoa käsityöalalta joko keski- tai korkea-asteelta. Vaikka koulutuksen merkitys teoriapuolen osaamisessa koettiin tärkeäksi, useimmat haastateltavat korostivat kuitenkin käytännön elämän roolia varsinaisessa koulutuksessa.

"Kyllä ne suurimmat jutut on tullu tai ne on joutunu kantapään kautta oppimaan kaikki ne käytännön asiat". (Puuseppä I/2)

Käsityöammatissa tarvittavien tietojen ja taitojen lisäksi useat käsityöyrittäjät kokivat koulutuksen merkittäväksi yrittäjyyspäätökseen osaltaan vaikuttaneeksi tekijäksi. Tänä päivänä monissa oppilaitoksissa painostetaan yrittäjyyteen ja annetaan käytännön tietoja yrittäjänä toimimisesta ja yrittäjäksi ryhtymisestä. Siten koulutuksen roolia yrittäjyyspäätöksen syntymisessä ei tulisikaan sivuuttaa.

"Kyllä koulussa oli sellainen käsityöläishenki, että jos haluaa olla käsityöläinen niin on myös yrittäjä, ei voi olla mikään muu". (Puuseppä II)

6.1.1 Työttömästä käsityöyrittäjäksi

Käsityöyrittäjäksi ryhtyminen ja yrittäjänä toimiminen merkitsi yrittäjille ennenkaikkea työpaikan luomista itselle ja siten työllistymistä palkkatyösuhteen loppumisen jälkeen. Monella haastatellulla syy palkkatyön loppumiseen oli työnantajan taloudellisista vaikeuksista johtunut työvoiman määrän supistaminen ja siten työttömäksi päätyminen. Perinteisesti työttömyys ja työttömyyden uhka on nähty voimakkaina yrittäjyyteen työntävinä tekijöinä (Ks. esim. Hamilton 1987, 72). Oman alan työpaikkojen vähyys, ikä, riittämätön koulutus ja haluttomuus esimerkiksi

perheen tai aviopuolison työn vuoksi muuttaa työpaikan perässä uudelle paikkakunnalle olivat haastatteluissa esille nousseita tekijöitä, joiden koettiin muodostuvan esteiksi uuden palkkatyösuhteen löytymiselle. Eräissä teorioissa työpaikan menettämistä ja työttömäksi joutumista kuvataan kriisin käsitteellä, koska ansiotyöllä katsotaan, toimeentulon lisäksi, olevan ihmiselle lähes korvaamaton psyykinen merkitys (ks. esim. Jahoda 1981, 59). Vaikka työn ja erityisesti palkatun työn merkityksen muuttumisesta ollaan paljon keskusteltu, on palkkatyö kuitenkin useimmilla ihmisillä vielä keskeinen elämän peruspilari. Tällöin työttömäksi joutuminen voi olla henkisesti hyvinkin raskas kokemus ja aina se merkitsee elämän ratkaisujen uudelleen pohtimista.

"Kyllä se oli niin lannistava kokemus se työttömyys mulle, jotta mä en kyllä ollu oma itteni koko sinä aikana ollenkaa. Ensimmäinen ajatus se mulle aina oli mieles. Mun on niin pirun hyvä olla vaikka ei tästä tulisi rahaakaan eikä tuukkaan vielä pitkihin aikoihin yhtään mitään. Niin silti ku mä saan sanoa, että minä oon metalliseppä, niin se tuottaa mulle suurta mielihyvää koska mulla on työ ja mulla on selvästi se mitä mä teen ja mitä mä yritän teherä. Elikkä työ oli mulle aiva äärimmäisen tärkeä ku mä jouduin sen totuuden etehen, että mä oon työtön". (Metalliseppä II/7)

Vaikka työttömäksi joutumista voidaankin kuvata useissa tapauksissa kriisivaiheena yksilön elämänsäkaareissa, työttömyyden käsittäminen ainoastaan negatiiviseksi elämänmuutokseksi olisi liian yksipuolinen lähtökohta. Työttömyys voi merkitä myös eräänlaista "luovaa aikaa", mahdollisuutta tai uutta uskallusta tehdä asioita, jotka aikaisemmin ovat olleet ainoastaan haaveissa. Eli kuten Karjalainen ja Virtanen (1997,287) asian ilmaisevat: "...työttömyys - olkoonkin vakava yhteiskunnallinen ja rakenteellinen ongelma - voi merkitä yksilölle vapautusta ja mahdollisuutta itsensä toteuttamiseen".

"Kyllä tämä yrittäminen oli mulla ennenkin ollu mieles mutta ei siihe oikein ollu mahdollisuutta. Kun kerran oli työpaikka niin sitä on sitte aina ollu vieraalla töis." (Metalliseppä I/1)

"Kyllä mulla oli yrittäjäksi ryhtyminen mieles jo ennen työttömäksi jäämistä, kyllä mä haaveilin siitä. Mutta toisaalta mulla ei ollu rohkeutta aloittaa sitä". (Kutoja/2)

Useimmilla työttömyyden seurauksena käsityöryhtäjiksi ryhtyneillä hakeutuminen yrittäjyyssektorille edellytti siten eräänlaisen työmarkkinoiden "työntöavun" olemassaoloa. Yrittäjäksi ryhtymiseen liittyi siten työmarkkinoiden aiheuttamaa ulkoista pakkoa.

"Ei tämä mulle mikään haaveammatti silloin nuorempana vielä ollu mutta sitte myöhemmin ku mä työtömäksi jäin, niin sitte se ikäänku pulpahti esille. Että tätä pitää ruveta tekemään kun ei muutakaan enää keksiny". (Metalliseppä II/5)

"Kyllä se ajatus omasta yrityksestä tuli siinä vaihees ku oli työttömyysuhka päällä". (Korukivihioja/2)

Tästä huolimatta käsityöyrittäjyyspäätöksen käsittäminen ainoastaan työmarkkinoiden aiheuttaman "painostuksen" vuoksi tehdyksi pakkoratkaisuksi olisi tehtyjen haastattelujen perusteella liian yksinkertainen johtopäätös. Tällöin ulkoisille olosuhteille annettaisiin yksilön käyttäytymistä ohjaavana tekijänä liian suuri merkitys ja yksilön subjektiiviset ajatus- ja päätöksentekomallit, jotka yrittäjäksi ryhtymisen taustalta voidaan löytää, jäisivät taka-alalle. Tämä vastakkainasettelu juontaa juurensa kysymykseen ihmisluonnosta yleensä. Kärjistäen kysymys on siitä käsitetäänkö ihminen voluntaristiseksi toimintaansa ohjaavaksi olennoksi vai deterministisesti, jolloin ulkopuolisilla rakennetekijöillä on merkittävä asema ihmisen toimintaa selitettäessä. Useimmiten tutkimuksen tekeminen edellyttää tasapainoilua näiden kahden ääripään välillä. Siten työttömyys nähdään tässä merkittävänä yrittäjyyteen työntävänä tekijänä mutta ei suinkaan ole riittävä yrittäjyyttä selittävä tekijä. Yrittäjäksi ryhtyminen työttömyyden seurauksena voidaan parhaiten kuvata sekoituksena ulkoista mutta myös sisäistä pakkoa (Ruuskanen 1995, 69). Sisäisellä pakolla tarkoitetaan tässä eräänlaista tarvetta hallita omaa elämää huolimatta siitä minkälaiset ovat ulkoiset olosuhteet.

Marjosola (1979, 101) tarkastelee yrittäjyyspäätöstä jakamalla yrittäjäksi ryhtyneet kahteen eri luokkaan. Hänen mukaansa on olemassa yrityksiä, jotka syntyvät korostuneesti yrittäjän oman tavoitteellisen toiminnan ja tahdon kautta, mutta osa yrityksistä perustetaan ulkopuolisten virikkeiden ja tilannetekijöiden ohjauksesta. Marjosola (1979) puhuukin yrittämisen tilaisuutta etsineistä ja yrittämisen tilaisuuden hyväksyneistä henkilöistä. Tämän dikotomian mukaan työttömyyden kautta käsityöyrittäjiksi ryhtyneet kuuluvat lähinnä yrittäjyyden tilaisuuden hyväksyneisiin henkilöihin. Työttömyysaika oli useimmille haastatelluille haaste, johon vastaaminen edellytti aktiivista omaa toimintaa. Koska työpaikkaa ei enää ollut valmiina, se oli itse luotava. Tämä omatoimisuus ja aloitteellisuus oli leimaa-antava monissa haastatteluissa.

"Ei tänä päivänä tuu uusia työpaikkoja jos ei niitä ihmiset itte tee. Työhän ei ikinä lopu, sitä pitäis vain keksiä ja ideoida uutta ja lähtiä tekemään kans. Mä olisin voinu kans jättäytyä työttömäksi jos mä olisin halunnu." (Metalliseppä I/4)
"Mä oon sellaanen ihminen, että en mä osaa olla jos mulla ei oo työtä. Kyllä mä aina jostakin jotain kattelisin. Ei musta oo menemähän tuonne työvoimatoimistohon päivärähälle ja sitte mä vaan täälä kotona maleksisin. Mä kokisin olevani niin jumis ku mä olisin sielä, koska mä en sais periaattees mennä minnekään, mä en sais teherä mitään.. Se olis mulle haitta, jos mä joutuusin sinne menemään, niinku sillä lailla, että mä olisin työvoimatoimiston kirjoos". (Turkkuri I/7)

Useimmiten kokemukset palkkatyöstä sen kestäessä olivat haastatelluilla melko hyviä. Työssä viihdyttiin, eikä sen rationaliteettia haluttu ainakaan ääneen lausuen kyseenalaistaa. (Tosin suora kysymys siitä, kuinka ihmiset työssään viihtyvät ei aina välttämättä anna oikeaa kuvaa ihmisen todellisista tunteista työtään kohtaan (ks. Goldthorpe et al. 1972, 11)). Tyytymättömyys perinteistä palkkatyötä kohtaan heräsi vasta käsityöyrittäjäksi ryhdyttyä. Vertailtaessa käsityöyrittäjänä toimimista entiseen palkkatyöhön jälkimmäisen epäkohdat nousivat selvästi esille. Haastateltujen käsityöyrittäjien mukaan leimaavaa palkkatyölle käsityöyrittäjyyteen verrattuna oli ollut työn pakkotahtisuus ja yksitoikkoisuus sekä omien vaikutusmahdollisuuksien puuttuminen. Työ käsityöyrittäjänä koettiin kaikin puolin mielekkäämmäksi entisessä palkkatyöammatissa toimimiseen verrattuna. Tämä lienee myös yksi tapa, jolla tehtyjen valintojen ”oikeellisuutta” legitimoidaan itselle.

”Kyllä mä yritin muualle töihin ja vois olla, etten tekisi tätä jos olisin päässy. Se sama ralli olis jatkunu, koska mä en olisi ymmärtäny, että jotain muuta olis olemas. Mutta nyt en kyllä, tuntuus hirvuuselta jos tästä pitää pyörtää takaisin. Että kyllä tämä on, tämä on nyt selvenny niin joutua mulle, että se on ollu niin lähellä syvintä sielua näköjänsä, että mun on ollu hyvin helppo mukautua”.
(Metallisepä II/4)

6.1.2 Tyytymättömyys palkkatyöhön käsityöyrittäjyyden taustalla

Toisenlaisen lähtökohdan käsityöyrittäjäksi ryhtymisen tarkastelulle muodostavat ne henkilöt, joille siirtyminen pois palkkatyöstä oli oma, ”vapaaehtoinen”, päätös, jonka avulla pyrittiin parantamaan omaa elämänlaatua. Edellisessä luvussa korostuneen ulkoisen pakon sijaan voidaan tässä yhteydessä puhua eräänlaisen sisäisen pakon olemassaolosta. Konkreettinen syy palkkatyösuhteen lopettamiseen oli tällöin useimmiten edellä jo mainittu työn vähäinen mielekkyys. Työn mielekkyys on eräs ”hyvälle työlle” asetetuista tunnusmerkeistä. Hackman ja Oldman (1980) määritelmän mukaan ideaalinen ”hyvän työn” ominaispiirteitä ovat:

- autonomia: vapaus tehdä työ sillä tavalla kuin työntekijä kokee parhaaksi
- palautejärjestelmä: menetelmät, jotka antavat työntekijälle mahdollisuuden tietää, kuinka hyvin työ on tehty
- kykyjen monipuolisuus: työntekijän useampien arvostettujen taitojen käyttäminen
- työn identiteetti: työn kokonaisen osan tekeminen
- työn tärkeys: työ joka aikaansaa jotakin mielekästä. (Kasvio 1994, 142 cit. Hackman & Oldman 1980.)

Palkkatyö koettiin yleisesti ottaen turvalliseksi, säännöllisyytensä vuoksi, mutta työn ulkoapäinohjautuvuus sekä omien vaikutusmahdollisuuksien ja työn tarjoamien haasteiden

vähäisyys koettiin sellaisiksi tekijöiksi, jotka aiheuttivat tyytymättömyyden tunteen tehtyä palkkatyötä kohtaan. Työtyytyväisyydellä tarkoitetaan mielihyvän sävyistä tunnetilaa, joka on seurausta siitä, että henkilö on arvioinut työnsä johtaneen hänen työhön liittyvien ”arvojensa” saavuttamiseen tai edistäneen niiden saavuttamista (Kasvio 1986, 198). Palkkatyön loppumisen taustalla tämän määritelmän mukaisesti oli työhön kohdistuneiden odotusten ja todellisen työtilanteen yhteensopimattomuus.

"Ei mulla mitään palkkatyötä vastaan oo. Mutta sitä nimenomaista palkkatyötä mitä mä tein niin en mä nyt sitä olisi voimu kuvitella vuosikautia, saatikka sitte koko elämäni tehdä. Kun mä olin sielä [tehtaassa, ML] niin mä kokenu tekeväni siinä mitään kovin isoa juttua. Kyllä se tuntuu hyvältä ku saa jotaki näkyvää aikahan, se on tärkeää ainakin mulle".(Puuseppä I/1)

Palkkatyösuhte merkitsee aina jossakin määrin luopumista omasta itsenäisyydestä ja alistumista tilanteeseen, jossa myy määräaikaaisesti työvoimaansa työnantajan käytettäväksi. Varsinkin teollisuudessa mahdollisuus itsenäiseen työskentelyyn on perinteisesti ollut vain harvojen etuoikeus. Itsensä työllistäminen yksinyrittäjänä tarjoaa siten erään mahdollisuuden "paeta" mm. pitkälle rutinisoituja työtehtäviä sekä esimiehen valvontaa ja kontrollia. (Scase & Goffee 1982, 74.)

"Kun mä olin sielä työelämäs, niin mä tajusin, että ei musta oo sellaaehen hommahan, että mä meen aamulla seittemäksi ja oon puoli neljähän ja joku koko ajan hengittää mun niskahan ja käy kattomas, että ny sä teet näin ja ny sä teet tällästä. Kai sitä on jollaki tapaa erilaanen luonne, että haluaa sellaaasen vapaan, että saa niinku toteuttaa ittiänsä. ...Silloon mä ajattelin, että ei ikäpäivänä mä en pysty olemahan täälä eläkepäivihin asti. Sitte mä vaan sanoon itteni irti. Että mähän oon täälä loppuelämäni jos en mä jotaki tee". (Turkkuri I/2)

Työskentely perinteisessä palkkatyöammattissa saattoi myös merkitä tietoista välivaihetta ennen yrittäjäksi ryhtymistä. Tällöin ajatus yrittäjyydestä on koko ajan ollut mukana toiminnan taustalla eräänlaisena tulevaisuudenkuvana. Edellä jo mainittua Marjosolan (1979) jakoa hyväksikäyttäen voitaisiin tässä tapauksessa puhua tilaisuutta etsivistä yrittäjistä. Yrittäjyyttä edeltänyttä palkkatyövaihetta voitaisiin kuvata palkkatyönkentällä toimimisena siten, että kerätään mahdollisimman paljon hyödyllisiä kokemuksia oman yrittäjyyden varalle.

"Mä olin muutaman vuoden ensin töissä turkisliikkees ja sitte mä en ollu koskaan ollu tehtaassa, mulla oli kyllä sellainen tunne, että mun pitää kokeilla tehtaassa oloa. Sitte mä yhdeksän kuukautta ompelin kenkiä ja sain siihen tuntuman siihen nahan ompelun ja yleensä siihen mitä on olla töis tehtaassa. Mulla oli kuitenkin koko ajan taka-ajatus siinä, että mä perustan oman yrityksen ja lähdin sieltä kenkätehtaasta ihan sen takia pois kun olin päässy turkisalan koulutukseen. Ja

sitte se oli ihan päivänselvä asia [yrityksen perustaminen, ML] ku se turkiskurssi loppui".(Turkkuri II/1)

Monet käsityöyrittäjät korostivat haastatteluissa sitä, ettei käsityöläisenä voi ansaita elantoaan muulla tavalla kuin toimimalla yrittäjänä. Käsityöläisyyteen on perinteisesti liittynyt kuva itsenäisesti työtään ja sitä koskevia päätöksiä tekevästä ammattilaisesta. Tästä syystä työskentely palkkatyössä, mahdollisesti omaa koulutusta hyvin vastaavissakin tehtävissä, saattoi aiheuttaa sen, ettei tuntenut "omalla" alallaan.

"Sitä tuli tavallaan semmonen, että mä haluan kokeilla tämän, että joku muu on tehnyt ammatinvalinnan mun puolesta jos mä jään tähän (entiseen palkkatyösuhteeseen, ML)". (Keraamikko/2)

Kokemukset palkkatyösuhteessa toimimisesta koettiin kuitenkin positiivisiksi siinä mielessä, että niiden katsottiin antavan rohkeutta yrittäjäyyspäätöksen tekemiseen ja uskoa omiin mahdollisuuksiin toimia yrittäjänä. Palkkatyövaiheen ansioina pidettiin ennenkaikkea erilaisiin työtekniikoihin ja työn tekemisen tapoihin tutustumista käytännön tasolla. Eräissä tutkimuksissa kokemukset työelämästä on nähty koulutusta tärkeämmiksi tekijöiksi yrityksen menestymistä ajatellen (ks. esim. Mayer & Goldstein 1961). Työkokemus oman yrityksen ulkopuolelta koettiin myös tärkeänä sen vuoksi, että sen katsottiin tarjoavan eräänlaisen taustan, jota vasten omaa työtään voi arvioida.

"Kyllä mä arvostan tehdastyötä. Siinä opitaan sitä pitkäjänteisyyttä, sitä mitä se työn tekeminen on - sä istut siinä koneen ääres ja vain ompelet tai olokohot mikä hyvänsä tehdas, niin sä joudut olemaan siinä sen tuntimäärän. Se opettaa kans oikein paljo.

Sen jälkeen oppiikin arvostamaan omaan työtänsä, sitä käsityötä, ehkä vähän enemmän jos on tehnyt jotain muuta välillä kans".(Vaatturi/10)

"Mä olin muutaman vuoden palkkatyös. Sielä tuli sellaanen niinku ompelurutiini. Pitää nämä perusasiat olla kuitenkin hallus, se on sitte helpompi aloittaa... [oma yritystoiminta, ML]". (Turkkuri I/1)

Vaikka haastatellut käsityöyrittäjät kokivatkin aikaisemmista työsuhteistaan olevan hyötyä yrittäjänä toimimisen kannalta, saattaa aikaisempi työhistoria kuitenkin vaikuttaa myös negatiivisesti. Pitkän työuran aikana on saattanut myös syntyä sellaisia työskentelytapoja, jotka ovat esteinä tehokkaampien työmenetelmien käyttöönotolle (Gasse 1982, 63). Se miten kokemukset palkkatyösuhteesta vaikuttavat yrittäjänä toimimiseen, riippuu paljon siitä millä alalla henkilö on aikaisemmin työskennellyt ja mille alalle hän perustaa oman yrityksensä.

6.1.3 Sosiaalinen marginaalisuus

Käsitellessään yrittäjäksi ryhtymisen problematiikkaa Stanworth ja Curran (1973, 29) käyttivät työkalunaan sosiaalisen marginaalisuuden käsitettä. Tämän käsitteen avulla he pyrkivät sekä kuvailemaan joitakin heidän mukaansa yrittäjille ominaisia persoonallisuuden piirteitä kuin myös käsittelemään niitä sosiaalisia olosuhteita, jotka liittyvät yrittäjyyden prosessin käynnistymiseen. Sosiaalisella marginaalisuudella tarkoitetaan tilannetta, jossa yksilön persoonalliset ominaisuudet ovat ristiriidassa siihen sosiaaliseen rooliin nähden, joka yksilöllä yhteiskunnassa on. Tämän käsitteen avulla on useasti kuvattu tietyn yhteisön sisällä olevien vähemmistöryhmien sekä alhaisen koulutustason omaavien ihmisten yrittäjyyshalukkuutta.

Sosiaalisen marginaalisuuden käsitettä voidaan soveltaa myös kuvamaan tässä tutkimuksessa haastateltujen ihmisten tietä käsityöyrittäjäksi. Yhteistä kaikille haastatelluille oli, että he kokivat aikaisemman palkkatyöroolinsa tai sen hetkisen asemansa työmarkkinoiden ulkopuolella riittämättömäksi. Yleisesti ottaen heidän yrittäjyyspäätöstensä taustalta voidaan löytää erilaisia negatiivisia kokemuksia, jotka liittyvät heidän aikaisempaan työntekijän rooliinsa (ks. myös Shapero & Sokol 1982, 80). Rooli, johon he olivat päätyneet, kuten työttömänä oleminen, ei vastannut niitä tavoitteita ja odotuksia, joita heillä oman elämänsä suhteen oli. Kyse on siis yksilötasolla eräänlaisesta oman elämän suhteen koetusta marginaalisuudesta. Sosiaalisen marginaalisuuden tunne voidaan johtaa monen käsityöyrittäjän kohdalla työn pakollisuuden tai normatiivisuuden tunteesta elämässä.

Ihmiset kokevat usein työn eräänlaiseksi velvollisuudekseen itsensä, perheensä ja myös koko yhteiskunnan suhteen. (Pahl 1984, 191). Käsityöyrittäjillä työetiikka merkitsi palkkatyön vahvaa sosiaalista ja kulttuurista arvostusta, johon käsitetään itsensä elättäminen työllä ja ahkera työnteko.

”Kyllä täs yrittämises on kaikkein suurin asia se, että on halunnu ja voinu sitä kautta työllistää itte ittensä. Kyllä se työnteko on sillä lailla välttämätöntä... ”.
(Korukivihioja/6)

”Mä oon tyytyväänen itteeni, että mä oon kuitenkin toistakymmentä vuotta tehny tätä, että mä oon kumminkin tullu omillani toimehen”. (Turkkuri II/7)

Tämä odotusten ja todellisuuden välinen ristiriita selittää siten varsin hyvin yrittäjäksi ryhtymisen taustalla olevaa motivoitumisprosessia. Siten yrittäjyyden taustalta on paikallistettavissa tietty pakon elementti, viime vuosina lisäksi aikaisempaa selvemmin. Vaihtoehtojen vähetessä

työmarkkinoilla yrittäjyys voi tarjota mahdollisuuden toimeentuloon ja sosiaalisesti hyväksytyyn asemaan (Niittykangas & Tervo 1993, 7).

6.2 Taloudellinen toimeentulo

Erilaisten motiivien tärkeydestä yrittäjäksi ryhtymisen kannalta on keskusteltu alan kirjallisuudessa varsin paljon. Siitä kuinka paljon taloudelliset motiivit yrittäjyyspäätöksen taustalla merkitsevät ei tästä huolimatta ole päästy yksimielisyyteen. Useat kyselytutkimukset osoittavat kuitenkin selkeästi sen, ettei taloudellisia tekijöitä voi unohtaa yrittäjäksi ryhtymisen tarkastelussa (Ks. esim. Peltonen 1985). Myös tässä tutkimuksessa taloudellisen toimeentulon hankkiminen oli nähtävissä eräänä yrittäjyyspäätöstä vahvistavista tekijöistä.

"Kyllä käsityöläiseksi ajaa myös se taloudellinen tilanne. Mä en usko, että kukaan ihan huvin vuoksi. Tai mikä ettei, jos olis sitte lompsa muuten kunnos. Olishan se kiva kulkea tuolla turuilla ja toreilla myymäs aina vähä jotaki ja leikkiä yrittäjää. Mutta kyllä mulla on tässä se leipä". (Vaatturi/5)

Viime vuosina tapahtuneen työttömien määrän kasvun myötä toimeentulon turvaamisen motiivi yrittäjyyspäätöksessä lienee saanut yhä merkittävämmän aseman. Onhan yrittäjyys ja sitä kautta itselle ammatin luominen monelle helpoin ja ehkä ainoa tapa työllistyä ja ansaita elanto. Tällöin yrittämisen perimmäisenä motiivina (mutta ei ainoana) on turvata toimeentulo (ks. Kovalainen & Simonen 1996, 57). Toimeentulon hankkimismotiivi korostui tässäkin erityisesti palkkatyöstä työttömäksi jääneiden henkilöiden kohdalla. Ansiosidonnaisen työttömyysturva-ajan loputtua elämiseen käytettävä rahasumma pieneni huomattavasti. Tässä tilanteessa yrittämisen taloudellinen riski koettiin vähäiseksi, ei ikäänkuin ollut niin paljon menetettävää, ja yrittäjyyspäätöksen tekeminen helpompaa kuin kesken palkkatyöuran.

"Eikä se päätös, että mä rupean yrittäjäksi, kun mä siinä vaiheessa kun mä putosin ansiosidonnaaselta päivärahalta pois, mä en olisi kuitenkaa enää mistään saanu mitään niin ei sitä senkään vuoksi ollu vaikia päättää". (Kutoja/3)

"Sitte ei ollu mitään, mä olisin tipahtanu ihan normaaliin työttömyyskorvauksiin. Siinä vaihees sitte, ei se ny ainoa syy ollu, mulla oli niinku vaihvistunu siinä jutus, että mä osaan tämän homman, mulla ei ollu mitään hävittävää täs jutus, nyt tai ei koskaan". (Huovuttaja/2)

Yrittäjyyspäätöksen tekemistä helpotti myös se, että useimmat työttömyyden kautta käsityöyrittäjäksi ryhtyneet saivat toimintansa aloittamiseksi starttirahaa. Starttirahaksi kutsutaan yrittäjäksi ryhtyvän työttömän työllistämiseen tarkoitettua tukea, joka on ollut yhtenä tukityöllistämisen muotona käytössä jo yli kymmenen vuotta (Kauppinen 1996, 59). Tuen

saamisen ehtoina on mm., että henkilön on oltava työtön työnhakija työvoimatoimistossa, yritystoimintaa ei saa aloittaa ennen kuin tukipäätös on tehty ja yrityksellä pitää olla kannattavan liiketoiminnan edellytykset. Hakijalla tulee olla myös yrittäjäkokemusta tai yrittäjätoiminnassa tarvittavaa koulutusta (esim.yrittäjäkurssi).(Anon. 1996) Vaikka useimmat käsityöläiset olisivat omien sanojensa mukaan todennäköisesti aloittaneet yrittäjätoiminnan ilman starttirahaakin, koettiin sen olemassaolo luonnollisesti erittäin positiiviseksi. Yrittämisen alkuvaiheessa kuluja tavallisesti kertyy enemmän kuin toiminnan jo päästyä kunnolla vauhtiin, omaa nimeä ja osaamista täytyy markkinoida, täytyy mahdollisesti tehdä investointeja koneisiin, materiaaleihin tai työtiloihin eikä kaikilla ole töitäkään valmiina odottamassa. Myös erilaiset liiketoiminnasta aiheutuvat pakolliset valtiolle tilitettävät kustannukset olivat huolenaiheita yrittäjäyyspäätöstä tehtäessä. Näihin kaikkiin yrittämisen alkuvaiheen karikkoihin starttirahan koettiin tuovan kaivattua helpotusta.

"Jos mulla ei olisi starttirahaa ollu niin mä en olisi saanu yhtään mitään ittelleni, kaikki olis menne tähän firmahan". (Huovuttaja/2)

"Kyllä yrittäjäksi ryhtyminen oli mulle aika vaikia päätös. Kova kynnyks siinä oli. Mäki kävin yrittäjäkurssin, sellaa sen kolmenkymmenen päivän kurssin, että mä sain starttirahan niin se kyllä helpotti vähän sitä. Mutta pyörii mieles justihin yrittäjäeläkemaksut ja tämä maksaa tuli rahaa tai ei. Ja sitte arvonlisävero on toinen ja omavero toinen, viiskymmentä prosenttia kattaa vero tästä mun hommasta ja ku se menöö käsillä tekemisestä, niin se on mun mielestä väärin ja se aiheutti sitä kynnystä, että tullako vai eikö tulla."(Metalliseppä/2)

Taloudelliset odotukset ja toiveet olivat käsityöyrittäjillä yrittäjäyyspäätöstä tehtäessä kuitenkin varsin realistisia. Useimmat käsityöyrittäjät eivät lähteneet yrittäjinä niinkään liikkeelle mahdollisimman suuren voiton tavoittelusta kuin riittävän toimeentulon turvaamisesta (vrt. luku 3.2)

"Sen mä tiesin kyllä heti, että ku yksityisyrittäjäksi lähtöö ja näin niin ei siitä varmasti kyllä aina taharo tilipussia saara ittellensä".(Turkkuri 1/3)

"Joka päättää ruveta käsityölääseksi niin ei pirä ruveta haaveelemahan, että mä rikastun kauhiasti. Sitte varmaan tuloo pettymys. Ei siinä rikastumaan pääse, mutta kun edes hengis pysyy niin mä oon tyytyväänen".(Neuloja/11)

Siten voidaankin sanoa, että vaikka yrittäjäyyspäätöksen taustalta voidaan käsityöläisten osalta löytää myös taloudellisia motiiveja, ovat ne kuitenkin lähinnä toimeentulon turvaamiseen tärkeitä ajatuksia, eivät niinkään ensisijaisesti rikastumiseen (ks. esim. Huuskonen 1992; Peltonen 1986; Kankaanpää & Leimu 1982). Voidaan sanoa, että tietyn toimeentulotason turvaamisen jälkeen yrittäjäyystoiminnan taloudellisten motiivien asema ei enää korostunut

käsityöyrittäjyydessä vaan yrittäjyystoiminnassa niitä tärkeämpinä koettiin erilaiset työn ekspressiiviset tekijät.¹

”Ei se raha oo kaikkein tärkein, pääsis vain sellaiseen kohtuulliseen myyntiin niin se riittäis. Että ei tarvitte olla yhtään sen enemppä. Se on vain tuolla aivoissa joku semmoinen, että on pakko tehdä juuri tätä”. (Puuseppä II/4)

6.2.1 Käsityöyksinyrittäjä ja taloudellinen riski

Perinteisesti eräänä tapana määritellä yrittäjä on ollut yrittäjäriskistä puhuminen (ks. esim. Carland et al. 1984). Yrittäjäksi voidaan sen mukaisesti lukea henkilö, joka kantaa toiminnasta syntyneen taloudellisen riskin. On myös katsottu, että korkeampi halu ottaa riskejä on eräs persoonallisuudenpiirre, joka erottaa yrittäjiä muusta väestöstä. Kuten edellä jo totesin, yrittäjät eivät ole kuitenkaan yhdenmukainen joukko ihmisiä, joten erityisen riskisuuntautuneisuuden liittäminen yrittäjiin antaa todellisuudesta vääristyneen kuvan. On totta, että käsityöläiset tässä olivat viime kädessä yksin taloudellisesti vastuussa yritystoiminnastaan ja siten riskinkantajia. Ominaista heille kuitenkin oli, että toisin kuin ehkä muut yrittäjät, he pyrkivät näiden riskien minimoimiseen ja mahdollisimman turvalliseen toimintaan. Huuskosen (1992, 61) käyttämä termi hallittu riskinotto kuvaa siten erittäin hyvin käsityöyrittäjien liiketoimintaa.

Erityisesti tämä näkyi yrityksen perustamisvaiheessa. Käsityöläiset pyrkivät aloittamaan toimintansa "pikku hiljaa" omin varoin ja starttirahan avulla. Lainan ottamista yrityksen perustamista varten ja sen toiminnan pyörittämiseen ylipäänsä pyrittiin välttämään. Tämän teki monella mahdolliseksi se, että tarvittavat työtilat ja koneet olivat jo valmiina, joko vuosien varrella itse hankittuina tai vanhempien perintönä saatuna. Ilman näitä päätös yrittäjäksi ryhtymisestä olisi monella ollut paljon vaikeampi.

”Jos mulla olis alusta lähtien ollu isot kulut ja mä olisin siihen joutunu ottamaan vaikka lainaa, niin olisi saattanu jäädä yrittäjäksi ryhtyminen. Kaatua siihen. Kaikkein oleellisin juttu täs on varmasti se, että mä en niin lujaa usko tähän hommahan, että mä olisin ensinnäkin valmis ottamaan kovin paljon lainaa tään asian takia. Mun kantava ajatus täs jutus on se, että mulle ei voi käydä juuri kuinkaan koska mulla ei oo mitään lainaa”.(Puuseppä/2)

”Mulla oli se hyvä puoli täs, että mun ei tarvinnu tehdä velkaa millään lailla. Ei mitään suurempia koneinvestoontia, konehet on ollu täs. Mun ei tarvinnu tehdä velkaa oikiastaan mihinkään muuhun ku materiaaliin. Että pitkän työttömyyden jälkehen rahat oli ihan vähis...”.(Metalliseppä I/4)

¹ Vrt. Maslowin (1970, 35-45) näkemys tarpeiden hierarkisesta järjestymisestä fysiologisiin, turvallisuuden, liittymisen, arvostuksen ja itsensä toteuttamisen tarpeisiin.

"Mulla ei ollu kyllä kovin korkiat odotukset, mä ajattelin, että meni syteen tai saveen niin mä ny koitan tämän homman. Ja lopetan ennen kuin mä velkaannun. Mä ajattelin, että velkaa en rupia tekemähän, jotta mä pystyn toimintaa jatkamaan. Sen mä päätin heti, että sitä minä en tee".(Metalliseppä II/8)

Taloudellista varovaisuutta kuvastaa myös se seikka, että useimmille käsityöryrittäjille yksinyrittäjänä toimiminen oli niin haastattelujen tekohetkellä kuin myös tulevaisuuden suunnitelmissa paras toimintaratkaisu. Siten yrityksen laajentamissuunnitelmat ja tällä tavalla myös taloudellisen riskin kasvattaminen eivät monellakaan kuuluneet lähiaikojen suunnitelmiin. Muiden työllistämiseen ajatuksena suhtauduttiin positiivisesti mutta taloudellisen tilanteen epävarmuuden niin koko yhteiskunnan kuin myös oman yrityksen tasolla katsottiin olevan esteenä uusien työpaikkojen luomiselle.

Monet niistä, joille toiminnan pienenä pysyttäminen ei sinänsä ollut arvo, toivoivat ratkaisun yrityksen laajentamiseen löytyvän tulevaisuudessa pikemminkin jonkinlaisista yhteistyöverkoista kuin uusien työntekijöiden palkkaamisesta.

"Yhä enemmän se vahvistuu, että yksinään ei oikein kukaan saa tässä hommassa mentyä eteenpäin, nimenomaan verkostoituminen ja tällainen näin, se on ihan ehdoton ykkönen".(Vaatturi/10)

Yhteistyöverkolla tarkoitetaan eri toimijoiden välisiä yhteyksiä, vuorovaikutusta ja erilaisia sidoksia (ks. esim Raatikainen & Muurinen 1994, 54). Yhteistyöverkkojen etuna nähtiin ennenkaikkea erilaisten toisiaan täydentävien osaamisten yhdistäminen ja siten entistä suuremman kuluttajakunnan löytäminen. Yhteistyöverkkojen hyödyntämisellä välttyään uuden työntekijän työllistämisen aiheuttamilta kustannuksilta mutta voidaan kuitenkin laajentaa yrityksen toimintapiiriä.

Erilaisten yhteistyömuotojen aloittamisen taustalla on usein esteenä pelko yrittäjyyteen kuuluvaksi mielletyn autonomisen ja itsenäisen aseman kadottamisesta. Yhteistyöverkot kun tarkoittavat aina jossakin suhteessa riippuvuutta muista ihmisistä (Curran et al. 1993, 14). Perinteisesti näkemys individualistisesta yrittäjästä korostaakin juuri kilpailua yhteistyön sijaan, joilloin yrittäjyys ei usein johdakaan sellaisiin toimintastrategioihin kuin mitä siltä odotetaan yleisen taloudellisen kehityksen nimissä (Vesala 1996, 3-4). Käsityöryrittäjillä edellä mainittujen syiden lisäksi yhteistyötä muiden saman alan yrittäjien kanssa vaikeutti pelko työn laadun heikkenemisestä. Korkeaa työn laatua pidettiin tärkeänä käsityöryrittäjyyteen kuuluvana

piirteinä, useimmat halusivat olla henkilökohtaisesti vastuussa siitä, että tuotteet "kestävät päivänvalon".

"Kyllä kai useimmat käsityöläiset ehkä ajatteloo, että tätä hommaa ei kukaan osaa tehdä sillä lailla ku minä. Että jos joku toinen tuloo tähän ja ruvetahan tekemään yhteistyötä niin sitte menöö pilalle tää mun homma".(Puuseppä II/6)

6.2.2 Palkka työstä

"En mä ittelleni voi palkkaa tuntiina laskia. Mä lasken päiviinä niin mä pystyn niinku narraamaan ittiäni".(Metalliseppä II/9)

Taloudellisen toimeentulon hankkiminen itselleen ja mahdollisesti koko perheelleen käsityötä tekemällä ei varmastikaan ole se helpoin tapa. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö ihminen myös palkkatyösuhteessa joutuisi tekemään leipänsä eteen kovasti työtä. Erona on kuitenkin palkkatyösuhteen turvallisuus. Säännöllisesti saatu ja ennalta sovitun kokoinen korvaus tehdystä työstä helpottaa erilaisten taloudellisten suunnitelmien tekemistä. Tämä seikka korostui myös useissa haastatteluissa yhtenä palkkatyön positiivisimmista puolista.

"Kyllä palkkatyössä on se turvallisuus ennen kaikkea. Palkka tulee kerran kuukaudessa. Siitähän ei pääse nauttimaan tässä työssä ainakaan vielä, ehkä sitte joskus tulevaisuudessa.(Puuseppä II/5)

"Negatiivisinta tässä on, että sulla ei oo ensinnäkään sitä rahaa, sä et saa sitä kuukausipalkkaa. Sun pitää tienata tosi hyvin ja tehdä tosi paljon jos sä meinaat, että saat sen palkan, minkä sä saat vierahan palvelukses.(Turkkuri II/6)

Toiminen käsityöyrittäjänä merkitsi tämän palkkatyön turvallisuuden häviämistä ja taloudellisesti ajatellen elämästä tuli aikaisempaa epäsäännöllisempää ja vaikeammin ennustettavaa. Tulot ovat entistä selkeämmin riippuvaisia omasta työpanoksesta mutta myös asiakkaan maksukyvyvystä/ - halukkuudesta.

"Huonoin puoli täs hommas on tietysti se, että se tilipussi ei välttämättä tuu aina kerran kuus määrätynä päivänä. Ja vaikka asiakas työn hakoo, ei se välttämättä lyö rahoja kourahan heti paikalla. Siinä saatetaan tarvita pankkisiirtoja ja joskus kysytähän voiko tätä maksua vähä pitkitää ja tälläästä, jotta se ei välttämättä aina tuu kaharen viikon päästäkään".(Turkkuri I/3)

Taloudellisessa mielessä yrittäjänä toimiminen merkitsee siten melkoisen suurtakin muutosta perinteisessä palkansaajamallissa toimimisen jälkeen. Vaikka myös palkkatyösuhde on viime vuosien aikana muuttunut aikaisempaa epävarmemmaksi (ks, luku 2), on epävarmuus ja sen sieto perinteisesti yrittäjyyden eräs keskeisiä piirteitä. Epävarmuus merkitsi käsityöyrittäjille

huolta taloudellisesta toimeentulosta ja siihen olennaisesti liittyen riittävän myynnin turvaamisesta. Epävarmuus merkitsi epätietoisuutta toiminnan jatkuvuudesta.

"En mä voi sanoa, etteikö tää yrittäminen olisi epävarmaa, sitähan se on koko ajan. Ikinä ei tiedä mitä seuraavaksi on ja onko enää".(Puuseppä I/7)

Eräänlaista "yrittäjähenkettä" kuvastaa varmasti se, että monet käsityöyrittäjistä osasivat kääntää myös epävarmuuden eräänlaiseksi voitoksi tai mahdollisuudeksi. Taloudellisen epävarmuuden katsottiin "pitävän koko ajan vireessä" ja edesauttavan siten liiketoiminnan kehittymistä. Taloudellisen toimeentulon turvaamiseksi on ikäänkuin pakko kehittää varmempia ja tuottoisempia tapoja tehdä ja markkinoida tuotteitaan.

Yhteistä kaikille tutkimuksessa haastatelluille käsityöyrittäjille oli se, että käsityön tekeminen oli heille pääasiallinen toimeentulon lähde. Tutkimuksessa ei siis ollut mukana sellaisia henkilöitä, joille käsityöläisyys olisi ollut harrastus. Kaikki haastatellut olivat siten arvonlisäverovelvollisia. Arvonlisävero on yleinen kulutusvero - se kohdistuu kaikkeen tavaroiden ja palvelusten kulutukseen. Arvonlisäverovelvollisia ovat tavaroita ja palveluksia myyvät elinkeinonharjoittajat, liiketoiminnan harjoittaja ei kuitenkaan ole arvonlisäverovelvollinen, jos kalenterivuoden liikevaihto on enintään 50 000 markkaa. Tällöinkin tosin voidaan hakeutua arvonlisäverovelvolliseksi. Kulutusveron ei kuitenkaan ole tarkoitettu jäävän verovelvollisten rasitukseksi, vaan vero oletetaan sisällytettävän hyödykkeiden myyntihintoihin lopullisen kuluttajan maksettavaksi.(Anon. 1995, 3-10).

Toimeentuloa ajatellen epäkohtina käsityöläiset kokivat ensinnäkin juuri verotuksen. Vaikka useimmat käsityöläiset pyrkivät helpottamaan omaa työtään mahdollisimman paljon erilaisten koneiden avulla, työlle leimaa antava piirre on kuitenkin vielä käsin tekeminen. Tällaisten yksilöllisten tuotteiden tekemiseen kuluu työtunteja ja tuotteen hinta on luonnollisesti korkeampi kuin vastaavanlaisen tehdastekoisien. Kun käsityötuotteeseen lisätään vielä sille kuuluva kahdenkymmenen kahden prosentin arvonlisävero, on tuote jo monelle kuluttajalle liian arvokas hinnaltaan ja siten tuotteita on vaikeampi saada kaupaksi.

"Tuo arvonlisävero on ensimmäinen asia, joka vois aivan tyystin olla pois. Se antais sitte pienen mahdollisuuden jollakin lailla mennä eteenpäin. Se olis ihan ensimmäinen asia, joka pitäis poistaa. Tai ainakin tiettyyn markkamäärään saakka".(Vaatturi/8)

"Että täs on sellaaasia epäkohtia, joihin mä toivoosin...Esimerkiksi tuo arvonlisävero on semmoinen asia, joka mun mielestä pitäis käsityöläisiltä poistaa. Se on niin kohtuuton ku kaksikymmentä kaks prosenttia lyödään siihen, niin se tuntuu aika katkeralta. Ja kun ihmiset ei oo tänä päivänä valmiita maksamaan huimia hintoja".(Huovuttaja/1)

"Mä moitin sitä ku menöö työstä se vero. Mun mielestä pitäis olla joku raja asetettu tuos arvonlisäveros, että sitä menis jostaki kolmesta sadasta tuhannesta markasta lähtien vasta arvonlisäveroa ja siitä ylittävältä osalta, niin mä olisin tyytyväinen".(Metalliseppä I/5)

Arvonlisäveroon liittyen toisena epäkohtana taloudellisen toimeentulon kannalta käsityöläiset kokivat alan harrastelijoiden kilpailun markkinoilla. Käsityön harrastajilla ei ole velvollisuutta maksaa arvonlisäveroa, joten he pystyvät myymään tuotteitaan käsityöyrittäjiä edullisemmin. Täten käsityöyrittäjät ja heidän tuotteensa ovat käsityöharrastajiin nähden epäedullisemmassa asemassa.

"Ja käsityöyrittämises on vielä sekin suuri epäkohta, jonka mä koen epäkohtana, että toisten pitää maksaa arvonlisävero ja toisten ei tarte. Kun sanotahan, että voi kun nuo villapaidat on niin kalliita, että se ja se teköö niin halvalla, mä ajattelen, että niin totta kai harrastelija pystyy tekemään sen halvemmalla, jonka ei tarte arvonlisäveroa maksaa".(Neuloja/1)

"Harrastelijoita liikkuu niin paljon markkinoilla, ne tahtoo polkea hintoja ja sitä joutuu sitte kilpailemaan heidän verottomien hintojensa kanssa. Se arvonlisävero on aika kova käsityöläiselle".(Korukivihioja/5)

6.3 Käsityöyrittäjä; toimiminen eri rooleissa

Yrittäjien erilaisia ammattirooleja on kuvailtu kirjallisuudessa varsin paljon mutta lähinnä vain suurempien yritysten omistaja-johtajien näkökulmasta. Tällöin on kiinnostuksen kohteena on ollut selvittää mitä johtaja todella tekee tutkimalla niitä rooleja, joita hänellä on. Eräs esimerkki tällaisesta tutkimuksesta on Henry Mintzbergin (1973) tekemä erottelu kolmenlaisten johtajuusroolien välillä. Hänen mukaansa johtajan rooli muodostuu ensinnäkin vuorovaikutustehtävästä, johon voidaan lukea esikuvana toimiminen, asioiden johtaminen ja yhteyshenkilönä toimiminen. Johtajalle kuuluvat myös informatiiviset tehtävät, jotka käsittävät neuvonnan, tiedon jakamisen ja edustajana toimimisen. Kolmantena osa-alueena Mintzberg mainitsee päätöksentekotehtävien hoitamisen, joita ovat yrittäjän roolissa toimiminen, häiriötekijöiden poistaminen, resurssien jakaminen ja neuvottelijana toimiminen.

Erilaisten roolien suhteen yrittäjät kuitenkin eroavat toisistaan hyvin paljon. Yksinyrittäjän yrittäjärooli käsittää toimimisen monipuolisemmalla tehtäväkentällä jos sitä verrataan edellä

esiteltyyn johtajan rooliin ja sen sisältämiin erilaisiin tehtäviin. Yksinyrittäjän työn yksi keskeisin piirre on juuri se, että hän tekee kaiken työn itse, perheenjäseniltä saatua palkatonta, tilapäistä apua lukuunottamatta. Käsityöläisten haastatteluissa oman ammatin ja työpäivän kuvailun yhteydessä työn monipuolisuus tuli selvästi esille.

"Mä oon ollu yhdes ja samas paikas, sotkenu polkupyörällä elämäni töihin, niin ei näitä tällaisia oo oikein ymmärtäny. Sinne on ollu helppo mennä sinne työpaikkohan kun ei oo tarvinnu mieltä kaikkia sellaisia asioita mitä nyt. Nyt pitää ajatella kaikki asiat; pitää olla liikemies, myyjä, tekijä, trukkikuski, pakkaaja ja kaikki. Tämä käsittää kaikki, sen yrityksen koko homman. (Metal-liseppä II/2)

Seuraavassa esittelen käsityöläisen työroolia tarkemmin jakamalla sen haastattelujen kautta muodostuneen kuvan perusteella kolmeen erilaiseen osarooliin; innovoijan, tekijän ja liikkeenharjoittajan rooliin. Nämä erilaiset roolit muodostuivat käsityötuotteen elinkaarta mukaillen. Innovoijan rooliin liittyy lähinnä tuotteen synnyttäminen, tekijän rooli on varsinaista käsityön tekemistä eli tuotteen valmistusta sekä valmistusprosessin suunnittelua ja liikkeenharjoittajan roolilla tarkoitan kaikkea yrityksen toiminnan kannalta välttämätöntä liiketoimintaa, erityisesti tuotteen myyntiä.

6.3.1 Innovoija

"Käsityön tekemises voi käyttää kaikkia ideoita ja mun mielestä se on tosi mahtavaa, että saa sillä lailla luoda kaikkia asioita. Ei sillä rahalla niin suurta merkitystä oo. Tietysti sitä pitää saada mutta ei se pääasia oo". (Turkkuri II/3)

Innovoinnilla tarkoitan tässä uuden luomista. Innovaatiot voivat koskea kokonaan uuden tuotteen synnyttämistä, parannusta vanhoihin tuotteisiin tai tuotantoprosessia koskevia uudistuksia, raaka-aineiden yhdistelemistä uudella tavalla tai uusien markkina-alueiden löytämistä. Becattini (1991,102-103) toteaaakin, että "uusi idea" ei välttämättä ole kokonaan uusi idea, absoluuttinen uusi tulokas ajattelun maailmassa; se voisi yksinkertaisemmin olla uusi tapa yhdistää tietämyksen elementtejä, jotka sinänsä ovat hyvin tunnettuja. Myös Joseph Schumpeter on liittänyt innovatiivisuuden ja yrittäjänä toimimisen yhteen. Hänen mukaansa yrittäjä on henkilö, joka yhdistää tuotannontekijät uudeksi yhdistelmäksi (Huuskonen 1992, 36). Innovaatioina pidetään kuitenkin usein ainoastaan niitä uusia tuotannontekijöiden yhdistelmiä, jotka ovat uusia ulkopuolisen tahon tai yhteiskunnan kannalta (Huuskonen 1992, 36). Tässä yhteydessä innovaatioita ei tarkastella näin tiukasti rajatussa kontekstissa vaan innovaatiot ovat

ymmärrettävissä suhteessa yrittäjän oman yrityksen toimintaan. Siten innovaation käsite lähestyy tässä luovuuden käsitettä. Laajasti ymmärrettynä voidaan sanoa, että kaikessa missä ihminen pyrkii luomaan uusia muotoja, uudistamaan jotakin tai uudistumaan itse, hänessä vaikuttavat luovat voimat (Kalle Achte 1984, 1).

Luovuus voidaan liittää yrittäjyyteen heti yrittämisen idean syntymisestä lähtien. Liikeidean kehittäminen ja uuden yrityksen perustaminen voivat joissakin tapauksissa merkitä luovaa toimintaa (on kuitenkin huomattava, ettei yrityksen perustamista aina voida selvästi määritellä luovuuden käyttämiseksi). Tämän lisäksi myös rutiinituotannon pyörittäminen sisältää annoksen luovaa työtä erilaisten ongelmanratkaisutilanteiden käsittelemisessä (Peltonen 1985, 13 cit. Virkkala).

Käsityöyrittäjillä liikeidean ytimen muodosti tietyn tuotteen valmistus. Tämän vuoksi luovuus yrittäjyydessä oli heillä suurelta osin luovuutta tuotteen kehittämisessä ja valmistamisessa. Arthur Koestlerin (1964) mukaan luovuus on riippuvainen sekä tiedoista että intuitiosta. Tätä väitettä tuki myös käsityöyrittäjien käsitys omasta luovuudestaan. Moni heistä sanoi saavansa tuoteideat intuition kautta ("Kyllä ne ideat mulle tulee pääasiassa intuition kautta".) mutta oman alan osaaminen mahdollistaa niiden käytännön toteutuksen.

Missä sitten menee raja luovan ja innovatiivisen toiminnan sekä taiteellisuuden välillä? Kehittäessään kokonaan uusia tuotteita monet käsityöläiset kertoivat sen kysyvän eräänlaista "taiteellista silmää". Käsityöläisen tuotteille on ominaista usein myös yksilöllisyys, jokainen tuote on uniikki työnsä. Tässäkin suhteessa käsityöläisenä toimiminen lähestyy taiteilijan työtä. Identifioitumista taiteilijaksi kuitenkin vältettiin. Taiteilijaan liitettiin usein eräänlainen stereotyyppinen käsitys boheemista elämäntavasta, josta haluttiin erottua.

"Kyllä mä haluaasin, että mä pystyisin synnyttämään jotaki uutta, elikkä kyllä mä tunnen olevani jonkinlainen taiteilija, elikkä mun ainakin pitää olla. Mutta se on vain niin pirun vaikia keksiä mitään uutta niin jotta kaikki osat sopii toisihinsa. Mutta käsityöläinen mä koen olevani kaikkein eniten, käsityön tekijä".(Metallisepä II/4)

"Käsityöläinen on tavallaan taiteilija. Mutta en mä taiteilija koe olevani. Mutta kyllä mä sen verran sanon, että kyllä mulla sitte silmää on kun mä näen jotaki, vaikka en mä taiteilijaksi voi ittiäni kuvitella. Mutta kumminki siinä pitää olla värät ja materiaalit soinnussa".(Turkkuri II/4)

Taiteilijan ja käsityöläisen ammatit sisältävät selvästi samanlaisia elementtejä ja niiden välisen käsitteellisen eron tekeminen on vaikeaa. Tätä eroa onkin joskus verrattu veteen piirrettyyn viivaan, joka on häilyvä ja epävakaa. Lähinnä näiden kahden ero ilmenee subjektiivisissa kokemuksissa ja tunteissa, eikä siten pohjaa mihinkään objektiivisiin määritelmiin. Se mikä voidaan kuitenkin havaita on, että luovuus ja innovatiivisuus ovat merkittävä osa käsityöläisten toimintaa. Se miten luovuus pääasiallisesti ilmeni riippui hyvin paljon käsityöalasta ja omista liiketoimintatavoitteista. Niillä, joiden käsityöläisyys lähestyi kaikista eniten teollista sarjatuotantoa, luovuus oli pääasiassa uusien menetelmien käytössä ja tuotantotapojen kehittämisessä. Yksilöllisten tuotteiden valmistuksessa luovuutta tarvittiin uuden tuotteen ideoinnissa. Tämä ei kuitenkaan ole mikään ehdoton rajanveto siinä mielessä, että luovuuden käyttö työssä on viimekädessä riippuvainen yksilöstä itsestään. Käsityöyrittäjyys antaa luovuuden harjoittamiseen kuitenkin hyvät mahdollisuudet ja edellytykset.

Käsityöyrittäjän luovuuden käyttö yrittäjätoiminnassa on kuitenkin käsitettävä suhteessa hänen ympäristöönsä. Ensinnäkin ympäristö asettaa yrittäjän toiminnalle erilaisia normeja, ikäänkuin määrittelee sen roolin, jonka puitteissa luovuutta on mahdollista käyttää. Ympäristö voi myös rohkaista yrittäjän luovuutta, mutta toisaalta yritysilmapiiri voi myös "tukahduttaa" luovuuden yritystoiminnasta. Yrittäjä on luovuuden käytössä lisäksi riippuvainen ympäristöstään saamistaan materiaalisista, taloudellisista ja informaationaalisista resursseista. (Johannisson 1987, 16.)

Tämän mukaisesti esteeksi monien uusien ideoiden käytännön tasolle saattamisessa koettiin ajanpuute. Yksi ihminen ei ehdi joka paikkaan ja toisaalta toimeentulon varmistamiseksi on suurin osa ajasta käytettävä siihen mikä on jo havaittu kannattavaksi. Joidenkin käsityöläisten kohdalla tämä tarkoitti erilaisten korjausta ja entisöintien tekemistä. Ne koettiin pääasiassa rutiinityöksi, jossa omalla näkemyksellä ei ole suurta painoa ja jotka osaltaan rajoittavat käsityöyrittäjien mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen.

"Kyllä mun työssä tällä hetkellä suurin osa on sellaista rutiinityötä. Se luovuus tulee siinä rutiininomaisen työn yhteydessä. Että kun yht'äkkiä näkee jonkun asian toisin, että tämän vois tehdä paremminkin. Sellaisia tulee aika usein. Joskus tulee kans ihan uusia huonekaluideoita mutta mä en niitä valitettavasti kerkiä toteuttaa vaikka oliskin kiva tehdä prototyyppi jostain mikä on tullut mieleen. Mutta tässä on nämä aikaresurssit. (Puuseppä II/5)

6.3.2 Tekijä

Tekijän rooli muodostaa käsityöläisyyden ytimen, eli työprosessin suunnittelun ja tuotteen valmistuksen. Käsityötuotteelle on ominaista, että se on yksilöllisesti valmistettu ja sen vuoksi sen tekeminen vie melko paljon aikaa. Suurin osa käsityöyrittäjän työajasta kuluukin varsinaisten tuotteiden valmistamiseen. Vaikka monet käsityöyrittäjät pyrkivätkin kehittämään tuotantomenetelmiään ja jokaisella oli myös työntekoa helpottavaa koneistusta käytössään, korostuu käsityöyrittäjyydessä ennen kaikkea juuri käsityövaltaisuus (vrt. Jahnukainen 1984).

Käsityöyrittäjien varsinaisten tuotantoprosessien kuvaaminen tässä on mahdotonta sillä haastatellut käsityöyrittäjät työskentelivät melko erilaisilla käsityöaloilla. Yhteistä heille kaikille, ja myös olennainen piirre koko yritystoiminnassa, oli kuitenkin yksin toimiminen. Yksin tekeminen on leimaava piirre kaikissa kolmessa tässä eriteltyssä käsityöyrittäjän toiminnan osaroolissa mutta näkyvimmin tämä piirre tuli esille juuri tekijän roolin yhteydessä. Taloudellisen toimeentulon hankkimisen lisäksi työn yhtenä keskeisenä merkityksenä on perinteisesti pidetty sen suomaa mahdollisuutta muiden ihmisten tapaamiseen, keskusteluun ja ystävyys-suhteiden muodostamiseen (Work in America 1973, 4). Monet ihmisen keskeiset kontaktit liittyvät juuri työyhteisöön (Allardt 1998, 43). Yksinyrittäjyydessä työpaikalta puuttuvat työtovereiden muodostamat sosiaaliset verkostot.

"Tottahan täällä kotona kun mä oon yksistäni ja täällä ei oo ketään niin joskus välillä tuntuu, että pitäis päästä välillä jonnekin, että sais jonkun kanssa puhuakin". (Turkkuri II/8)

"Yksinäistähän työtä tämä on mutta en mä silti tunne yksinäisyyttä juuri ollenkaan. Ja sitte joku tuollaanen puhelinsoitto jolleki saman alan yrittäjälle se riittää". (Metalliseppä I/7)

"Kyllä varmaan joku ajatteloo, että mä oon niinku pussis täälä, mutta kyllähän täälä ihmisiä käy ja sitte soitteloo. Ja mä koen sen hirviän positiivisena, että saa kuitenkin täs kotona olla ja mä saan omahan tahtihin ja rauhahani teherä". (Turkkuri I/5)

Tästä huolimatta käsityöyrittäjistä ei haastattelujen myötä syntynyt eristäytynyt kuva. Yksin työskentelemistä ei siten nähty erityisen negatiivisena seikkana. Työpaikan sosiaaliset suhteet syntyivät asiakaskontakteista ja yhteydenpidosta muihin alan yrittäjiin. Käsityöyrittäjät eivät siten kokeneet työskentelyään erityisen yksinäiseksi vaikka se paljolti onkin yksinoloa. Päinvastoin, monet pitivät työnsä eräänä positiivisimmista puolista sitä, että se antaa

mahdollisuuden tutustua hyvin erilaisiin ihmisiin ja sitä kautta rakentaa monipuolista sosiaalisten suhteiden verkostoa.

"Yksi parhaista puolista täs työs on se, että täs tapaa tosi hyviä tyyppejä ja se on hieno juttu" (Puuseppä I/4)

"En mä olisi valmis enää toisen palvelukseen, tämä on kuitenkin sillä lailla vapaata. Ettei ole riippuvainen. Ja tässä on kuitenkin se, että tässä tapaa aika paljon kaikkia mielenkiintoisia tyyppejä".(Kutoja/11)

Aktiivinen ihmissuhteiden luominen katsottiin tärkeäksi paitsi sosiaalisen vuorovaikutuksen itsensä vuoksi, niin myös yrittäjyyden harjoittamisen kannalta. Yrittäjänä toimimisen ydinhän on kuitenkin siinä, että ne tuotteet ja palvelukset, joita yrittäjällä on tarjottavanaan löytävät asiakaskuntansa. Käsityöyksinyrittäjä luottaa tuotteidensa markkinoinnissa usein "puskaradiioon" (ks. luku 6.3.3), jolloin laaja sosiaalinen verkosto on hyvinkin olennainen osa yrittäjänä toimimista.

"Tässä pitäis oppia tuntemaan tosi paljon ihmisiä, ja senkin jälkeen vielä enemmän. Mä en voi kuvitella, miten näitä hommia vois tehdä, jos ei tuntisi ketään". (Puuseppä I/5)

6.3.3 Liikkeenharjoittaja

Kolmatta käsityöläisenä toimimiseen kuuluvaa työroolia kutsun tässä liikkeenharjoittajan rooliksi. Tämä käsittää valmiin tuotteen myymiseen liittyvät toimet. Käsityöyrittäjän on hallittava sekä asiakaspalvelua että markkinointia. Tämän lisäksi liikkeenharjoittajan rooliin kuuluu erilaisten yritystoimintaan lain mukaan pakollisten "paperihommien" hoitaminen. Liikkeenharjoittajana käsityöläinen joutuu kilpailemaan markkinoilla asiakkaista sekä muiden käsityöläisten että myös teollisesti valmistettujen tuotteiden kanssa.

Liikkeenharjoittajan rooliin kuuluvat erilaiset tehtävät, varsinkin tuotteen myyminen ja markkinointi, koettiin haastatteluissa käsityöläisenä toimimisen hankalimmaksi osa-alueeksi, vaikka niiden merkitys yritystoiminnan menestymisen kannalta oli hyvin tiedossa. Monien käsityöyrittäjien kohdalla leimaavaa käsityötuotteille oli nimittäin se, että niitä voidaan luonnehtia ns. ylellisyshyödykkeiksi. Ne eivät siten olleet välttämättömiä jokapäiväisen elämisen kannalta kuten ns. välttämättömyshyödykkeet tai kuten eräs haastateltava asian ilmaisi: *"Nämä käsityöyrittäjän tuotteet on sellaaasia, ettei niitä oo pakko ostaa. Vaikka nämä mun tuotteet on käyttöesineetä niin ei ne sillä lailla oo pakollisia". (Metalliseppä I/5)*. Tämän vuoksi ne eivät ehkä ole "suuren yleisön" tietoisuudessa, joten aktiivisen markkinointityön

kuvittelisi kuuluvan käsityöyrittäjän toimintaan keskeisenä osa-alueena. Käsityöyrittäjät kokivat kuitenkin liikkeenharjoittajan roolin kahta edellä esiteltyä työroolia paljon vieraampana (ks myös Ruokangas 1996,55).

"Markkinoonti täs on kaikkein takkuusinta. Siinä pitää olla sellaanen merkonoomi-tyyppi, sen yrittäjän pitää olla kans jonkinmoinen markkinooja. Ja kyllä se tosiaan on kaikkein takkuusinta täs. Ei nuotten tavarootten tekeminen ny oo niin isoo homma mutta niistä erohon pääseminen on jo isoompi".(Puuseppä I/8)

"Myyminen on mulle kaikkein vaikeinta vaikka se onkin kaikkein tärkein asia. Ei voi jatkaa käsityöammattia jos ei saa myyntiä aikahan. Ja silti se myynti on mullekin kaikkein heikoin puoli, jonka mä hallittin". (Metalliseppä II/2)

"Kyllä mä teen ja suunnittelen ja näin mutta se markkinointi, sen mä koen kaikkein vaikeimpana ja hankalimpana".(Turkkuri II/7)

Eräänä selityksenä markkinoinnin hoitamisen vaikeuteen käsityöläiset näkivät siihen käytettävissä olevan ajan vähyyden. Työn suunnittelu- ja tekemisvaiheet ovat aikaa vieviä eikä markkinointiväyliin ja markkinoinnin tapoihin ole tarpeeksi aikaa perehtyä. Markkinointi erilaisten virallisten kanavien kuten esimerkiksi sanomalehtien välityksellä koettiin myös joissakin tapauksissa yksityisyrittäjän budjetissa kalliina ja siten usein myös liian suurena taloudellisena riskinä.

Toinen mahdollinen selitys markkinoinnin vaikeuteen oli sen mieltäminen liian "hyökkääväksi". Markkinointi koetaan tällöin omien tuotteiden ja ideoiden tyrkyttämisenä, joka ei sovi käsityöläiselle. Ajatuksen taustalla on eräänlainen ammattilypeys; siinä että tekee työnsä hyvin on tarpeeksi mainosta.

"En mä oo halunnu lähtiä ittiäni markkinoimaan. Mä oon aina ajatellu, että kyllä ne ny tietää mitä mä teen".(Turkkuri I/7)

"Tämän markkinoinnin kannalta pitäis varmaan olla myyvämpi ja se multa puuttuu. Mä en tykkää sellaisesta tyrkyttämisestä, se ei vaan sovi mulle".(Kutoja/4)

"Täytyy sanoa, että mä olen sillä lailla käsityöläinen, että se myyminen on mulle kaikkein vaikeinta. Että mun on todella vaikia kehua mun tuotteita, että monta kertaa on meinannu tulla, että nämä vaan...Se on kyllä kaikkein vaikeinta. Olis kauhian kiva jos joku toinen hoitais ne mun puolesta ja myis mun tavarat eteenpäin (Huovuttaja/9)

Yleisesti ottaen markkinoinnin kokeminen käsityöyrittäjänä toimimisen vieraimmaksi osa-alueeksi saattaa johtua siitä, ettei markkinointia perinteisesti ole kovin vahvasti liitetty käsityöläisenä toimimiseen. Tehokas markkinointi ja myyntityö ovat lähinnä olleet osa teollista tavaroiden tuotantoa ja kuuluneet siten väistämättömästi massakulutusyhteiskunnan

kehityspiirteisiin. Tätä vahvistaa osaltaan myös se seikka, että useat käsityöyrittäjistä kokivat itsensä pikemminkin työntekijöiksi kuin yrittäjiksi, ja siten markkinoinninkin omalle työroolille vieraaksi alueeksi.

"Markkinointi on mulle vähä hankalaa, että saada se toimimaan, että on tasaisesti tuloja. Junni se on vaikeaa se ta kua, että on oppinut, että tulee se palkka". (Korukivihioja/3)

Monen haastatellun mielessä ratkaisu markkinoinnin ja myynnin pulmiin löytyi jonkinlaisesta yhteistyöstä muiden käsityöyrittäjien kanssa. Kuten edellä jo mainittiin on erilaisen yhteistyön esteenä usein pelko oman autonomisen aseman menettämisestä. Tämän lisäksi huolta tuntui aiheuttavan myös pelko siitä, että yhteistyö vaikuttaisi oman työn laatuun huonontavasti. Markkinointiyhteistyöstä ei kuitenkaan koettu tällä tasolla niin suurta uhkaa kuin valmistukseen liittyvästä yhteistyöstä, jähän tuotteista ja niiden laadusta päättäminen vielä kokonaan yrittäjän omalle vastuulle. Erilaisen markkinointi- ja/tai myyntiyhteistyön parhaana puolena koettiin mahdollisuus keskittyä varsinaiseen tuotantoprosessiin entistä kokonaisvaltaisemmin, "sais keskittyä siihen minkä parhaiten osaa".

"Mutta se markkinointi, ei siihen yhdellä ihmisellä oo aikaa. Se ei tiedä mihinkä se törmäis. Sen pitää suunnitella, sen pitää valmistaa, sen pitää markkinoora ja sitte pitää vielä tulla sitä rahaakin jostain. Ja se ei tuu muuta ku tekemällä. Ehdottomasti siihen markkinointiin pitää olla eri ihmiset". (Vaatturi/7)

Ulkopuoliseen osaamiseen käsityöyrittäjät turvautuivat kuitenkin ennen kaikkea oman kirjanpitonsa hoitamisessa. Useimmat katsoivat vaivattomammaksi tavaksi antaa kirjanpitonsa ammatti-ihmisen hoidettavaksi.

Markkinointityöhön liittyen käsityöyrittäjän on liikkeenharjoittajan roolissa myös hallittava asiakasosaamista. Kontaktit asiakkaiden kanssa pitää pyrkiä hoitamaan siten, että asiakas on mahdollisimman tyytyväinen, jolloin asiakassuhteesta tulee mahdollisesti yhtä kertaa pidempi ja käsityöyrittäjä saa ehkä positiivista mainosta tuotteistaan.

"Täs ammatit tarvitaan ihmistuntemusta, jotta saa ne asiakkaat tulemaan toisenkin kerran. Täytyy ikäänkuin pystyä asettamaan itensä sen asiakkaan asemaan". (Puuseppä I/10)

"Pitää osata, ketään ei saisi loukata, kenellekään ei saa tyrkyttää liikaa omia mielipiteitensä, eikä saa tyrmätä toisen mielipiteitä. Pitää aina saada se mitä se ihminen haluaa ja mistä se itte tykkää". (Kutoja/5)

6.3.4 Käsityöyrittäjänä maaseudulla

Suurin osa haastatelluista käsityöyrittäjistä (kymmenen kahdestatoista) harjoitti liiketoimintaansa maaseutukunnassa tai maaseutumaisissa olosuhteissa pienessä kaupungissa. Useissa haastatteluissa maaseutu toimintakontekstina nousi jollakin tavalla esiin. Sen vuoksi pyrin tässä lyhyesti tarkastelemaan sitä, miten haastatellut yrittäjät kokivat käsityöyrittäjänä toimimisen maaseudulla.

Maaseudulle käsitteenä ei ole olemassa yhtä oikeaa määritelmää. Eräs tätä määrittelyä vaikeuttava seikka on maaseudun jatkuva sosiaalinen, taloudellinen ja teknologinen muuttuminen (Haliseva-Soila 1993, 11 cit. Cloke 1985). Hyvin yleistä on maaseudun määrittelyminen hallinnollisen kuntamuodon mukaan; maaseutu on yhtä maalaiskunnat. Jako ei ole toiminnallinen vaan hallinnollinen, mistä johtuen se kuvaa todellisuutta vain hyvin karkeasti. (Haliseva-Soila 1993, 12). Myös tässä yhteydessä hallinnollisin perustein määritelty maaseutu tuskin vastaa sitä maaseutukuvaa, jota käsityöyrittäjät tarkoittivat puhuessaan toiminnastaan maaseudulla.

Maaseutu käsitteen keskiöön voidaankin hallinnollisen aluejaon sijasta nostaa ennen kaikkea maisemalliset piirteet sekä asutuksen toimintojen ja elämäntavan muodot ja näitä koskevat yksilökohtaiset kokemukset. Maaseutu käsitetään siten alueeksi, jossa vallitsevana asutusrakenteen muotona on haja-asutus ja jossa elinkeinotoimintaa hallitsee maa- ja metsätalous sekä sen lisänä vaihtelevantyyppinen pieni ja keskisuuri yritystoiminta - ja joka saumattomasti liittyy aluerakenteen kokonaisuuteen. (Haliseva-Soila 1993, 13).

Yrittäjyydestä on monissa yhteyksissä toivottu ratkaisua maaseudun elinvoimaisena pysyttämiseen, yrittäjyyspuhuntaa käytetään siten myös aluepolitiikan välineenä. Useimmat yrittäjät kokivatkin yrittäjyysilmaston paikkakunnallaan melko kannustavana, ongelmat maaseudulla toimimisesta keskittyivät lähinnä kysyntä- ja hinnoittelupuolella. Monella käsityöläisellä markkinat haastattelujen tekohetkellä käsittivät melko pienen alueen ja siten myös melko pienen kuluttajakunnan yrityksen ympärillä. Saadakseen riittävästi myyntiä he joutuivat pitämään hintatasonsa kaupungissa toimivia käsityöyrityksiä alhaisempana.

"Pieni paikkakunta on aiva ihana paikka asua, mutta yrittäjänä se on aiva itensä tappamista, vois sanoa näin. Se on kuitenkin niin vähäinen määrä ihmisiä, jotka arvostaa sitä pientä. Ei täällä maalla pysty pitämään sellaisia hintoja ku kaupungissa on."(Kutoja/6)

Toinen maaseudulla toimimisen negatiivisista puolista oli se, että joissakin tapauksissa sen koettiin rajoittavan omaa luovuuden käyttöä käsityöyrittäjänä. Maaseudulla kysynnän oletettiin olevan kaupunkiympäristöä konservatiivisempaa, jolloin myös tuotannossa keskityttiin lähinnä "hyviksi havaittuihin juttuihin".

"Tottahan täällä ku maalle teköö niin se on aina vähä rajoitettua, ei saisi ikinä olla mitää erikoosta. Mä taas tykkäsin teherä vähä erilaasia". (Turkkuri I/1)

Edellä kuvatuista haittapuolista huolimatta kenelläkään haastatelluista käsityöyrittäjistä ei ollut lähiaikojen suunnitelmissa siirtää toimintaansa kaupunkiin. Käsityöyrittäjät olivat siten melko "sidottuja" maaseudulle, usein yrittäjäksi ryhtymiseen oli keskeisesti vaikuttanut se, että halukkuutta muuttaa isompaan kaupunkiin työn perässä ei ollut.

6.4 Käsityöyrittäjän arki

Käsityöyrittäjänä toimiminen on edellisen (ks. luku 6.3) kuvauksen mukaisesti toimimista erilaisissa tehtävissä ja erilaisen osaamisen kentillä. Useimmille käsityöläisille siirtyminen palkkatyöstä käsityöyrittäjäksi on siis merkinnyt työtehtävien monipuolistumista sekä työhön käytettävän aikamäärän lisääntymistä. Tämä tarkoittaa myös sitä, etteivät työpäivät monillakaan jakaannu enää yhtä selkeästi työntekoon ja vapaa-aikaan kuten aikaisemmin palkkatyösuhteessa ollessa. Jo se seikka, että useimmat käsityöyrittäjät työskentelivät kotonaan (kymmenellä kahdestoista haastateltavasta "käsityöverstas" sijaitsi kotona), on omiaan hämärtämään aikaisempaa palkkatyösuhteessa rakennettua arjen jäsentämismallia. Työ on silloin ikäänkuin jatkuvasti näkyvillä, jolloin ansiotyön ja sen ulkopuolisen elämän välinen raja käy entistä epäselvemmäksi.

"Mutta on tässä se huono puoli kun tekee kotona, kun sä oot työhuonees niin sulla on huono omatunto ku tuolla muualla olis tehtävää kyllä. Mutta ku sä et oo tekemäs niitä työhommia niin sä mietit, että ku sekin työ on kesken, että pitäis mennä. Se on aina tällästä. Se on sitä edestakaisin kulkemista sitten".(Turkkuri II/5)

Käsityörittäjyyden voidaan sanoa siten muuttaneen entisiä totuttuja arjen rutiineita. Tai kuten eräs haastateltava asian ilmaisi: "Sellainen säännöllisyys on mun elämästä kadonnu jo aikaa sitten. Tai oikeammin mun elämästä on tullu säännöllisesti epäsäännöllistä". Millaiseksi silloin muodostuu käsityöläisen arkipäivä? Miten käsityöläiset luovat järjestystä tavalliseen työpäiväänsä?

Minna Salmen (1991, 119) mukaan oleellisinta arjessa ei ole rutiini arjen terrorina vaan tietty toistuvuus. Toisto ei kuitenkaan merkitse sitä, että tekisimme täsmälleen samoja asioita tai toimia täsmälleen samalla tavoin joka päivä. Olennaista on pikemminkin aikarakenteiden toistuminen, siis samat ajankäytön puitteet vaikka osioissa tehtäisiinkin vähän eri asioita tai eri tavoin eri päivinä. Arkielämässä on kysymys tiettyjen päivittäisten toimien organisoinnista. Keskeinen tässä on kysymys ajasta: arjen rakentumisessa on pitkälle kysymys ajankäytön strukturoinnista ja hallinnasta. (emt.)

Ajankäytön suhteen käsityörittäjät jakautuivat selvästi kahteen eri ryhmään. Toisille tärkeää oli tietynlaisen, jo palkkatyössä sisäistetyn, säännöllisyyden säilyttäminen. Tällöin pyrkimyksenä oli kahdeksan-yhdeksän tunnin pituiset työpäivät sekä viiden päivän työviikko viikonloppuvapaineen. Poikkeuksina olivat kuitenkin sellaiset tilanteet, joissa töitä oli kertynyt paljon varastoon tai töillä oli erityinen kiire.

"Mulla on melko säännölliset työajat. Se riippuu vähän tilanteesta mutta kyllä on ihanaa kun saa tehdä säännöllisesti ja silloin se työ tapahtuu ja sen ääressä pitää olla. Mutta kyllä mä joskus teen sillä lailla pitkää päivää, että siihen kuuluu kaikenlaista asioilla käyntiä. Mutta mä oon oppinut tykkäämään sellaisesta säännöllisyydestä tuossa tehdastyössä".(Korukivihioja/4)

Perinteisesti palkkatyötä on tehty normaalityösuhteen idean perustalta normaalityöaikana. Normaalityöaikaa voidaan pitää ideaalityypinä, joka on muovannut käsityösiämme päivittäisestä, viikottaisesta, vuosittaisesta ja elinikäisestä työajasta.(Julkunen & Nätti 1994, 39). Käsityöläisistä suurimman osan yhteydessä voidaan kuitenkin puhua joustavasta työajasta. Julkunen ja Nätti (1994, 44) määrittelevät tämän käsitteen vertaamalla sitä normaalityöajan ideaalityypiin. Tällöin joustavaan työaikaan kuuluu työaikojen yksilöllistäminen, vaihtelu ja epäsosiaalisuus. Käsityöläisten osalta tämä tarkoitti hyvin eripituisia työpäiviä, mahdollisuutta jaksottaa työn tekemistä muiden suunnitelmien mukaan ja mahdollisuutta tehdä töitä urakalla silloin kun niitä on paljon. Pääsääntöisesti työpäivät olivat monilla pidentyneet käsityörittäjäksi ryhtymisen jälkeen, mutta toisaalta ei pitkä työpäivä aina tarkoittanut yhtäjaksoista työskentelyä

vaan työpäivä saattoi olla hyvinkin rikkonainen. Työpäivään kuului monella niin erilaista henkilökohtaisten kuin myös yritystä koskevien asioiden hoitamista. Monelle käsityöyrittäjälle vapaus oman ajankäytön organisoimiseen oli käsityöyrittäjyyden parhaita puolia.

"Mun mielestä parasta tässä hommassa on se, että mä tykkään kuitenkin tehdä töitä ittekseni. Ja tavallaan omahan tahtihin. Ja vaikka joskus olis jotain kiirusta, niin sanottuja työpaineita, vaikka meikäläisen tapaukses hyvin vähäses määrin, niin tykkään kuitenkin tehdä ittekseni sillä lailla, että jos huvittaa niin saa tehdä pitkän päivän, vaikka kuinka pitkän. Ja jos ei huvita niin voi tehdä vähän lyhyemmän ja voi hoitaa kaikkia asioita silloin kun on paras aika hoitaa ne asiat ja tehdä työt myöhemmin. Se on mun mielestä hienoa täs, että voi junailla koska mitäkin tekee".(Puuseppä I/2)

Kun työajoistaan ja päivän aikana tekemänsä työn määrästä on vastuullinen vain ensisijaisesti itselleen, kun kukaan ei kontrolloi menemisiä ja tulemisiä, korostuu käsityöläisten mainitseman itsekurin ja oman vastuun merkitys.

"Ku mullakaan ei oo kellokorttia täs hommas niin se ittekuri pitää olla valtava. Että voishan tästä lähtiä kaljalle, vaikka heti lähtis eikä ajattelisi enää mitään tänä päivänä töistä. No yhtenä päivänä sen tai kahtenakin sen vois tehdä mutta kaikki se on heti itteiltä pois. Ei täälä tarvitte olla jos ei taharo mutta mitään ei liioon saa jos ei oo".(Metallseppä II/3)

Kurinalainen ajankäyttö on tärkeää jokaiselle itse työtään organisoivalle (Salmi 1991, 119). Rutiini voikin merkitä ajankäytön hallintaa silloin kun se on luotu itse - jos rutiininomainen ajankäyttö saa puitteensa täysin ulkoapäin, se on tietysti hallinnan vastakohta (emt.). Rutiini merkitsee tällöin eräänlaista turvallisuutta muuten ehkä vaikeasti hallittavissa olevaan työpäivään. Työllä on siten merkittävä asema elämän järjestyksen ylläpidossa. Työ auttaa rakentamaan elämän säännönmukaisuuksia, sen perusrytmin sekä päivän, viikon ja vuoden sykliset mallit. (Work in America 1973, 8.)

Palkkatyö kodin ulkopuolella on perinteisesti määritellyt paljolti myös ihmisen vapaa-aikaa, eli aikaa joka ihmisille jää kaikkien välttämättömien jokapäiväisten toimintojen yli, ja jota he eivät joudu käyttämään suoranaiseen lepoon tai sellaisiin uusintamistoimintoihin kuin ruokailuun tai peseytymiseen (Kasvio 1986, 224). Kotona työtään tekevillä työ ja vapaa-aika eivät aina ole yhtä helposti erotettavissa toisistaan.

"Kyllä työtä pitää tehdä, ei se tuu helepolla. Joskus on väsyksis niin ajatteloo, että kyllä se olis paljo helepompaa kun sais olla toisen palvelukses ja tehdä sen tietyn määrän hommia ja lähtiä kotia. Sais niinku unohtaa kaiken sinne".(Kutoja/11)

Vapaa-ajan vähenemisen lisäksi myös lomien viettämisestä oli tullut käsityöyrittäjäksi ryhtymisen jälkeen entistä harvinaisempaa. Vaikka loman viettäminen näkyi heti yrittäjän tuloissa, useimmat käsityöyrittäjät kertoivat kuitenkin viettävänsä jonkun verran lomapäiviä vuoden aikana. Oman ajankäytön organisoinnin mahdollisuus näkyi myös lomasuunnitelmissa, useimmilla lomapäivät eivät olleet edeltä käsin tiedossa, vaan lomaa pidettiin silloin kun sen parhaiten koettiin sopivan työtilanteeseen. Niille, joiden yritys sijaitsi kotipiirissä, loman viettäminen merkitsi miltei aina lähtemistä jonnekin muualle. Loman viettäminen kotona ei heidän mukaansa onnistuisi - "sitä kuitenkin koko ajan tekis niitä hommia".

"Kyllä se on vain otettava kaks viikkoa lomaa ja lähärettävä johonki. Että jos täs kotona vain olis niin ei se tulis niinku lomaksi". (Turkkuri I/6)

Vapaa-ajan ohella toinen keskeinen ajankäytön organisointiin liittyvä tekijä käsityöyrittäjien arkipäivässä oli perhe-elämän ja yrittäjyyden yhdistäminen. Eräiden tutkimusten mukaan varsinkin naisyrittäjillä eräs tärkeimmistä syistä ryhtyä yrittäjäksi on mahdollisuus yhdistää työ ja perhe (ks. esim. Holmquist & Sundin 1989, 81). Naiskäsityöyrittäjät kokivat yrittäjyyden ja perheen välisen suhteen eräällä tavalla ristiriitaiseksi. Toisaalta yrittäjyys koettiin juuri perheen ja työn yhteensovittamisena.

"Perheen kannalta se on mun mielestä aiva ihana, että ei oo tarvinnu luopua siitä vaihtoehdosta..., että on pystyny hoitamaan jonkun verran lapsiakkin". (Keraamikko/9)

Mutta käytännön elämässä naiskäsityöyrittäjät kuitenkin kokivat, että yrittäjänä toimimisen vuoksi aikaa perheelle ja varsinkin kotona tehtäville töille ei ollut aina tarpeeksi.

"Kyllä täs on se hankaluus, että jos niitä töitä on paljon, niin ne täytyy ne kotihommat jättää". (Korukivihioja/4)

"Mä tein tosi pitkiä päiviä silloin alkuaikoona. Se oli aika rankkaa mutta sen pystyi silloin tekemään ku ei ollu vielä muksua". (Turkkuri I/3)

"Kyllä tämä olis mieluummin yksinäisen ihmisen elämää tämä tälläinen. Eihän mulla mitää aikaa oo ku kotia vaan meen nukkumaan. Että jos ei olisi perheen tukea, että ne hoitais huushollia ja kävis kauppas ja kaikkea tälläistä niin ei mulla olis kyllä siihen aikaa". (Vaatturi/4)

Naisille perheellisyys ja yrittäminen näyttävät olevan joko jokapäiväisessä elämässä sovitettuja yhteen, tai sitten yritys perustetaan ajankohtana, jolloin perhe ei enää vaadi jatkuvaa huomiota. Elämänkaaren vaihe, erityisesti lapset ja käsitykset lasten ja yrittämisen yhteensopivuudesta, rakenteisti yrittämisen ja perheen suhdetta. (Kivimäki 1996, 116.) Mieskäsityöyrittäjät puolestaan kokivat yrittäjyyden ja perhe-elämän sovittamisen paljon vaivattomampana.

Useimmille yrittäjänä toimiminen merkitsi juuri joustavuutta huolehtia perheen asioista silloin kun ne ovat ajankohtaisia.

"Kyllä tää on jossakin mielessä helpompaa [verrattuna palkkatyösuhteeseen, ML], että mulla ei oo mitään vaikeuksia hoitaa sellaisia välttämättömiä menoja. Mutta toisaalta täällä pitää kyllä kans olla".(Puuseppä II/4)

6.5 Käsityöyrittäjyyden persoonalliset merkitykset

Ehkä selvimmin työn keskeinen merkitys ihmisten valmiuksien kehittymisen ja heidän persoonallisuutensa muotoutumisen kannalta korostuu marxilaisen yhteiskuntateorian traditiossa. Marxin ajattelussa hahmottuu ensi kerran kuva ihmisestä työtä tekevänä oliona, joka eroaa eläimistä tuottavan toimintansa kautta ja joka toteuttaa itseään ja persoonallisuuttaan ensisijaisesti tehdessään työtä, muokatessaan maailmaa työnteon välityksellä. (Kasvio 1986, 174-175.)

Käsityöyrittäjien haastatteluissa korostuivat juuri työnteon persoonalliset merkitykset erittäin vahvasti. Keskeinen työn persoonallisuuteen vaikuttaa merkitys on siinä, millä tavalla se edesauttaa itsekunnioituksen kehittymistä (Work in America 1974, 4). Yksilön itsekunnioituksen positiiviseen rakentumiseen työ voi vaikuttaa ensinnäkin tietoisuutena omasta kyvystä hallita työn eri elementtejä ja siten saavutetun eräänlaisen hallinnan tunteen kautta. Toiseksi työn avulla syntyy tunne omasta hyödyllisyydestä tehtäessä asioita, joita ympärillä oleva yhteiskunta arvostaa ja tarvitsee.(Emt., 4-5.)

Edellisten lukujen perusteella tärkeää käsityöyrittäjyydessä yrittäjien omien kertomusten mukaan oli juuri mahdollisuus käyttää omia ideoita ja käyttää omia käytännön taitoja ideoidensa toteuttamiseksi. Kuten eräs haastatelluista asian ilmaisi: *"Kyllä se yrittämisen halu tässä on kuitenkin se, että on sellainen palava into saada itte aikaiseksi jotakin"*. Käsityöyrittäjänä toimiminen merkitsi haasteellista työtä, joka mahdollisti oman ammattitaidon käyttämisen ja itsensä kehittämisen. Omien käsien jäljen näkeminen oli käsityöläisille yrittäjyydessä suuri motivoiva tekijä. Kuten jo aikaisemmin on mainittu, käsityöläiselle tuotteen valmistamisesta saatu tyydytys on useinkin merkittävämpi yrittäjänä pitävä seikka kuin varsinaisen liiketoiminnan pyörittämisestä saatu tunnustus.

"Kun sen näkee sen kättensä työn niin se antaa aika paljon sisältöä elämälle".(Kutoja/8)

"Se on antoisaa se kun se työ onnistuu ja kun työ kiittää niin sitä on tosi tyytyväinen".(Korukivihioja/4)

"Ja tuollaaset pienet tilaukset, joita mä saan nykyään, niin antaa kovaa potkua eteenpäin ja samoon se, että näköö mitä päivän mittahan on saanu käsillensä aikahan".(Metalliseppä II/2)

Käsityöyrittäjänä toimimiseen liittyy voimakkaana eräänlainen positiivinen ammattilypeys, joka syntyi lähinnä tuotteen suunnittelun ja valmistuksen keinojen hallinnasta. Ammattilypeydellä tarkoitetaan samankaltaista tunnetta kuin oman ammatin arvostaminenkin. Ammatin arvon voidaan sanoa olevan sitä korkeampi, mitä enemmän se vastaa yksilön ja yhteiskunnan tarpeita, mitä enemmän se luo yksilölle mahdollisuuksia luovuuteen ja itsensä kehittämiseen (Asp & Peltonen 1980, 62). Työntekijän ammattitaito ja työn sisältöä kohtaan tuntema tyytyväisyys määräävät siten osaltaan, miten korkealle hän arvostaa ammattiaan. Oman ammatin arvostukseen vaikuttaa ammatissa koetun tyytyväisyyden tunteen lisäksi myös muiden ihmisten ammatista antama palaute. Käsityöyrittäjät kokivat asiakkailta ja myös muiltakin ihmisiltä tulevan myönteisen palautteen erittäin tärkeäksi eteenpäin motivoivaksi tekijäksi.

"Ja yleensä se on aika mukava tunne ollu, että asiakkaatkin sanoo, että kun tämä on tälläinen käsityöläisammatti ja tietää, että tää on tarkkaa työtä ja hidasta ja sillä lailla ja se on kyllä ollu positiivista, että on tullu sitä palautetta ulkopuolelta".(Turkkuri I/4)

"Jotta kyllä se on tosi tärkeää, että on aina saanu sitä hyvää palautettakin tuolta kylältä. Sanotaan, että sä olit tehnyt niin hienon sille ja tälläistä. Kyllä se aina sitä itsetuntoa pönkittää".(Kutoja/7)

Käsityöyrittäjät kokivat työnsä arvostuksen kuitenkin lähinnä retoriseksi, koska sanojen ja varsinaisen käyttäytymisen välillä vallitsi tässä suhteessa melkoisen suuri ristiriita. Käsityöläisenä toimimista tunnutaan arvostavan puheiden tasolla kovastikin mutta varsinaisessa ostotilanteessa käsityö koetaan kuitenkin usein liian kalliiksi vaihtoehdoksi ja vaakakuppi kääntyy helposti teollisesti tuotetun hinnaltaan edullisemmän tuotteen puoleen.

"Kyllä mä olen monen ihmisen kuullu sanovan...suuri osa asiakkaista jollain tavalla ilmaisee sen, että on hienoa, että joku osaa vielä tehdä käsillä. Kyllä ihmiset sillä lailla arvostaa paljon. Se on ihan hieno juttu, hyvältäähän se tuntuu. Mutta jos joku kehuu, että sä oot mahtava tyyppi ja teet hienoa työtä, eikä ikinä osta mitään niin en mä tiedä, ei silläkään nyt loputtomiin elä".(Puuseppä I/9).

"Kyllä ne ihmiset mun töitä arvostaa ja toteaa näistä tuotteista, että onpa kiva ku tämä homma jatkuu ja menöö etehenpäin. Ja jos ne erehtyy vielä kysymähän hintaa niin kun sä sanot sen hinnan niin siihen se arvostus yleensä stoppaakin".(Metalliseppä II/8)

Työllä on myös merkittävä rooli yksilön identiteetin muotoutumisen kannalta. Identiteetillä tarkoitan tässä yksinkertaistaen kysymystä siitä kuka minä olen? Ihmiset kuvailevat itsensä yleensä nimenomaan tekemänsä työn kautta, siten ihmiset saattavat kokea voimakkaita identiteettivaikeuksia joutuessaan pois työelämästä (Work in America 1974, 6-7.) Myös Beckin (1986, 139) käsityksen mukaan teollistuneissa yhteiskunnissa palkkatyö ja ammatti muodostavat elämän perusakselit. Ammatti on tärkein identifikaatio-sabloni: kysymyksellä kuka olette tarkoitetaan useimmiten juuri ammattia, jonka avulla ihmiset määrittelevät niin itsensä kuin myös muut ihmiset. Tässä suhteessa käsityöyrittäjyydellä koettiin olevan omanlaisensa asema yrittäjyyden kentällä. Käsityöyrittäjät rakensivat kuvan itsestään useimmiten juuri tekijän roolin kautta. Siten he identifioituivatkin pikemminkin käsityöläisiksi kuin varsinaisesti yrittäjiksi.

"Mä oon vaatturi. Vieläkään mä en miellä, että mä oon pelkästään yrittäjä".(Vaatturi/1)

"Kyllä mä oon ensisijaisesti käsityöläinen. Kyllä mä sillä lailla koen olevani yrittäjäkin koska en mä ihan oo sitä, että tekisin kaiken käsin. Kyllä mä yrittäjäkin oon mutta käsityöläinen kuitenkin varmasti enemmän".(Huovuttaja/1)

Tutkittaessa käsityöyrittäjänä toimimisen erilaisia rooleja sekä työn persoonallisia merkityksiä kuvaksi käsityöyrittäjyydestä muodostui vieraantuneen työn vastakohta. Blaunerin (1964) näkemyksen mukaan työstä vieraantuminen, jolla tarkoitetaan voimattomuuden ja tarkoituksettomuuden tunteita työssä, on harvinaista käsityöammateissa. Tämän voidaan katsoa johtuvan ensinnäkin siitä, että käsityöammateissa perinteisesti työn tekijällä on mahdollisuus valvoa välittömästi omaa työtään, eikä hän siitä syystä tunne voimattomuutta työprosessia kohtaan. Toisaalta käsityötekniikka ja perinteinen ammattitaito luovat työrytmin, jossa käsityöläinen sitoo tunteensa jokaiseen työvaiheeseen, jota hän tekee. Siksi käsityöammateihin sitoutuminen on Blaunerin (1964) tutkimuksen mukaan pikemminkin sisällöllistä kuin välineellistä.

6.6 Yrittämisen vapaus

"Kyllä tärkeintä täs on se tekemisen vapaus. Tässä saa tehdä mitä haluaa ja kuinka haluaa ja saa tosiaan tehdä omas rauhas".(Kutoja/6)

Monen tässä haastatellun käsityöyrittäjän elämä on yrittäjyyden aloittamisen myötä muuttunut palkkatyöaikaan verrattuna epäsäännöllisemmäksi. Työtuntien määrä lisääntyi ja samanaikaisesti vapaa-ajan määrä vähentyi. Omalla vastuulla olevia työtehtäviä on aikaisempaa

enemmän. Palkkatyössä koettu turvallisuus hävisi ja monen kohdalla tulotkin pienenivät. Näistä tekijöistä huolimatta käsityöyrittäjät kokivat yrittämisen erittäin motivoivana toimintana. Yksi tärkeimmistä mainituista syistä tähän oli yrittämisen vapaus ja autonomia. Itsenäisten päätösten tekeminen työhön liittyvissä kysymyksissä, kuten esim. koska ja kuinka työ tehdään ja millaisia tuotteita valmistetaan, nousi keskeiselle sijalle useimmissa haastatteluissa.

Yrittäjyyteen on perinteisesti liitetty stereotyyppinen kuvitelma itsensä työllistävästä henkilöstä, joka on yksin on vastuussa työstä ja jolla ainoana on myös määräysvalta työn tekemisen suhteen. Kankaanpään ja Leimun (1982, 8) mukaan tällainen itsenäisyyden ja riippumattomuuden korostuminen yrittäjyydestä puhuttaessa merkitsee sitä, että yrittäjyys on vahvasti sidoksissa länsimaisissa yhteiskunnissa vallitsevan arvojärjestelmän ydinosaan, taloudelliseen individualismiin. Taloudellisen individualismin keskeisiä hyveitä ovat omaksi hyödyksi työskentely ja omin ponnistuksin menestyminen. Taloudelliseen individualismiin kytkeytyy myös yksityisyyden idea, mikä yksityisen omistamisen muodossa on yrittäjyydenkin lähtökohta (Vesala 1996, 10). Tosin nämä hyveet ovat pikemminkin moraalisia kuin taloudellisia, koska ne ulottuvat laajemmalle kuin vain talouden alueelle. Taloudellinen individualismi kulminoituu oman yrityksen perustamisessa. Olemalla oma herransa ihminen on vapaa tekemään, mitä hän tarjoutuvien mahdollisuuksien puitteissa voi tehdä. (Kankaanpää & Leimu 1982, 8.)

"Mä tykkään siitä, että saan olla oma herrani ja mä saan tehdä ja mennä ja tulla, mä en oo tilivelvollinen kellekään sillä lailla. Eikä mun tartte kattoo kelloon, että koska mä pirän ruokatunnin. Mä voin olla illalla myöhemmälle tai aloottaa aamulla aikaisemmin, mulla on sellainen vapaus siinä kuitenkin. Mä oon paljon vapaampi ku jos mä olisin toisen palvelukses". (Turkkuri II/5)

Yrittäjyyteen on liitetty myös muita ei-taloudellisia individualistisia ominaisuuksia, kuten autonomian idea yrittäjän itsenäisyyden ja riippumattomuuden muodossa. Yrittäjyys on usein nähty yksilön autonomian symbolina. (Vesala 1996, 11.) Millaisissa tilanteissa yrittämisen autonomisuus ja itsenäisyys konkreettisesti tulivat haastatteluissa esille? Useimmissa haastatteluissa yrittämisen vapaus oli yhtä kuin ajankäytöstä määräämisen vapaus. Kuten jo edellä käsityöyrittäjän työrooleja kuvattaessa tuli esille, yksinyrittäjänä toimiminen mahdollistaa työaikojen joustavan suunnittelun.

Työpäivän aloittamis- ja lopettamisajat ovat yrittäjän itsensä harkittavissa. Myös ajankäyttö työpäivän kuluessa on mahdollista järjestää erilaisten töihin liittyvien vaatimusten ja henkilökohtaisten asioiden hoitamisen mukaan.

"Kyllä mulle on ehdottoman tärkeä asia, jotta saa itte määrätä ja tehdä mitä itte haluaa. Täs ei tartte kattoo kellohon olenkaan, tämä on semmoista työtä, että saa tulla ja mennä koska haluaa".(Metalliseppä I/2)

"Hyvänä puolena täs työs on vapaus. Saa tehdä kellon ympäri, saa tehdä ylitöitäkin, ei tartte esimieheltä kysyä. On siinä kuitenkin, vaikka työtunteja tuloo paljon enemmän ku tavallises palkkatyös, niin kuitenkin tämän tuntoo sellaaaseksi vapaaksi. Että tänne tuloo mielellään töihin, ei sillä lailla, että tänne olis pakko tulla".(Puuseppä II/4)

Toisena yrittämisen vapautteen liittyvänä seikkana mainittiin itsensä toteuttamisen ja työn tekemisestä päättämisen vapaus. Käsityöläiset suunnittelivat työstämänsä esineet itse. Osa heistä suunnitteli esineen kokonaan alusta loppuun, ideasta valmiiksi tuotteeksi. Toisilla asiakkaiden toiveet näyttelivät suurempaa osaa työprosessissa. Tämä koskee varsinkin yksilöllisen tuotteen tekemistä tilaustyönä. Näissäkin tapauksissa asiakas usein haluaa myös käsityöläisen mielipiteen tuotteen lopullisesta ulkonäöstä. Joka tapauksessa käsityöläinen tekee itse päätökset siitä kuinka tuote on parasta valmistaa ja myös sen hinnoittelusta. Työvaiheista päätettäessä käsityöläiset kokivatkin olevansa vapaampia kuin aikaisemmin palkkatyössä ollessaan.

Yrittämisen vapaus ja itsenäisyys on erään näkemyksen mukaan katsottu siis liittyvän kapitalistisiin arvoihin, erityisesti taloudellisiin individualistisiin aatteisiin sitoutumiseen. Tällä tavalla nähtynä yrittämisen vapaudella on positiivinen merkitys; se on vapautta ajatella ja toimia tietyllä tavalla. Yrittämisen vapaus voidaan myös tulkita ikäänkuin negatiivisista lähtökohdista. Silloin sillä tarkoitetaan vapautta joistakin kahleista tai rajoituksista. Scasen ja Goffeen (1981, 732) mukaan itse itsensä työllistävien käsityöläisten autonomista asemaa on korostettu liikaa siten, että niiden markkinoiden asettamien rajoitusten huomioiminen, joiden puitteissa käsityöläinen joutuu tuotteensa myymään, on monesti laiminlyöty. Käsityöläisen on useimmiten pakko työskennellä niin tehokkaasti, että hän saavuttaa sosiaalisesti määritellyn toimeentulorajan. Toiseksi käsityöläisen asiakkaat haluavat asettaa hänelle ehtoja työhön käytetyn ajan ja työn laadun suhteen. Kolmanneksi markkinakilpailu määrittelee ne rajat, joissa kustannukset, voitot ja työsuorituksen laatu voidaan arvioida.

Tämän mukaan vaikka käsityöläinen onkin vapaa palkkatyösuhteelle luonnostaan kuuluvasta kontrollista, hän on kuitenkin joutuu toimimaan markkinavoimien eräänlaisen kontrollin

alaisuudessa. (Scase & Goffee 1981, 736.) Edellä esiteltyä käsityöyrittäjän työroolia koskevaa jaottelua hyväksikäyttäen käsityöyrittäjä on ikäänkuin pakotettu toimimaan liikkeenharjoittajan roolissa, eikä voi siten voi harjoittaa käsityöammattia täysin ilman ulkopuolisia rajoituksia.

6.7 Käsityöyrittäminen elämäntapana

"Kyllähän käsityön tekeminen on mulle elämäntapa".(Kutoja/5)

"Mä oon aina harrastanu käsitöiden tekemistä, se on mun elämäntapa. Ja oon tosiaan käyny kaikki materiaalit läpi, kankaat, villat ja savi on mulle tuttuja, ihan kokeilumieles". (Korukivihioja/1)

"...Että kun mä oon nyt käsityöyrittäjänä ollu niin tämä on elämäntapa. Ei tästä pääse". (Turkkuri I/2)

"Siitä [käsityöyrittämisestä, ML] tulee sellainen elämänmuoto, että sitä olis vaikia muuttaa".(Vaatturi/10)

Ajatus käsityön tekemisestä elämäntapana nousi vahvasti esille haastattelujen aikana. Kuten edellä olevista haastattelulainauksista voi huomata myös monet haastateltavat viittasivat elämäntapaan puhuessaan omasta työstään. Mitä elämäntavan käsitteellä sitten oikein tarkoitetaan?

Yksinkertaisesti elämäntavalla tarkoitetaan tapaa elää, sitä mikä muodostaa elämän näkyvän rungon, elämää jäsentävän toimintalinjan. Laajemmin ja tarkemmin määriteltynä elämäntavan käsitteen avulla voidaan kuvata aikaisemman elämänhistorian ja elinolojen muodostaman habituksen kautta jäsentynyttä, nykyisten elämäntapamuotojen ja -asenteiden (dispositioiden) muodostamaa jäsentynyttä kokonaisuutta. Tämän määritelmän mukaan elämäntapa on yhteydessä ennen kaikkea elämänhistoriaan, habitukseen ja toimintaan. (Roos 1988, 12.) (Habituksella Roos tarkoittaa tässä samaa kuin Pierre Bourdieu teoksessa *La Distinction* (1979): habitus on dispositioita synnyttävä ja dispositioiden pohjalta syntynyt tapa jäsentää ja arvottaa, hierarkisoida elämää). Habituksen ja elämäntavan suhde voidaan nähdä niin, että habitus määrää niitä valintoja, joiden kautta havaittavissa oleva elämäntapa muodostuu (Roos 1988, 19).

Elämäntapa tulee esille arjessa. Arki ylläpitää ja uudistaa elämäntapaa mutta nämä kaksi käsitettä eivät kuitenkaan ole yksi ja sama. Elämäntapa on se aines, joka suodattuu esiin arjen monista toistuvista rutiineista. Elämäntavan voi sanoa olevan arjen punainen lanka. (Ilmonen

1988, 14.) Elämäntavan käsite sisältää siten arvoja ja niiden pohjalta omaksuttuja toimintatapoja, mutta myös näkyvän jokapäiväisen toiminnan. Käsiyöläisyys elämäntapana heijastuu ehkä parhaiten arkipäivän ajallisessa jäsentymisessä. Ajankäytön organisoinnin keskeisyyttä käsiyöläisten arjessa olen käsitellyt jo aikaisemmin (ks. luku 5.4). Tässä tavoitteenani on lähemmin tarkastella niitä arjen rakentumisen taustalla olevia periaatteita, jotka mielestäni muodostivat haastateltujen käsiyöläisten elämäntavan punaisen langan.

6.7.1 Käsintekemisen eetos

Keskeisin piirre käsiyöläisen elämäntavassa on itse tekemisen arvostaminen. Monen kohdalla innostus käsin tekemiseen on syntynyt vanhempien esimerkin tuloksena.

"Siihen on sillä lailla kasvam, että kotona on aina tehty kaikkia asioita itte. Ihan niinku puusepän hommista lähtien kaikki koneen korjaukset ja kaikki. Että asioita on aina tehty itte. Ja käsin. Että ei mulla niinku...siis mä vaan teen niitä hommia, mitä mä oon aina tehny. Että ei täs kovin kauhiasti mikään oo muuttunu".(Puuseppä I/1)

Usein kuulee sanottavan, että yrittäjäksi ei ryhdytä vaan siihen on kasvettava. Tässä tutkimuksessa tämä väite on ainakin jossakin mielessä oikeutettu koska useimpien käsiyöyrittäjien kohdalla voidaan puhua eräänlaisesta sosiaalistumisesta käsiyön tekemiseen ja käsiyötaitojen arvostamiseen. Sosiaalisaatiolla tarkoitetaan sitä prosessia, jonka kautta kulttuuri välittyy sukupolvelta toiselle, sosiaisaation kautta yksilö omaksuu oman ryhmänsä tai ryhmänsä kulttuurin (Kasvio 1986, 211). Käsiyöyrittäjäksi ryhtyminen on siten merkinnyt näille yrittäjille ensin kasvamista käsiyöläisyyteen ja vasta tämän jälkeen ajatusta yrittäjyydestä. Monet haastatellut käsiyöläiset pitivät tärkeänä sitä, että kotona on annettu tilaisuus ja kannustettu kokeilemaan erilaisia käden taitoja. Tässä suhteessa perusta käsiyöyrittäjyydelle on luotu ns. ennakoivan sosiaisaation aikana perheen vaikutuksesta (Kasvio 1986, 212).

"Meillä on kotona aina pitäny tehdä töitä. Ja sitte tämä käsiyöpuoli, ku mä olen aina saanu kokeilla ja tehdä mitä mä olen halunnu. Niillä kangaspuilla olen saanu kokeilla. Mä olen oppinu siihen, että aina pitää jotakin tehdä".(Kutoja/2)

"Mä olen lapsuuden eläny sillä lailla, että äiti on aina ommellu kotona. Se ompeli käsin. Että se on sillä lailla luonnollista, että kotona tehdään. Aina on harrastettu jotain ja koto on ollu sellainen, että siellä on ollu tilaa tehdä".(Korukivihioja/3)

Käsin tekemisen arvostus ja käsiyötekniikoiden ja- materiaalien tunteminen olivat se lähtökohta, jolle yrittäjyyskonseptia ryhdyttiin rakentamaan. Toisin sanoen, käsiyöläisten

liikeidea perustui pitkälti omalle osaamiselle. Useat haastatellut korostivat jonkun taidon tai materiaalin tuntemuksen merkitystä keskeisenä tekijänä yrittäjyyspäätöksessä.

*"Mun erikoisuus on tuo tupasvillan kans työskentely. Se on yksi tärkeä syy tähän yrittäjyyteen, se antoi mulle ihan varmasti lisää potkua siihen uskaltamiseen".
(Vaatturi/6)*

6.7.2 Työhön sitoutuminen

Haastattelujen perusteella käsityöläiset tuntuivat olevan voimakkaasti sitoutuneita käsityön tekemiseen. Merkittävää oli se, että vaikka myös yrittäjän rooliin sitoutuminen oli voimakasta haastattelujen tekemisen hetkellä, ei tämä tarkoittanut kuitenkaan sitä, ettei haastateltava käsityöyrittäjä kyennyt näkemään itseään tulevaisuudessa jälleen palkkatyöläisenkin roolissa. Useimmat käsityöyrittäjät eivät kokeneet yrittäjänä toimimista ainoana mahdollisena tapana elannon ansaitsemiseen, vaikka useimmat pitivät valintaa yrittäjäksi ryhtymiseen onnistuneena ratkaisuna.

Mihin tahansa palkkatyösuhteeseen ei kukaan kuitenkaan ollut valmis siirtymään vaan palkkatyöltä odotettiin melkoisen samanlaisten vaatimusten täyttymistä kuin käsityöyrittäjyys oli tuonut mukanaan. Siten mahdollisen palkkatyön pitäisi olla mielenkiintoista ja sellainen, jonka "tekemisen sitä ittekin uskoo".

"En mä näitten hommien tekemistä lopettaisi mihinää tapaukses. Mutta mä voisin aivan hyvin kuvitella, että mä ottaisin vastaan jonkun työn, joka todella kiinnostais, jota mä tekisin päätoimisesti ja siirtäisin nämä nykyiset hommani sivutoimisiksi. Että mä näitten hommien tekemistä lopettaisi koska enhän mä näitä täysin rahasta tee".(Puuseppä I/6)

Vaikka päätoimisesta yrittäjyydestä oltaisiinkin joissakin tapauksissa luopumassa, ei kukaan haastateltavista voinut kuvitella tilannetta, jossa hän olisi vapaaehtoisesti luopunut käsityön tekemisestä. Käsityöyrittäjien sitoutuminen käsityöläisyyteen oli siten paljon voimakkaampaa kuin yrittäjyyteen.

6.8 Yhteenveto: malli käsityöyrittäjäksi ryhtymisestä

Yrittäjäksi ryhtymisen taustalta ei yhdenkään haastatellun käsityöyrittäjän kohdalla voida osoittaa yhtä ainoaa selittävää tekijää. Kuten jo Huuskosen (1992) yrittäjyysmallia esiteltäessä (ks. luku 5.2) todettiin, on yrittäjyyspäätöksen syntyminen usean eri tekijän vuorovaikutuksen tulosta. Ajatus oman yritystoiminnan aloittamisesta oli toisilla saanut ratkaisevan kipinän työttömyydestä ja halusta työllistää itsensä. Toisilla palkkatyöstä keskeinen yrittäjyyspäätökseen vaikuttanut tekijä oli tyytymättömyyden tunne omia työtehtäviä kohtaan sekä halu parantaa omaa asemaansa työelämässä. Nämä tekijät eivät kuitenkaan yksin selitä käsityöyrittäjäksi ryhtymistä. Siihen että juuri käsityöyrittäjyys koettiin parhaana toimintatapana työelämän karikoissa, vaikutti voimakkaasti käsityötaitojen tunteminen ja tiettyjen esineiden valmistuksen hallitseminen. Siten voidaan sanoa, että käsitys liikeidean olemassaolosta vaikutti merkittävästi käsityöyrittäjyyspäätöksen syntymiseen.

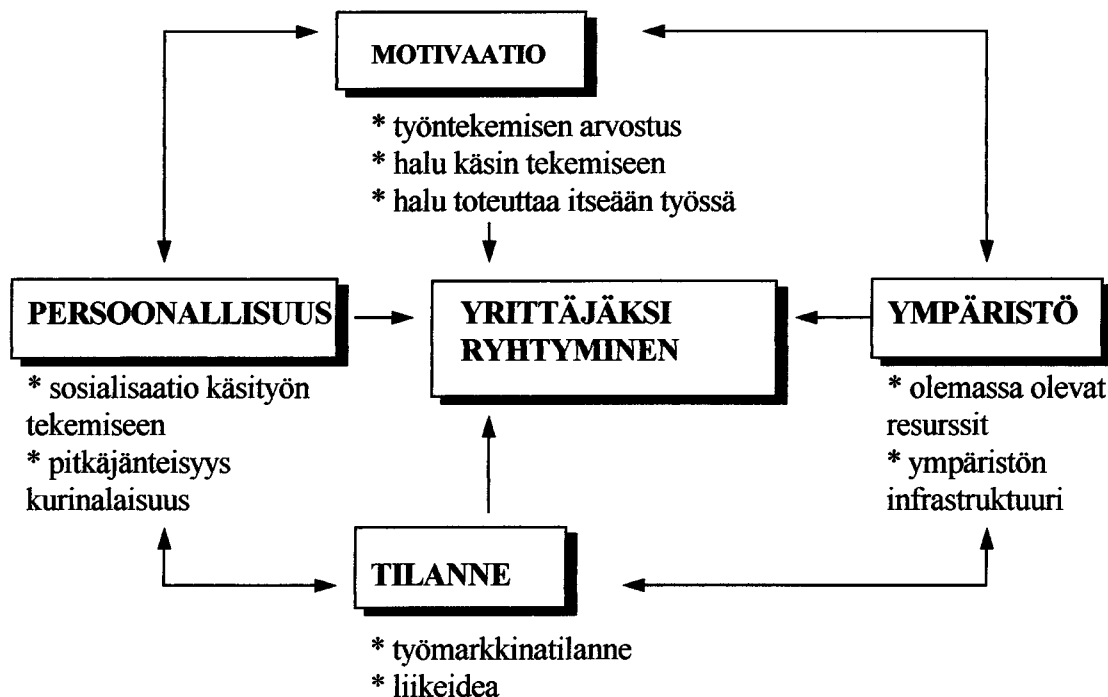
Osaamisresurssien lisäksi merkittävä yrittäjyyspäätökseen vaikuttanut tekijä useimmilla käsityöyrittäjillä oli tiettyjen taloudellisten resurssien olemassaolo. Tämän tutkimuksen tapauksissa ryhtymisen käsityöyrittäjäksi haluttiin tehdä mahdollisimman pienin riskein. Jos yrittäjäksi ryhtymisen olisi pitänyt aloittaa ”tyhjältä”, olisi päätös yrittäjyydestä ollut monella paljon vaikeampi, joissakin tapauksissa yrittäjäksi ryhtymisen olisi siirtynyt tulevaisuuteen tai jäänyt kokonaan tekemättä. Siten jo olemassaoleva, työn tekemiseen kuuluva infrastruktuuri, vaikutti myönteisesti yrittäjyyspäätöksen syntymiseen. Tämä infrastruktuuri käsittää koneiden ja työtilojen ohella usein myös jo jossakin määrin asiakaskunnan tuntemusta. Myös ympäristöstä tuleva tuki ja kannustus, sekä virallinen (esim. starttiraha) kuin myös epävirallinen (esim. puolison tai ystävien tuki) vaikuttivat käsityöyrittäjien päätökseen. Edellä mainittujen lisäksi jossakin määrin myös persoonallisuuden piirteet koettiin tärkeiksi yrittäjyyspäätöksen kannalta, vaikkakin merkittävämpinä pidettiin käsityön tekemiseen liitettyjä luonteenpiirteitä sekä koulutuksella hankittuja taitoja käsityön tekemisestä ja yrittäjänä toimimisesta.

Viimeinen tässä tutkimuksessa löydetty käsityöyrittäjyyspäätökseen vaikuttava tekijä oli käsityöläisten halu itsenäiseen ja henkisesti palkitsevaan työhön. Käsityöyrittäjät arvostivat työn tekemisestä tulevan tyydytyksen varsin korkealle, ja heille tyydyttävä työ merkitsi

mahdollisuutta toteuttaa itseään työnsä kautta. Tämän mahdollisuuden he kokivat saavuttavansa juuri käsityörittäjänä toimiessaan.

Käsityörittäjäksi ryhtyminen merkitsi mielekkään työpaikan luomista itselle. Käsityörittäjäksi ryhtyminen myös muutti yrittäjäksi ryhtyneiden elämää monella tavalla. Yrittäjyys hankaloitti elämää erityisesti vapaa-ajan vähenemisen vuoksi. Tämä aiheutti monelle huonoa omatuntoa tekemättä jäävien kotitöiden johdosta sekä fyysistä väsymystä. Yrittäjyydessä itsessään hankala koettiin tuotteiden markkinointi. Yrittäjyys oli kuitenkin tuonut mukanaan myös paljon positiivisena pidettyjä muutoksia. Työssä koettu yrittämisen vapaus, työn haasteellisuus ja mahdollisuus kehittyä työssä olivat käsityörittäjänä toimimisen houkuttelevia piirteitä. Yleisesti ottaen yrittäjyyden mahdollistama joustavuus niin työaikojen kuin työmenetelmien suhteen koettiin erittäin positiivisena. Vaikka useasti onkin osoitettu, ettei yrittäjä loppujen lopuksi olekaan työssään erityisen vapaa, ovat joustavuus ja vapaus kuitenkin monen kohdalla todellisuutta kun vertailukohtana ovat kokemukset entisestä palkkatyösuhteesta.

Nämä edellä lyhyesti yhteenvedetyt tekijät vaikuttavat kaikki käsityörittäjyyspäätöksen syntymiseen. Niiden pohjalta käsityörittäjyyspäätös voidaan esittää seuraavan kuvion avulla:

Kuvio 6. Malli käsityörittäjäksi ryhtymisestä

7. KÄSITYÖYRITTÄJYYS- PYRKIMYS ELÄMÄNHALLINTAAN JA HYVINVOINTIIN

Edellisen luvun tarkoituksena oli tarkastella niitä perusteluja ja merkityksiä, joita käsityöyrittäjät yrittäjäksi ryhtymiseensä itse liittävät. Vaikka käsityöyrittäjät eroavat toisistaan lähtökohdiltaan ja tavoitteiltaan, oli pyrkimyksenä kuitenkin yhtäläisyyksien löytäminen kahdentoista käsityöyrittäjän kertomuksista. Tässä luvussa päätöstä ryhtyä käsityöyrittäjäksi tarkastellaan edellistä laajempien käsitteiden avulla. Käsityöyrittäjäksi ryhtymistä kuvataan pyrkimyksenä elämäntilanteen ja hyvinvoinnin lisäämiseen.

7.1 Elämäntilanteen

Elämäntilanteen käsite on useasti liitetty voimakkaasti yrittäjyyteen; elämäntilanteen on yrittäjyyden perusasioita, yrittäjäksi ryhtyvällä tulee olla usko siihen, että asioita voidaan muuttaa, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omiin olosuhteisiinsa sekä tulevaisuuden kulkuun. Elämäntilanteen käsite voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen elämäntilanteeseen. Elämän ulkoisesta tilanteesta puhutaan silloin, jos ihminen on suurin piirtein pystynyt ohjaamaan elämänsä kulkua ilman itsestä riippumattomien tekijöiden vaikutusta ja jos ihmisen itsensä asettamat tavoitteet ja päämäärät ovat päässeet ainakin lähes toteutumaan (Roos 1985, 41). Henkilö jolla on ulkoinen elämäntilanteen, uskoo olevansa kohtalon tai muiden ihmisten armoilla, eikä hänen omilla teoillaan tunnu olevan paljon vaikutusta siihen mitä tapahtuu. Ulkoinen tilanteen äärimmillään tarkoittaa fatalismia; kaikki menee niin kuin on mennäkseen. (Huuskonen 1992, 58-59.) Ulkoisen elämäntilanteen olemassaoloa kuvaa hyvin eläminen aineellisessa ja turvatussa asemassa ja tämän aseman tavoittelemisen. Sisäiset elämäntilanteen muotoja ovat taas tavat tuoda elämään sisältöä, järjestystä ja tarkoitusta. Se on kykyä sopeutua tapahtumiin ja katsoa asioita parhain päin. Elämän sisäinen tilanteen antaa pohjan oman paikan ja oman itsensä löytämiselle. (Roos 1985, 29, 42.)

Yrittäjäksi ryhtyminen ei kovinkaan monen käsityöläisen kohdalla ollut erityisen suunnitelman tulos. Päinvastoin lopullinen päätös yrittäjäksi ryhtymisestä oli useinkin syntynyt jonkin ulkoisen, itsestä riippumattoman tekijän vaikutuksesta. Elämäntilanteen luonnehti siten monella eräänlainen ajautuminen tilanteeseen, jossa käsityöyrittäjyyspäätös tehtiin.

"En mä sitä [yrityksen perustamista, ML] kovin paljo miettiny, sellaanen vain tuli mieleen ku jäin työttömäksi, että seki olis mahdollista".(Puuseppä II/1)

Tämän määritelmän mukaan käsityörittäjäyyspäätös voidaan nähdä eräänlaisena katkoksenä ulkoisessa elämänhallinnassa.

Ulkoisen elämänhallinnan käsitteen ohella käsityörittäjäksi ryhtymistä voidaan kuvailla myös sisäisen elämänhallinnan tavoitteiden toteuttamisena. Se oli sopeutumista tilanteeseen, jonka eteen työelämässä oli joutunut. Käsityörittäjäksi ryhtymisen avulla ihminen pyrki rakentamaan elämänsä uudelleen ilman entistä palkkatyösuhteen tarjoamaa tukikehikkoa.

"Se täs on ihana asia, kun saa tehdä mitä parhaiten osaa ja pystyy työllistämään itte ittensä".(Korukivihioja/3)

Sisäinen elämänhallinta käsityörittäjäyyspäätöksessä näkyy ennen kaikkea siinä, että käsityörittäjäksi ryhtymisen keskeisimpänä motiivina voidaan pitää oman hyvinvoinnin lisäämisen vastuun ottamista omille harteille.

7.2 Henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisääminen

"Mä tykkään tästä kun saa tehdä omin käsin hommia". (Puuseppä I/4)

"Kyllä tässä käsityörittämisessä on se, että mä haluan tehdä ja mä tykkään tehdä käsitöitä ja kokeilla erilaisia juttuja".(Kutoja/3)

"Se on .. niin mä vain tykkään työstäni".(korukivihioja/3)

"Mä tykkään tehdä käsilläni töitä ja tykkään tästä työstä. Mä oon tänäkin aamuna tullu verstaalle viiden aikoihin, niin että halu pitää olla hyvä".(Metalliseppä II/2)

Edellisen luvun tarkoituksena oli antaa kuva siitä, mitä yrittäjyys ja toimiminen käsityörittäjänä merkitsee yrittäjälle itselleen. Vaikka käsityörittäjänä toimiminen merkitsi monelle epävarmuuden ja epäsäännöllisyyden kasvamista entiseen palkkatyöhön verrattuna, merkitsi se ennen kaikkea *pyrkimystä oman henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisäämiseen*. Henkilökohtaisen hyvinvoinnin käsite määritellään tässä Allardtin (1976) rakentaman käsitteistön avulla, eli hyvinvoinnilla tarkoitetaan ensisijaisesti ihmisen keskeisten tarpeiden tyydyttämistä.

Hyvinvointi on siten määritelty tarvekäsitteen avulla: hyvinvoinnin aste määräytyy tarpeentyydytyksen asteesta. Tarpeilla tarkoitetaan silloin perustarpeita, joiden tyydyttämättä jääminen merkitsee huonoja olosuhteita. Hyvinvointi liittyy Allardtin (1976, 32) mukaan todellisiin, objektiivisesti havaittavissa oleviin olosuhteisiin. On kuitenkin huomattava, että

käsityöyrittäjänä toimiminen nähdään tässä ensisijaisesti *pyrkimyksenä* oman henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisäämiseen. Tutkimus ei siten vastaa kysymykseen, onko käsityöyrittäminen todella lisännyt henkilön hyvinvointia. Se mikä haastattelujen perusteella voidaan siis todeta on, että käsityöyrittäjyys merkitsee yrittäjille mahdollisuutta hyvinvoinnin lisäämiseen.

Käsityöyrittäjänä toimiminen liitetään siten koettuun henkilökohtaiseen hyvinvoinnin tunteeseen. Tässä suhteessa hyvinvoinnin käsite on melko lähellä onnellisuuden käsitettä, jonka Allardt (1976) käsitteellisesti erottaa hyvinvoinnista. Onnen ja hyvinvoinnin välinen käsitteellinen eroavaisuus tulee ilmi mm. suhteessa aikaan ja kausallisuuteen. Hyvinvointi on pysyvämpää kuin onni, johon liitetään hetkellisyys ja katoavaisuus (Allardt 1976, 33 cit. von Wright 1963). Onni liittyy hänen mukaansa ihmisen subjektiivisiin elämyksiin ja tunteisiin, onnellisuuden aste riippuu siitä, kuinka onnelliseksi ihmiset itsensä kokevat tai tuntevat. Onnea tutkitaan selvittämällä asenteita ja subjektiivisia tunteita. (Allardt 1976, 32 ja 35.). Mielestäni käsityöyrittäjyyden merkitystä ei kuitenkaan voi kuvata onnellisuuden käsitteen avulla. Käsityöyrittäjänä toimiminen on pyrkimystä todellisten, objektiivisten tarpeiden tyydyttämiseen, mutta se merkitsee myös subjektiivisia tuntemuksia näiden tarpeiden tyydyttämisen asteesta. Tätä pyrkimystä kutsun tässä siis pyrkimyksenä henkilökohtaiseen hyvinvointiin.

Allardt (1976) käsitteistöä edelleen lainaten hyvinvoinnin ja onnellisuuden katsotaan sisältävän kaksi ulottuvuutta; elintason ja elämänlaadusta. Elintaso koostuu niistä aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla yksilö voi ohjailta elinehtojaan. Elintaso liittyy siis niihin tarpeisiin, joiden tyydytys on määritelty aineellisten tai ainakin persoonattomien resurssien esiintymisen avulla. Sen sijaan sosiaalisten ja itsensä toteuttamisen tarpeiden tyydytystä ei ole määritelty aineellisten resurssien avulla, vaan inhimillisten suhteiden laadun perusteella. Tällaisten tarpeiden tyydytystä sanotaan elämänlaaduksi. (Allardt 1976, 32-33.)

Erityyppiset tarpeentyydytyksen luonteen avulla määritellyt tarpeet on luokiteltu kolmeen perusluokkaan. Ensinnäkin on elintaso (having), eli tietyt tarpeet ovat sellaisia, että niiden tyydytys on määritelty yksilön omistamien tai hallitsemien resurssien avulla. Seuraava tarpeentyydytyksen luokka on yhteisyysuhteet (loving). Näiden tarpeiden kohdalla on tyydytys määritelty sen perusteella, kuinka ihminen käyttäytyy suhteessa muihin ihmisiin. Kolmantena luokkana ovat itsensä toteuttamisen muodot (being), joiden tyyppinä ovat sellaiset tarpeet, joiden tyydytys on määritelty sen perusteella mitä ihminen on suhteessa yhteiskuntaan. (Allardt 1976, 37-38.)

Jos käsityöyrittäjänä toimimista tarkastelee edellä kuvatun luokittelun valossa, huomataan että ensimmäinen henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisäämisen piirre liittyy juuri elintason tarpeiden tyydyttämiseen. Käsityöyrittäjyyden, kuten työntekemisen yleensä, yksi keskeisimmistä tavoitteista on toimeentulon turvaaminen ja tietyn ansiotason ylläpitäminen. Tämä puolestaan mahdollistaa edelleen niin fysiologisten kuin myös muunlaisten, esimerkiksi itsensä toteuttamisen, tarpeiden tyydyttämisen. Käsityöyrittäjille yrittäjänä toimiminen merkitsi elintason ylläpitämistä mutta ei välttämättä tavoitetta rikastua. Toiminnan taloudellinen riski haluttiin pitää mahdollisimman alhaisena, eikä tavoitteena ollut niinkään liiketoiminnan laajentaminen. Vaikka käsityöyrittäjänä toimiminen merkitsee ensisijaisesti tapaa hankkia elanto, ei käsityöyrittäjien yrittäjänä toimimisen orientaatiota voi missään nimessä kuvailla ensisijaisesti instrumentaaliseksi, eikä siten voida sanoa, että henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisäämiseen pyrittiisiin elintason tarpeiden tyydyttämisen kautta. Käsityöyrittäjänä toimimisen koetut merkitykset liittyivät haastatteluissa lähinnä itsensä toteuttamisen tarpeiden tyydyttämisenä. Tämä tulee ilmi esimerkiksi niissä vastauksissa, joissa yrittäjät pohtivat työnsä parhaina pitamiään puolia:

"Parasta on se, että mä tykkään siitä, että saan olla oma herrani ja mä saan tehdä ja mennä ja tulla, mä en oo tilivelvollnen kenellekään". (Turkkuri II/5)

"Paras puoli täs on, että saa tehdä omahan tahtihin, lauantaina ja vaikka pyhänäkin, jos on kiirus".(Metalliseppä II/2)

"Hyvä puoli täs on se, että on oma vapaus ja saa tehdä silloin kun työtä on".(Metalliseppä I/2)

"Hyvänä puolena täs on tietysti se vapaus, että saa tehdä kellon ympäri, saa tehdä ylitöitäkin, ei tartte esimieheltä kysyä"(Puuseppä II/4)

Vapaus toteuttaa itseään työssään, vapaus organisoida omaa ajankäyttöä, vapaus tehdä omaa työtä koskevia päätöksiä, ovat kaikki tekijöitä, joiden kautta käsityöyrittäjät kokivat parantavansa henkilökohtaista hyvinvointiaan. Yrittämisen vapaus on ennenkaikkea vapautta palkkatyösuhteeseen perinteisesti kuuluvista erilaisista rajoitteista. Siten käsityöyrittäjyys on tuonut mukanaan tietyn todellisen vapauden ja mahdollisuuden erilaiseen itsensä toteuttamiseen. Kuitenkin subjektiivinen tunne itsensä toteuttamisesta saattaa olla suurempi kuin todelliset olosuhteet, sillä kuten edellisessä luvussa jo käsiteltiin, ei käsityöyrittäjänkään toiminta ole täysin autonomista.

Yrittäjyyttä haluttiin lähestyä tässä tutkimuksessa yksittäisen yrittäjän näkökulmasta; mitä yrittäjyys yksilölle merkitsee. Edellä tarkasteltujen erilaisten merkitysten perusteella voidaan sanoa, että ylipäänsä yrittäjyys merkitsi tässä haastatelluille ihmisille erilaisten individualististen arvojen toteuttamista. Eräissä yhteyksissä (Bellah ym. 1985) individualismi on jaettu

utilitaristiseen ja ekspressiiviseen individualismiin. Utilitaristinen individualismi viittaa taloudellisen liberalismien mukaiseen oman edun tavoittelua korostavaan ajatteluun. Ekspressiivinen eli ilmaisullinen individualismi painottaa itsekkään oman hyödyn tavoittelun sijasta yksilöä arvona sinänsä. Yksilöllisyys on oman minän tai itsen löytämistä. Ekspressiivinen individualismi ei kuitenkaan kumoa utilitaristista toimintaa, se antaa sille ainoastaan syvemmän merkityksen. Käsityöyrittäjänä toimimisessa ekspressiivinen individualismi saa merkittävän roolin. Käsityöyrittäjyys on uuden luomista ja käsin tekemistä, se on itsensä toteuttamista.

Joissakin suhteissa palkkatyösuhteen loppumista ja käsityöyrittäjäksi ryhtymistä voidaan verrata Wallersteinin ja Blakesleen (1991, 27-28) kuvaukseen avioliiton rikkoutumisesta. Heidän mukaansa avioero on merkittävä käännekohta ihmisen elämässä, joka pakottaa tekemään kysymyksiä ja aiheuttaa muutoksia, jotka koskevat kaikkia elämäntiloja. Jokaisessa henkilökohtaisessa kriisissä yhdistyykin siten sekä vaara että tilaisuus, ja niin avioerokin voidaan käsittää myös ikäänkuin uutena mahdollisuutena rakentaa omaa elämää. Samoin palkkatyösuhteen loppuminen tai tietoisuus sen loppumisesta oli tilanne, jossa ihmiset joutuivat miettimään tulevaisuuttaan ja tekemään valintoja. Tällä tavalla ymmärrettynä käsityöyrittäjyys merkitsi yrittäjäksi ryhtyvälle uutta mahdollisuutta. Roosin (1998, 23) mukaan elämänpolitiikan pitäisi edistää ennen kaikkea ”toisia” (ja useampia) mahdollisuuksia ihmisten elämässä. Ihmisten ei tule olla sidottuja yhteen ainoaan elämäntilanteeseen vaan voivat ”aloittaa uudelleen” missä elämänsä vaiheessa tahansa. Siten käsityöyrittäjäksi ryhtymistä voidaan tarkastella myös elämänpoliittisena ratkaisuna.

7.3 Käsityöyrittäjyys elämänpoliittisena ratkaisuna

Anthony Giddens (1991) tarkoittaa elämänpolitiikalla politiikkaa, jolla on tekemistä minän, identiteetin, itserefleksisyyden, elämäntilanteen, hyvinvoinnin ja elämäntyylin kanssa. Yksinkertaisesti voidaan sanoa elämänpolitiikan olevan elämää koskevien päätösten politiikkaa (Giddens 1991, 215). Giddensille elämänpolitiikan edellytykset syntyvät siinä vaiheessa kun olemme siirtyneet lopullisesti traditionaaliseen yhteiskunnasta jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan, siis yhteiskuntaan jossa eivät vallitse yleisesti hyväksytyt, itsestään selvät periaatteet ja jäykät auktoriteettirakenteet. Jokaisesta ratkaisusta on neuvoteltava, ja ihmiset yksilöinä joutuvat entistä useammin valintatilanteisiin joissa heitä eivät auta perinne eivätkä

sitovat moraalikoodit, vaan joissa he joutuvat aidosti harkitsemaan, refleктоimaan ratkaisujaan. (Roos 1996, 211.). Eli tärkeä elämänpolitiikan "esivaihe" on Giddensin mukaan emansipaatio, ihmisten vaputuminen traditioiden kahleista ja hierarkisista alistussuhteista (Giddens 1991, 214).

Työelämässä tapahtuneita muutoksia tarkasteltiin edellä (ks. luku 2) eräänlaisena työelämän totuttujen käytäntöjen murentumisena. Erilaisten työelämässä koettujen rakenteellisten muutosten vuoksi ei työ nykypäivänä rakennu enää samalla tavalla rakennu erilaisten traditionaalisten normien varaan kuin aikaisemmin. Työn käsite on muuttunut ihmisten tietoisuudessa entistä laajemmaksi ja samalla myös ongelmallisemmaksi (Giddens 1994, 92). Siten myös työelämässä mahdollisuudet sekä valintatilanteet mutta toisaalta riskit ovat kasvaneet - "toiset mahdollisuudet" ovat lisääntyneet työelämässä. Ajatus eliniän kestävästä palkkatyösuhteesta yhden ja saman työnantajan palveluksessa on todellisuutta enää hyvin harvojen kohdalla. Tässä tutkimuksessa haastateltujen käsityöyrittäjien kohdalla toimiminen pluralisoituneilla työmarkkinoilla oli todellisuutta, päättäessään ryhtyä työllistämään itsensä käsitoita tekemällä he olivat myös tehneet päätöksen siirtyä ”normaalista epätyypillisemmän” työnteon piiriin. Elämänpolitiikassa ei Giddensin (1991, 214) mukaan ole siten kysymys niistä olosuhteista, jotka vapauttavat meidät tekemään valintoja; elämänpolitiikka on valinnan politiikkaa.

Elämänpolitiikka voidaan nähdä siten yksilöllisiin valintoihin, valintatilanteisiin, habitukseen, elämäntyylisiin liittyvänä, jolloin elämänpolitiikka on ennen kaikkea elämänhallintaan ja sen edellytyksiin vaikuttamista (Roos 199.,212).(Eli vaikuttamista siihen missä määrin ihminen katsoo olevansa oman elämänsä ja elämäntapansa määrääjä (ks. Roos 1983)). Käsityöyrittäjäksi ryhtyminen on tämän tutkimuksen mukaan nähtävissä elämänpoliittisena valintana. Yrittäjäksi ryhtyneet ovat suhteuttaneet ympäröivää todellisuutta ja omaa tilannettaan elämänpolitiikkaansa ja sen relevanssirakenteisiin (Karjalainen & Virtanen 1997). Tämän reflektion seurauksena he ovat päättäneet ryhtyä käsityöyrittäjiksi, tavoitteena siten oman elämänhallinnan ja henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisääminen.

"Näin kun sitä kuitenkin voi jonkun verran valita, niin en mä mihinkään muuhun olisi halunnu alaata".(Metalliseppä II/4)

Elämänpolitiikka on siis yksinkertaisesti elämää koskevien päätösten tekemistä. Siten elämänpoliittiset ratkaisut, joiden kautta omaa elämänkulkuun, hyvinvointiin ja identiteettiin pyritään vaikuttamaan, ovat hyvin moninaisia. Käsityöyrittäjyys nähdään tässä yhtenä

elämänpoliittisena valintana, jota on tässä tarkasteltu eräänlaisen ”keskivertotyyppin” näkökulmasta. Käsityöyrittäjien kertomuksista pyrittiin löytämään samankaltaisuuksia, jolloin paljon käsityöyrittäjien välisiä eroja katoaa. Siten on huomionarvoista, että jo näin pienestä aineistosta voidaan löytää yrittäjyyspäätöksen suhteen erilailla painottuneita käsityöyrittäjiä. Näiden erojen suhteen käsityöyrittäjistä voidaan muodostaa kolme tyyppiä:

- ”Bisneskäsityöläiset”. Osalle käsityöläisistä tavoitteellisen liiketoiminnan harjoittaminen oli yrittäjyyden taustalla oleva keskeinen arvo. Bisneskäsityöläisille yrityksen perustaminen oli elämänpoliittinen ratkaisu ennen muuta liiketoiminnan harjoittamisen kautta, yrityksen laajentaminen oli yksi keskeisimmistä tulevaisuuden suunnitelmista.
- ”Ansiökäsityöläiset”. Yrittäjäksi ryhtymisen taloudellinen merkitys oli lähinnä kohtuullisen toimeentulon turvaaminen. Sitä tärkeämpää näiden käsityöyrittäjien kohdalla olivat ammatti-identiteettiin vaikuttavat tekijät. Yritys oli heille lähinnä keino harjoittaa mielekästä ammattia.
- ”Vaihtoehtokäsityöläiset”. Yrittäjyys tarjosi tavan toisin elämiseen. Elämässä tärkeinä pidetyt arvot kuten sitoutuminen mielekkääseen elämänmuotoon ja luonnonvarojen kestävä kulutus saivat yrittäjyyspäätöksessä enemmän sijaa kuin kahden edellisen kohdalla.

Koska erilaisten käsityöyrittäjätyyppien etsiminen ei varsinaisesti ollut tutkimuksen tavoitteena, perustuu edellä esitelty tyypittely lähinnä haastattelujen tekohetkellä sekä aineiston lukemisen yhteydessä muodostuneisiin mielikuviin erilaisista yrittäjistä. Mielenkiintoista olisikin edelleen verrata erilaisten käsityöyrittäjätyyppien tekemiä yrittäjyyspäätöksiä toisiinsa.

Vaikka käsityöyrittäjäksi ryhtymisen erilaiset elementit viittaavat siihen, että käsityöyrittäjäksi ryhtyminen on luonteeltaan elämänpoliittinen valinta, siis omaan elämänhallintaan ja oman elämän edellytyksiin vaikuttamista, ei ratkaisu kuitenkaan ole täysin ilman ulkoista pakkoa. Käsityöyrittäjät joutuivat valitsemaan elämälleen uusia relevanssirakenteita tilanteessa, jossa valinta oli tullut pakolliseksi. Toisenlaisissa olosuhteissa käsityöyrittäjyyspäätös olisi mahdollisesti lykkääntynyt tai sitä ei alun perin oltaisi pohdittu ollenkaan.

KIRJALLISUUS

Achte, Kalle. 1984. Luovuus. *Psychiatria Fennica*, no. 57. Psykiatrian Tutkimussäätiö.

Aho, Seppo. 1987. Pienyrittäjyys omatoimisuuden tyyppinä ja alueellisen kehityksen strategiana Lapissa. Kirjassa: *Aluetiede muuttuvassa yhteiskunnassa*. Aluetieteen laitos, sarja A,8, Tampereen yliopisto.

Aho, Simo. 1985. Työyhteiskunta kriisissä? Teoksessa *Kyntäjä Timo (toim.): Talouden kahtiajako. Mykät pakot ja vapauden visiot*. Tutkijaliitto, Jyväskylä.

Anon. 1995. Arvonlisäverovelvollisen opas. Verohallituksen julkaisu 679, toukokuu 1995.

Anon. 1996. Starttiraha - tuki yrittäjäksi ryhtyvälle työttömälle. Työministeriö.

Anon. 1998. Yrittäjyysvuosikymmen 1995-2005. Suomen historian laajin yrittäjyyden kehittämishanke.

Alasuutari, Pertti. 1994. Laadullinen tutkimus. 2. Uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.

Allardt, Erik. 1964. Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. Porvoo. Kolmas painos 1971.

Allardt, Erik. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia, Porvoo.

Allardt, Erik. 1986. Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisen valintojen perustana. Teoksessa *Heikkinen Kalle (toim.): Kymmenen esseetä elämäntavasta*. Oy Yleisradio Ab.

Allardt, Erik. 1998. Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa *Roos J.P. & Hoikkala Tommi (toim.): Elämänpolitiikka*. Gaudeamus, Tampere.

Aro, Jari. 1989. Fordismin kriisi ja joustava tuotantostrategia. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellinen tutkimuslaitos, Työelämän tutkimuskeskus, työraportteja :1989,1, Tampere.

Asp, Erkki & Matti Peltonen. 1980. Työnsosiologia. Helsinki.

Atkinson, John. 1987. Flexibility or fragmentation? The United Kingdom labour market in the eighties. *Labour and society* 12, 1987, 1, pp. 87-105.

Becattini, Giacomo. 1991. The industrial district as a creative milieu. In *Benko, Georges & Mick Dunford(eds.): Industrial change and regional sevelopment: the transformation of new spaces*. Belhaven Press. London and New York.

Bechhofer, Frank & Brian Elliot 1976. Persistence and change: the petit bourgeois in industrial society. *European Journal of Sociology* 17, 1976:1 pp. 74-100.

Beck, Ulrich. 1986. Risk society. Towards a new modernity. Saksasta englanniksi kääntänyt Mark Ritter. Sage Publications, London.

- Beck, Ulrich.** 1994. Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich - Giddens, Anthony - Lash, Scott. Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Suomentanut Leevi Lehto. Vastapaino, Tampere.
- Bellah, R.N., R. Madsen, W.M. Sullivan, A. Swidler & S.M. Tipton.** 1985. Habits of the heart. Individualism and social commitment in American life. Berkeley & Los Angeles; University of California Press.
- Bergman, Tor & Ari Elo & Ilpo Siro & Lasse Viljanen.** 1980. Pätevä yrittäjä. Näkökohtia yrittäjyyden kehittämiseksi Suomessa 1980-luvulla. Turun korkeakoulujen yhteiskunnallistaloudellinen kannatusyhdistys r.y; Turku.
- Bhave, Mahesh P.** 1994. A process model of entrepreneurial venture creation. Journal of Business Venturing 1994, 9. 223-242.
- Blauner, Robert.** 1964. Alienation and freedom: The factory worker and his industry. Chicago.
- Carland, James W. - Frank Hoy - William R. Boulton - Jo Ann Carland.** 1984. Differentiating entrepreneurs from small business owners: a conceptualization. Academy of Management Review 1984:9, pp. 356-359.
- Cooper, A. C.** 1971. The founding of the technologically-based firms. The center for venture management. Teoksessa Mancuso, J. (ed.): The entrepreneurs handbook 2. Artech House.
- Cordova, Efren.** 1986. From full-time wage employment to atypical employment: A major shift in evolution of labour relations. International Labour Review, vol. 125, no. 6, pp.641-657.
- Curran, James - Robin Jarvis - Robert A. Blackburn - Sharon Black.** 1993. Networks and small firms: Constructs, methodological strategies and some findings. International Small Business Journal. January - March 1993, volume 11, No. 2. 13-26.
- Dale, Angela.** 1991. Self-employment and entrepreneurship: notes on two problematic concepts. In Burrows Roger (ed.): Deciphering the enterprisen culture. Entrepreneurship, petty capitalism and the restructuring of Britain. Routledge; London and New York.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta.** 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 13. Lapin yliopisto; Rovaniemi.
- Gasse, Yvon.** 1982. Elaborations on the psychology of the entrepreneur. Teoksessa Kent, C A - Sexton, D. L. - Vesper K. H (eds.): Encyclopedia of entrepreneurship. Prentice Hall.
- Giddens, Anthony.** 1984. Capitalism and modern social theory. An analysis of the writings of Marx, Durkheim and Max Weber. Cambridge University Press; Great Britain.
- Giddens, Anthony.** 1991. Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age. Polity Press, Great Britain.
- Giddens, Anthony.** 1994. Beyond left and right. The future of radical politics. Polity Press, Cambridge.

- Glaser, Barney & Anselm L. Strauss.** 1968. Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research. Aldine, Chicago.
- Goldthorpe, John H. - David Lockwood - Frank Bechhofer - Jennifer Platt.** 1972. The affluent worker: Industrial attitudes and behaviour. Cambridge University Press, Great Britain.
- Gough, J. W.** The rise of the entrepreneur. London. 1969.
- Grön, Kari.** 1980. Työn merkitys ihmiselle. Sosiaalinen aikakauskirja 74 (1980): 2, s.5-11.
- Haliseva-Soila, Merja.** 1993. Maaseudun uudet asukkaat - kaupunkilaisten maaseutukuva ja maallemuuttopotentiaali maaseudun kehittämisen mahdollisuutena. Helsingin yliopisto, Maaseudun Tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A:2, Seinäjoki.
- Hamilton, R.T.** 1987. Motivations and aspirations of business founders. International Small Business Journal, vol. 6, number 1, autumn, pp. 70-78.
- Hantverk- produktion med tradition.** Utredning från statens industriverk. Sind 1981:2
- Heinemann, Klaus.** 1978. Arbeitslose Jugendliche. Ursachen und Individuelle Bewältigung eines Sozialen Problems: eine empirische Untersuchung. Darmstadt.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme.** 1982. Teemahaastattelu. Gaudeamus, Helsinki.
- Holmqvist, Carin & Elisabeth Sundin.** 1989. Kvinnor som företagare, usynlighet, mångfald, anpassning - en studie. Malmö.
- Huuskonen, Visa.** 1989. Yrittäjäksi ryhtyminen motivoitumis- ja päätöksentekoprosessina: käsiteanalyttinen tutkimus yrittäjämotivaation syntyyn vaikuttavista seikoista ja motivaation kytkennästä yrittäjäksi ryhtymiseen. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja D:1989:1, Turku.
- Huuskonen, Visa.** 1992. Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A-2:1992, Turku.
- Hämäläinen, Juha.** 1987. Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadullisen sosiaalitutkimuksen ”käsityötaitoon”. Kuopion Yliopiston julkaisuja, yhteiskuntatieteet: 1987,2, Kuopio.
- Imonen, Kaj.** 1988. Elämmekö kulutusyhteiskunnassa vai kulutuksen yhteiskunnassa. Teoksessa: Elämäntapa. Arjen punainen lanka. Työväen sivistysliitto.
- Jahoda, Marie.** 1982. Employment and unemployment: a social-psychological analysis. Cambridge University Press.
- Jahnukainen, Iiro.** 1984. Käsityöyksinyrittäjän liiketoiminnan ymmärtäminen. Käsitteellisen viitekehikon kehittäminen. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A1, tutkimuksia 25. Tampereen yliopisto.
- Jahnukainen, Iiro - Cristian Junnelius - Lena Sonkin.** 1985. Liiketoiminnan kehittäminen liikeidean pohjalta. Espoo.

- Johannisson, Bengt.** 1987. Entrepreneurship and creativity. - On dynamic environments for small business. Reports from Växjö University. Ser.1 Economy and Politics 7.
- Jokela, Pia & Martti Anneberg.** 1995. Yrittäjyys, ammatti ja tulevaisuus. Polarlehdet Oy.
- Julkunen, Raija & Jouko Nätti.** 1994. Joustavaan työaikaan vai työajan uusjakoon? Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko.** 1995. Muuttuvat työajat ja työsuhteet. Työministeriön työaikamuotojen tutkimus- ja kehittämisprojektin I vaihe. Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 104, Helsinki.
- Kankaanpää, Arto & Heikki Leimu.** 1982. Yrittäjien käsitykset yritystensä perustamissyistä ja merkityksestä pienteollisuudessa. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A8. Turku.
- Karisto, Antti.** 1998. Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa (toim.) Roos J. P. & Hoikkala Tommi. Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Tampere.
- Karjalainen, Pekka & Petri Virtanen.** 1997. Työttömyys ja urbaani toiseus: Pohjoiskarjalainen näkökulma. Sosiologia 4/97, s. 281-294.
- Kasvio, Antti.** 1985. Duaalitalous ja huomispäivän yhteiskuntamallit. Teoksessa Kyntäjä Timo (toim.): Talouden kahtiajako. Mykät pakot ja vapauden visiot. Tutkijaliitto, Jyväskylä.
- Kasvio, Antti.** 1986. Teollisesta vallankumouksesta työyhteiskunnan kriisiin. Työelämän muutoksen ja siihen kohdistuvan sosiaalitieteellisen tutkimuksen erittelyä. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, sarja C 29/1986.
- Kasvio, Antti.** 1994. Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet. Gaudeamus, Helsinki.
- Kauppinen, Pekka.** 1996. Työttömästä yrittäjäksi. Tutkimus Vaasan läänin starttirahayrittäjien tilanteen kehittymisestä vuodesta 1993 vuoteen 1995. Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos, Vaasan yliopisto, julkaisu no. 66.
- Kivimäki, Riikka.** 1996. Yrittäjät, perhe ja sukupuoli. Teoksessa Kinnunen Merja & Päivi Korvajärvi (toim.): Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Jyväskylä.
- Koestler, Arthur.** 1964. The act of creation. Hutchinson, London.
- Kortteinen, Matti.** 1992. Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja jää, Helsinki.
- Koskinen, Antero.** 1995. Yrittäjyyden prosessin synty. Yrittäjien orientaatio ja uravalinta. Helsingin Kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskukseen julkaisuja M-73, Helsinki.
- Koskinen, Antero.** 1996. Pienyritysten kehityskaaret ja areenat. Helsinki School of Economics and Business Administration, A-116.

Kovalainen, Anne. 1993. At the margins of the economy. Women's self-employment in Finland 1960-1990. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A 9:1993, Turku.

Kovalainen, Anne & Leila Simonen. 1996. Sosiaali- ja terveystieteiden alan yritysyritys. WSOY, Juva.

Low, Murray B. & Ian C. Macmillan 1988. Entrepreneurship: past research and future challenges. Journal of Management 1988:2, pp. 139-161.

Marjosola, Iris. 1979. Yrittäjyys tahtona ja mahdollisuutena. Jyväskylän yliopisto, taloustieteen laitos, julkaisuja 1979:49, Jyväskylä.

Maslow, Abraham H. 1970. Motivation and personality. 2nd edition. New York.

Mayer, K.B & S. Goldstein. 1961. The first two years. Problems of small firm growth and survival. Small Business Administration, Washington D.C.

McClelland, D.C. 1961. The achieving society. D van Nostrand, Princeton, New Jersey.

McLellan, David (ed.). 1977. Karl Marx: Selected writings. Oxford University Press.

Mintzberg, Henry. 1973. The nature of managerial work. Prentice Hall, New Jersey.

Mäkelä, Klaus. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki.

Niittykangas, Hannu & Hannu Tervo. 1993. Työttömyys ja uusien yritysten synty. Jyväskylän yliopisto, Keski-Suomen Taloudellinen Tutkimuskeskus:125, Jyväskylä.

Noro, Arto. 1993. Postfranzenia: tekstejä itsepäisestä lapsesta postmoderniin muukalaiseen. Tutkijaliiton julkaisusarja: 75, Helsinki.

Nyyssölä, Kari. 1995. Työttömät nuoret joustavilla työmarkkinoilla. Hyvinvointikatsaus 1/95, s.30-32.

Nätti, Jouko. 1991. Atypical forms of employment in Finland. Jyväskylän yliopisto, Työelämän Tutkimusyksikön julkaisuja 1.1991, Jyväskylä.

Nätti, Jouko. 1996. Eriytyvät ja riskiäntyvät työmarkkinat. Teoksessa Matthies Aila-Leena - Kotakari, Ulla - Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Jyväskylä.

Pahl, R.E. 1984. Employment, work and the domestic division of labour. Teoksessa Thompson Kenneth (ed.): Work, employment and unemployment. Perspectives on work and society. Open University Press, Milton Keynes, Philadelphia.

Patton, Michael Quinn. 1990. Qualitative evaluation and research methods. 2nd edition. Sage, Newbury Park.

Peltonen, Matti. 1985. Yrittäjyys. Helsinki.

Pienteollisuuden Keskusliitto r.y. & Sitra. 1977. Käsityöammattien tulevaisuus. Esitutkimusraportti. Sarja A, N:o 39.

- Piore, Michael & Charles Sabel.** 1984. The second industrial divide. Basic Books, New York.
- Pohjola, Anneli.** 1996. Murtuuko työn sidos? Teoksessa Ahlqvist Kirsi & Anja Ahola (toim.): Elämän riskit ja valinnat - hyvinvointia lama-Suomessa? Edita, Tilastokeskus, Helsinki.
- Raatikainen, Ilkka & Hannu Muurinen.** 1994 . Verkostoajattelun kehittäminen liiketoimintatieteissä. Kilpailukeskeisyydestä yhteistyön korostamiseen. Teoksessa: Raatikainen, Ilkka & Johanna Ahopelto (toim.) : Verkostoajattelusta verkostotoimintaan. Kuopion yliopiston julkaisuja E, yhteiskuntatieteet 21, Kuopio.
- Roos, J-P.** 1985. Elämäntapaa etsimässä. Toim. Rahkonen Keijo. Tutkijaliiton julkaisusarja 34, Helsinki.
- Roos, J-P.** 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Roos, J-P.** 1988. Elämäntavasta elämänkertaan. - Elämäntapaa etsimässä 2. Gummerus; Jyväskylä.
- Roos, J-P.** 1996. Mitä on elämänpolitiikka?. Janus, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu, numero 3, s.210-223.
- Rose, Michael.** 1985. Re-working the work ethic. Economic values and socio-cultural politics. Bastford academic and educational, London.
- Ruokangas, Marko.** 1996. Maaseutu ja pk-yritystoiminta - mahdollisuus vai mahdottomuus? Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Ruuskanen, Petri.** 1995. Joustavoituvat rationaliteetit ja yrittäjyyspuheet: hallinnon ja maaseutuyrittäjän yrittäjyysmallit jännitteisinä puheina ja käytäntöinä. Sosiologian pro gradu - tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Salmi, Minna.** 1991. Ansiotyö kotona - toiveuni vai painajainen. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia, No. 225, Helsinki.
- Scase, Richard & Robert Goffee.** 1980. The real World of the small business owner. Croom Helm, London.
- Scase, Richard & Robert Goffee.** 1981. "Traditional" petty Bourgeois attitudes: the case of self-employed craftsmen. Sociological Review, volume 29, No.4, November, pp. 729-747.
- Scase, Richard & Robert Goffee.** 1982. The entrepreneurial middle class. Croon Helm, London.
- Shapero, Albert & Sokol Lisa.** 1982. The social dimensions of entrepreneurship. Teoksessa (toim.) Kent, C.A. - Sexton D.L. - Vesper K.H. Encyclopedia of entrepreneurship. Prentice Hall.
- Smith, Norman R.** 1967. The entrepreneur and his firm: The relationship between type of man and the type of company.

- Stanworth, M.J.K & J. Curran.** 1973. Management motivation in the smaller business. Farnborough, UK.
- Steinmetz, George & Erik Olin Wright.** 1989. The fall and rise of the petty bourgeoisie. Changing patterns of self-employment in the postwar United States. In: American Journal of Sociology. Volume 94, N:o 5, March, pp.973-1019.
- Storey, D. J.** 1982. Entrepreneurship and the new firm. Croom Helm reprints by Routledge 1988, Great Britain.
- Taylor, Steven J. & Robert Bodgan.** 1984. Introduction to qualitative methods: the search for meaning. 2nd edition. Wiley, New York.
- Toivonen, Timo.** 1984. Yrittäjien uusi nousu? Tiede ja edistys 3/84, s.193-202.
- Tyrkkö, Arja.** 1980. Pienyrittäjien määrittely ja yhteiskunnallinen asema. Sosiologian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.
- Wallerstein, Judith & Sandra Blakeslee.** 1991. Avioeron jälkeen. Suomentanut Ritva Lassila. Helsinki.
- Weber, Max.** 1961. General economic theory. (F.H. Knight transl.) Collier Mcmillan, New York.
- Vesala, Kari Mikko.** 1996. Yrittäjyys ja individualismi. Relationistinen linjaus. Helsingin yliopiston sosialipsykologian laitoksen tutkimuksia 2/1996.
- Vesper, K. H.** 1990. New venture strategies. Revised edition. Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J.
- Work in America.** 1973. Report of special task force to the Secretary of Health, Education and Welfare. Cambridge.
- Young, Frank W.** 1971. A macrosociological interpretation of entrepreneurship. In Kilby, Peter (ed.): Entrepreneurship and economic development. The Free Press, New York.

HAASTATTELURUNKO

Yrittäjän henkilötiedot:

- ikä yrittäjänä
- siviilisääty, lapset, puoliso(ammatti)
- koulutustausta

Yrityksen taustatiedot:

- yrityksen nimi
- yrityksen toimiala
- yrityksen ikä/perustamisvuosi

Kokemukset palkkatyöstä:

- aikaisempi työhistoria (ammatit, työpaikat)
- viimeisin palkkatyö ja sen loppuminen
- missä vaiheessa käsityön tekeminen alkanut
- käsityö palkkatyön aikana
- palkkatyössä viihtyminen
- työn merkitys ylipäänsä

Käsityöyrittäjyyspäätöksen tekeminen:

- perheenjäsenten, ystävien ym. vaikutus päätökseen ryhtyä yrittäjäksi
- elämäntilanne yrittäjyyspäätöstä tehtäessä: taloudellinen tilanne, perhetilanne ym.
- ympäristön suhtautuminen yrittäjäksi ryhtymiseen, taloudellinen tuki
- yrittäjäriski
- valinta toimialasta
- idea tuotteesta/tuotteista
- yrityksen sijaintipaikan valinta
- ongelmat yrittäjäksi ryhdyttäessä
- yrittäjyyspäätöksen harkitseminen aikaisemmin
- miksi juuri käsityöalalle (olivatko muut yrittäjyyden sektorit mahdollisia)
- käsityöyrittäjän luonteenpiirteet/hyvä käsityöläinen

Käsityöyrittäjänä toimiminen:

- yrittämisen positiiviset/negatiiviset puolet
- vertailu palkkatyössä toimimiseen
- valmius siirtyä takaisin palkkatyöhön

- tavallinen työpäivä
- taloudellinen toimeentulo
- odotukset yritystoiminnalta ja niiden mahdollinen muuttuminen
- luovuus ja rutiini työssä
- käsityöläinen, duunari, taiteilija vai yrittäjä
- yrittäminen ja vapaa-aika
- yrittäminen ja perhe
- vaikeudet yrittäjänä toimimisessa
- yhteistyö ja verkostoituminen
- yrittäjyys ja työpaikan sosiaaliset suhteet
- mikä motivoi jatkamaan yritystoimintaa

Tulevaisuus yrittäjänä:

- työn asema omassa elämässä tulevaisuudessa
- pyrkimys yrityksen koon kasvattamiseen
- mahdollisia muita asioita mitä pidät tärkeinä